

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra sociální pedagogiky

**Chudoba a sociální vyloučení ve vztahu
k finanční gramotnosti**

Diplomová práce

Brno 2018

Vedoucí práce: Mgr. Petr Soják, Ph.D. Autor práce: Bc. Vendula Trusínová

Bibliografický záznam

TRUSINOVÁ, Vendula. *Chudoba a sociální vyloučení v vztahu k finanční gramotnosti*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra sociální pedagogiky, 2018. 107 s. , Vedoucí diplomové práce Petr Soják.

Anotace

Diplomová práce „Chudoba a sociální vyloučení ve vztahu k finanční gramotnosti“ pojednává o fenoménu chudoby, především jejího subjektivního vnímání a zkoumá ji ve vztahu ke kompetencím v oblasti finanční gramotnosti. Práce je členěná do části teoretické, která si klade za cíl popsat a vysvětlit pojem sociální vyloučení (exkluze), problém marginalizace určitých skupin, dále popisuje fenomén chudoby, její formy a metody měření, nástroje české sociální politiky, finanční gramotnost a návrh řešení při vzniku problémů s financemi. Empirická část se opírá o interpretaci kvantitativního výzkumu, ve kterém byla použita dotazníková metoda sběru dat, dotazník zjišťoval míru asociace mezi zaměřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením, asociaci mezi výsledkem testu finanční gramotnosti, který je součástí dotazníku a mírou chudoby. Analýza získaných dat byla provedena deskriptivní a analytickou statistikou, která využila metody studentova t-testu.

Annotation

The thesis "Poverty and Social Exclusion in relation to Financial Literacy" deals with the phenomenon of poverty, especially its subjective perception, and examines it in relation to competences in the field of financial literacy. The thesis is divided into a theoretical part, which aims to describe and explain the concept of social exclusion, marginalization of certain groups, describes the phenomenon of poverty, its forms and methods of measurement, instruments of Czech social policy, financial literacy, problems with finance. The empirical part is based on the interpretation of quantitative research, using the questionnaire method of data collection, the questionnaire identifies the degree of association between the measured poverty rate and social exclusion, the association between the result of the financial literacy test that is a part of the questionnaire and the poverty rate. The analysis of the obtained data is done by descriptive and analytical statistics, which uses the student's t-test method.

Klíčová slova

Chudoba, sociální vyloučení, sociální politika, marginalizace, finanční gramotnost, sociální spravedlnost.

Keywords

Poverty, social exclusion, social politics, marginalisation, financial literacy, social equity.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Brně dne 30. března 2018

Bc. Vendula Trusinová

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Petru Sojákovi, Ph.D. za odborné a vedení diplomové práce. Dále patří mé poděkování rodině za podporu, kterou mi po celou dobu poskytovali.

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	10
1.1 Širší pojetí pojmu sociální exkluze.....	11
1.2 Sociálně znevýhodněné prostředí	12
1.3 Sociální vyloučení a chudoba	13
2.1 Ekonomické nerovnosti ve společnosti.....	15
2.2 Proč jsou chudí chudí a bohatí bohatí?	16
2.3 Příčiny chudoby	17
2.4 Chudoba – definice a měření	18
2.4.1 Primární a sekundární chudoba.....	19
2.4.2 Relativní chudoba a absolutní chudoba	19
2.4.3 Objektivní a subjektivní chudoba	20
2.4.4 Preskriptivní chudoba a konsenzuální chudoba.....	20
2.4.5 Další způsoby měření chudoby	21
2.5 Chudoba – způsoby měření v České republice a Evropě.....	22
2.5.1 Ekonomická krize v roce 2008	22
2.6 Chudoba v globálním měřítku	23
2.7 Společnost orientovaná na konzum	24
2.8 Kvalita života a životní úroveň.....	25
3.1 Podmínky vzniku sociálního státu	27
3.1.1 Sociální spravedlnost	29
3.2 Historie sociálního státu České republiky.....	29
3.3 Státní sociální podpora České republiky.....	31
4.1 Vymezení pojmu finanční gramotnost	34
4.2 Finanční gramotnost ve školách.....	35
4.3 Dluhy a předluženost v České republice.....	37
4.4 Řešení finančních problémů	39
Empirická část.....	41
5.1 Popis výzkumného problému.....	44
5.2 Cíl výzkumu.....	44
5.3 Struktura a velikost výběrového souboru	45
5.4 Metody zpracování dat.....	46
6.1 Prvotní třídění dat – deskriptivní statistika	48
6.2 Základní statistické závislosti	82
6.2.1 Operacionalizace příjmu	83
6.2.2 Operacionalizace příjmů a sociálního vyloučení	84

6.2.3 Operacionalizace chudoby	85
6.2.3 Operacionalizace všech parametrů	85
6.3 Hypotézy	87
6.3.1 1. Hypotéza – chudoba a sociální vyloučení.....	87
6.3.2 2. Hypotéza – chudoba a výsledek testu finanční gramotnosti.....	92
6.3.3 3. Hypotéza – chudoba a příjmy domácností.....	97
Závěr	101

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybrala na základě svého dlouholetého zájmu o problematiku boje s chudobou a s tím související sociální vyloučení. Zajímalo mě především, jak je chudoba asociována se sociálním vyloučení a s finanční gramotností nejen jedince, ale celé domácnosti a jaký mají tyto faktory vliv na další sociální okolnosti. Psychický vývoj dítěte je ovlivňován jak vrozenými dispozicemi, tak prostředím, především pak rodinným prostředím-výchovou. Vliv rodinného prostředí je tedy jeden ze základních a neopomenutelných fragmentů vývoje jedince. Rodiče, případně pečující osoba, by měla znát a rozpoznat potřeby dítěte v určitých etapách jeho života. Tyto zvládnuté rodičovské kompetence mohou později zabránit konfliktním situacím v kritických etapách dítěte například v prepubertě nebo pubertě. Někteří rodiče však nejsou schopni přijmout a zvládnout rodičovskou roli, mluvíme pak o její poruše. Důsledkem této poruchy jsou různé patologie rodinného prostředí, jedna z nich je chudoba a následné sociální vyloučení, jejímž důsledkem je nedostatečná finanční gramotnost rodičů přenášena na děti.

Chudoba a sociální vyloučení jsou pojmy, které spolu úzce souvisejí. Chudoba, která značí nedostatek hmotných zdrojů, ale dostatečně nevystihuje důležité kritérium kvality sociálních vztahů. Faktem je i to, že ne každý chudý musí být sociálně vyloučený, a že zdaleka ne všichni sociálně vyloučení musí být materiálně a sociálně chudí. Pokusím se zde definovat chudobu tak jak je posuzována z určitých objektivních hledisek, ale i tak, jak je vnímána subjektivně. Práce se bude zabývat nejen výše zmíněnými pojmy, ale dalšími, jako je problematika relativní chudoby a absolutní chudoby v kontextu finanční gramotnosti, ale i dalších příčin. Práce si také klade za úkol popsat a shrnout skupiny osob, které jsou chudobou již zastiženy, ale i skupiny, které jí jsou ohroženy, navrhnutá bude také prognóza vývoje této problematiky.

V současné době jsou chudobou nejvíce ohroženi ti, kteří nemohou vykonávat placenou práci z různých důvodů, nejčastěji z důvodu poskytované péče jak o svoje děti, tak svoje blízké ve stáří a v nemoci. Závažnost tohoto problému vyniká především z perspektivy potřeby správné výchovy mladé generace a budoucí prosperity společnosti. Je samozřejmé, že se lidé (stále ještě) rozhodují pro rodinný život především z neekonomických pohnutek, je ale třeba brát zřetel na společenský a individuální

ekonomický stav. Život v chudobě přináší dětem a jejich rodičům řadu rizik, především pak sociální vyloučení.

Finanční gramotnost lze definovat jako soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb.

Finanční kompetence, kterou ještě naši rodiče neměli možnost získat, jinak než v rodinné výchově, jelikož za socialismu byla finanční kompetence domácností zcela v rukou státu, se dnes již vyučuje ve školách. Existují metodické příručky k výuce finanční gramotnosti a mnohé školy se je snaží integrovat do jednotlivých předmětů. Jakou mírou finanční gramotnosti ale disponují starší generace, dospělí, rodiče v domácnosti s nezletilými dětmi? Tuto otázku a další si klade za cíl zodpovědět tato práce.

Teoretická část

1. Sociální exkluze

Odsouvání určitých osob a kolektivit na okraj společnosti (marginalizace) či mimo ni (exkluze) představovalo od nepaměti mechanismus sociální kontroly, která byla hrozbou pro heretiky, narušitele norem či nonkonformisty, ale i pro cizince zpochybňující univerzální platnost hodnot, norem a sociálních institucí daného společenství již jen pouhou svou jinakostí. Vedle zajišťování konformity členů určité kolektivity sloužila sociální exkluze konkrétní společnosti i jako nástroj posilování sdílené identity, vnitřní koheze a integrity.

V současnosti je ovšem sociální exkluze chápána většinou naopak - jako ohrožení integrity a sociální koheze dané kolektivity a zpochybnění společné identity jejich členů. V dokumentech Evropské komise se pak boj proti ní váže na podporu solidarity jakožto jeden z cílů Evropské unie. I dnes sice může sociální exkluze představovat mechanismus určující, kdo kam patří či nepatří – jaká identita je mu upřena a jaká přisouzena. Obecně je však považována spíše za důsledek neintencionálních procesů a více než zisk z posilování vnitřní koheze a identity sociální exkluzi „očisťovaného jádra“ dané kolektivity se akcentuje riziko z odcizení a stupňování nepřátelství početných skupin – separatistů, vylučovaných z fyzického či sociálního prostoru, popřípadě práv a šancí, jež by měly s touto kolektivitou sdílet. Ať již jsou tyto skupiny vymezeny na etnickém, náboženském nebo kulturním základě, svojí životní existencí či mírou životních šancí. (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 272)

Dnešní koncept sociální exkluze se nevztahuje ke stupňování nerovností, ale k mechanismům, které mají za následek oddělování určitých skupin od hlavního proudu společnosti. I když sociální exkluze nepochybně nadále souvisí s nerovností, není to tedy jen nerovnost ve smyslu klasických stratifikačních teorií, ale jsou to nově též nerovnosti založené na genderové, etnické, kulturní či náboženské odlišnosti atd., které mohou vést k sociální exkluzi.

Sociální exkluze je dnes chápána jako proces, který jedince zbavuje práv, ale i povinností, jež jsou spojená s jeho členstvím ve společnosti. Chudoba pak již není zdaleka považována za jedinou příčinu sociálního vyloučení a hovoří se o pluralizaci nerovností. Za sociálně vyloučené ze společnosti jsou považováni ti, kdo z důvodů, jež jsou mimo jejich kontrolu, nemohou participovat na normálních aktivitách svých spoluobčanů (chudoba je jen jednou z bariér participace a aktivního občanství). Existuje

celá řada vymezení sociální exkluze, z nichž můžeme prezentovat definici, která představuje v Evropské unii obecně rozšířené pojetí sociální exkluze. Tato definice vymezuje sociálně vyloučené jedince jako obyvatele/občany dané společnosti, kteří z důvodů, které nemají sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují. V této definici je určen systém, do něhož je žádoucí (společnost, v nichž mají status občanů), aby byli tito (vyloučení) jedinci integrováni. Předpokládá se přitom nejen silný akcent existence práva těchto jedinců na integraci, ale současně i existence jejich vlastní vůle být integrováni. Upření práva je leitmotivem většiny vymezení podstaty sociální exkluze v dnešní společnosti. (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 273)

1.1 Širší pojetí pojmu sociální exkluze

Podle některých autorů je přesun od konceptu chudoby ke konceptu sociální exkluze v sociálních vědách výsledkem jejich snahy zachytit nové rysy chudoby od 80. let našeho století: její přetrvávání v čase a její prostorovou koncentrací; doprovázenou v místech této koncentrace marginalizací, patologickým jednáním chudých; jejich vzdorování normám hlavního proudu společnosti; ale současně i jejich závislost na sociálním státu; a rozpad tradičních sociálních institucí, jako je například rodina v tomto prostředí (řada autorů akcentuje v této souvislosti význam tzv. nových sociálních rizik, jimž lidé nyní čelí v průběhu svého života v důsledku ekonomických a sociálních změn spojených s přechodem k post-industriální společnosti). Nelze ovšem přehlédnout, že v diskurzu, kterému dominuje koncept sociální exkluze, již nejde ani tak o chudobu. Ne všichni chudí musí být sociálně vyloučení, ale na druhé straně také ne všichni sociálně vyloučení musí být chudí (vyloučení na etnickém, náboženském či kulturním základě mohou shodně sdílet osoby bez ohledu na rozdílnost svého majetku, příjmu či profesního statusu). I přes fakt, že ve skutečnosti jsou sociální exkluze a chudoba stále silně korelovány, se dnes problémem nejeví ani tak (díky silným redistribučním procesům) distribuce bohatství ve společnosti, jako spíše síla pout, která váží jedince i jednotlivé kolektivity k celku. (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 277)

Žádoucí podobou společnosti (společenskou utopií) se dnes stává kohezivní společnost eliminující sociální exkluzi. Rostoucí vliv normativní představy harmonického vývoje evropské společnosti je patrně také jednou z příčin demonstrovaného posunu diskursu sociální politiky Evropské unie, a zároveň v diskursu evropských sociálních věd. Vazba konceptu sociální exkluze na tuto společenskou utopii znamená zejména jeho vazbu na

koncept lidských, občanských či sociálních práv, což lze najít ve způsobu, jak je definují dokumenty Evropské unie a jejích členských zemí, ale i dokumenty řady světových institucí. Ať již jde o OSN, Světovou banku či Mezinárodní organizaci práce a další. Nejextrémnější formou sociální exkluze je vyloučení ze základních lidských práv, jako jsou právo na život a na bezpečí, právo na základní potravu, vodu, zaměstnání atd., takto pojatá sociální exkluze ovšem nezahrnuje méně extrémní, ale v průmyslově rozvinutých zemích tíživé formy sociální exkluze.

Sociální exkluze je procesem, který společnost výrazně polarizuje a je vnímán jako důsledek působení strukturálních faktorů, respektive jako důsledek selhání některé z dnešních klíčových institucí:

- demokratického systému zajišťujícího občanskou integraci,
- pracovního trhu zajišťujícího ekonomickou integraci,
- sociálního státu posilujícího sociální integraci,
- rodiny a komunity podporujícího interpersonální integraci.

Mezi příčiny sociálního vyloučení se mohou dále zařadit i diskriminace obecně a diskriminace na trhu práce specificky, selhávání mechanismů inkluze a integrace, nezamýšlené efekty sociální politiky a nesoulad mezi oprávněními a povinnostmi. (Sirovátka, 2006, s. 19-20)

1.2 Sociálně znevýhodněné prostředí

Často se jako synonyma uvádějí pojmy „sociálně vyloučená společnost“ a „sociálně znevýhodněné prostředí“. Sociálně znevýhodněné prostředí zapříčiňuje v nemalé míře sociální vyloučení. Sociálně znevýhodňující prostředí je definované jako prostředí, které vzhledem k sociálním a jazykovým podmínkám nedostatečně stimuluje rozvoj mentálních, volních a emocionálních vlastností jednotlivce, nepodporuje jeho efektivní socializaci a neposkytuje dostatek přiměřených podnětů pro rozvoj osobnosti. Sociálně znevýhodněné prostředí způsobuje sociokulturní deprivaci, deformuje intelektuální, mravní a citový rozvoj jedince, kterého z těchto důvodů považujeme za osobu se speciálními výchovně-vzdělávacími potřebami. Sociálně znevýhodněné prostředí lze charakterizovat následujícími kritérii:

- Rodina, v které žije dítě, neplní základní funkce (ekonomickou, výchovnou, socializační atp.)
- Chudoba a hmotná nouze rodiny dítěte, resp. Zákonných zástupců dítěte.

- Nedostatečné vzdělání rodičů dítěte. (Resp. Ani základní vzdělání rodičů dítěte).
- Nevyhovující bytové a hygienické podmínky, ve kterých dítě vyrůstá.
- Vyučující jazyk ve škole je jiný jako jazyk, kterým dítě hovoří v domácím prostředí.
- Segregovaná etnická komunita (např. osada či ghetto) nebo rodina v majoritní společnosti.

Na tvorbě znevýhodněného prostředí se podílí více faktorů:

- Historický faktor – podmiňuje vznik sociálně znevýhodněného prostředí v souvislosti s odlišným historickým vývojem v porovnání s historií majoritní společnosti.
- Rodinný faktor – projevuje se v sociálně znevýhodněném prostředí nedostatkem ekonomického potenciálu vyplývajícího jednak z nízké vzdělanostní úrovně jedinců a jejich následného neuplatnění se na trhu práce, čímž zároveň vzniká prostor pro různé patologické jednání.
- Osobnostně individuální faktor, do kterého patří somatické, komunikační, a kognitivní faktory, které se projevují již při nástupu dětí do školy.
- Kulturní faktor, který je však chápán jako možná nejméně škodný, protože díky němu lze udržovat vnitřní integritu jedince a využít jej jako obohacující faktor stávající majoritní společnosti. (Kozubík, 2011, s. 6-7)

1.3 Sociální vyloučení a chudoba

V evropském politickém diskurzu je možné pozorovat určitou změnu pojmu chudoba a termín sociální vyloučení. Důraz na problém sociálního vyloučení byl v Evropě kladen především v druhém programu boj proti chudobě Evropského společenství z roku 1988. O rok později se tento termín dostal a i do preambule Sociální charty Evropského společenství, ve které se hovoří, že v duchu solidarity je potřebné bojovat proti sociální exkluzi. Třetí program boje proti chudobě Evropského společenství už používá pojem sociální exkluze.

Podle Petera Abrahamsona (Džambazovič, 2004, s. 14, [online]) se identifikuje pět možných vysvětlení postupného posunu od chudoby k sociálnímu vyloučení:

- a) politická zaměřenost na chudobu (pojem chudoba začíná být politicky nekorektní a začíná být vnímaný jako eufemismus),
- b) sémantická diferenciací stejného fenoménu (chudoba a sociální vyloučení jsou dva pojmy popisující stejný fenomén),
- c) chudoba je stavem – sociální vyloučení je procesem,
- d) sociální vyloučení je konečným výsledkem extrémní chudoby,
- e) chudoba je moderní fenomén – sociální vyloučení je jejím postmoderním ekvivalentem.

Chudoba tedy úzce souvisí se sociálním vyloučením, ale stejně nejsou tyto dva pojmy totožné, jak se často interpretuje. Sociální vyloučení je jedním z mechanismů společnosti, prostřednictvím kterého se usiluje o zachování původního stavu a pomoci, kterého se brání (zpravidla potencionálnímu, často fiktivnímu) nebezpečí.

2. Chudoba

Chudoba jako jev byla po mnohá léta opomíjeným fenoménem, nebyla jí věnována patřičná pozornost. V dnešním světě dochází k prohlubování pomyslné propasti v příjmech jednotlivých skupin obyvatel. Tradiční pojetí chudoby chápeme jako nedostatek peněz a tento stav neumožňuje zabezpečovat důležité životní potřeby v žádoucí a přiměřené míře. (Mareš in Duková a kol., 2013, s. 184)

Chudobu můžeme rozdělit na chudobu v původní podobě, která napříč časem může postihnout kohokoliv. Dalším druhem je tzv. „nová chudoba“, která se ve své podobě objevuje od 70. let 20. století. Změny s ní spojené jsou důsledkem pohybu na trhu práce a s tím související nezaměstnaností. Ta v tomto období přichází zejména kvůli celosvětové hospodářské, zejména ropné krizi. Tento stav s sebou nese nárůst počtu příjemců sociálních dávek a služeb, množení počtu nesplácených závazků (půjček a hypoték), velké množství počtu osamělých rodičů, kteří jsou samoživiteli, velký počet lidí bez domova (bezdomovci), soustředění chudých skupin obyvatel v určitých částech měst a obcí.

Po roce 1989 je u nás dlouhodobě postižena řada domácností právě chudobou. Dávky, které systém vynakládá k realizaci boje s chudobou, jsou určeny zejména těmto skupinám obyvatel:

- Nezaměstnaní – celkový objem výdajů je ve výši přibližně z 80%.
- Nekvalifikování.

- Osamělí důchodci.
- Mladí lidé do 34 let.
- Osamělé ženy s dětmi.

Z analýzy Českého statistického úřadu z června roku 2013 vyplývá, že roky 2011 a zejména 2012 ukazují zatím nejhorší období v prosperitě Českých domácností od poloviny 90. let minulého století. Sociální práce je mnoha autory, zabývajících se touto tematikou, kritizována za to, že v řešení chudoby a ohrožení chudobou selhává.

Koncepty chudoby jsou rozděleny na relativní a absolutní, přímé a nepřímé, objektivní a subjektivní, preskriptivní a konsenzuální, primární a sekundární. Viz níže. (Duková a kol., 2013, s. 184)

2.1 Ekonomické nerovnosti ve společnosti

Výsledky výzkumu v rámci sociální stratifikace by se daly shrnout do závěrečného tvrzení, že společnost bez nerovností je mýtus. Jde zejména o nerovnosti v distribuci, přístupu jednotlivců a celých skupin k hmotnému bohatství, moci a prestiži. Je zřejmé, že ekonomické nerovnosti jsou jen jedním z aspektů, podle kterých můžeme společnost stratifikovat. Zároveň podle míry, zdrojů a postojů lidí k nerovnostem, můžeme efektivně klasifikovat různé typy společností. Význam ekonomických nerovností je spatřován zejména ve třech rovinách:

1. V rovině individuálně motivační, která představuje bipolaritu chudoby a bohatství jako jeden ze základních motorů lidské motivace a rozvoje lidské společnosti vůbec.
2. Z hlediska sociálního je diferencovaná distribuce bohatství důležitým odlišením společenských skupin, rozdílnost ale zároveň vede k vzájemné funkcionální závislosti.
3. Z hlediska politického mají nerovnosti, a především jejich vnímání dopad na preference a stabilitu režimu (Lipset in Kreidl, 1997, s. 8)

Existence nerovností ve společnosti se stává problematickou pouze v okamžiku, kdy není uspokojujícím způsobem obhájena. Zatím co ve většině kultur byli lidé považováni za přirozeně nerovné tzv. homo hierarchicus, moderní doba s sebou přinesla ideál sociální rovnosti, původně v podobě rovných šancí získat sociálně oceňované statky, prosazovaný zejména nově vzniklou buržoazií, v pozdější době modifikovaný do podoby práva na stejný podíl na vzácných zdrojích, tedy podoby rovnosti výsledku.

Teprve moderní dobou zrozený střet faktické sociální nerovnosti a ideálu rovnosti dává logiku pojmu sociální spravedlnost.

2.2 Proč jsou chudí chudí a bohatí bohatí?

Pojmy chudoby a bohatství od sebe nelze jednoznačně oddělit, jedná se vždy o převrácenou stranu druhého, a změní-li se jedno, druhé nemůže zůstat nezměněno. Téměř všechny národy byly po celou známou moderní historii chudé, výjimku mezi nimi tvoří až posledních několik generací v části světa obývané Evropany a jejich potomky. Tady přestala být bída všeobecně rozšířeným jevem: z obecného případu se stal případ speciální, a proto nabyl problém chudoby své zvláštní moderní podoby. Ve společnosti tradiční politické ekonomie, ve společnosti tržních sil a volné konkurence, ve společnosti nazývané „laissez faire“, má být společenská nerovnost výsledkem různé úspěšnosti v hospodářské soutěži. Schopnější, efektivnější a pracovitější dělníci i podnikatelé jsou automaticky odměněni, a naopak neúspěšní jsou potrestáni pro svou neschopnost nebo netečnost.

Kreidl (1997, s. 13-18) interpretuje názor Kennetha Galbraitha (1967), který rozděluje chudobu do dvou kategorií. Na jedné straně stojí chudoba, tak jak ji vnímají liberálně smýšlející lidé, která vznikla důsledkem nějaké osobní vlastnosti postiženého jedince (může to být např. nedostatečné vzdělání, alkoholismus, neschopnost přizpůsobit se tempu a disciplíně moderního hospodářského života nebo třeba duševní méněcennost). Takto způsobená chudoba se ve většině případů skutečně přičítá na vrub jednotlivci, protože už pouhý fakt, že se jí mnozí jiní dokázali ubránit, svědčí o tom, že není nevyhnutelná. Na druhé straně Galbraith dokládá existenci fenoménu, který nazývá „oblastní chudobou“. Tu nelze jednoduše vysvětlit neschopností jedince. Tuto teorii nelze aplikovat na celý kraj, nemůžeme totiž prohlásit, že lidé v celé oblasti jsou neschopní. Lze ale tvrdit, že lidé postižení „oblastní chudobou“ jsou oběťmi svého prostředí.

Případ obviňování chudých „blaming the poor“ je svým obsahem v souladu s dominantní distributivní ideologií „ekvity“. Tvrzení, že chudoba pochází ze zdrojů, které jsou mimo rámec možné kontroly jednotlivce „blaming the state“, naznačuje příklon ke konkurenční rovnostářské protinormě. Lze nazvat tyto dva přístupy k chudobě jako chudobu zaslouženou (skrže osobní selhání) a nezaslouženou (v tomhle případě selhává spíše systém organizace ekonomiky). Toto ale nejsou jediné a konečné způsoby vnímání vzniku chudoby.

Oscar Lewis (1959), jehož myšlenky Kreidl dále rozvíjí (1997) navrhuje případné třetí rozdělení, které nazývá fatalistickou chudobu a odpovídá tak na otázku, proč jsou chudí lidé vlastně chudí: kultura chudoby je mezigeneračně předávána neschopnost využít nabízející se možnosti. Samotná osudová smůla skrytá v tom, že se člověk narodí v prostředí, kde taková kultura vládne, v sobě s velkou jistotou implikuje, že toto prostředí v průběhu dalšího života neopustí. Toto pojetí však více než vznik, popisuje udržování chudoby, a stojíme do jisté míry mimo načrtnutou dichotomii individuum-systém. Přesto je ale na místě takový názor vzít do úvahy. Je to nutné už proto, že se jedná o názor vyjádřený populárním heslem, že je třeba "rozetnout bludný kruh chudoby". Je ale těžké nalézt vazbu této ideje k nějakému politickému směru nebo společensky rozšířené ideologii; skoncování s chudobou, rozetnutí jejího "bludného kruhu" totiž slibují liberálové i socialisté vlastně od nepaměti

2.3 Příčiny chudoby

Ve stavu chudoby se v dnešním světě nachází většina lidské populace. Proč je tomu tak? Je správné vinit chudé lidi za jejich nesnáze? Jsou to skutečně jen oni samotní, kdo učinili špatné rozhodnutí a jsou to pouze jen oni sami, kdo jsou za svoji situaci zodpovědní? Jak se k této problematice staví jednotlivé vlády? Usilují o taková nařízení, která ve skutečnosti rozvoj devastuje? Takové příčiny chudoby a nerovnosti jsou zjevné. Avšak hlubší příčiny a příčiny celosvětového rázu jsou už méně často diskutovány. Za rostoucí propojenost slibované globalizací stojí globální rozhodnutí, politiky a praxe jednotlivých států. Ty jsou obvykle ovlivňovány, poháněné nebo formulované bohatých a mocných. To mohou být představitelé bohatých zemí či jiných globálních aktérů, například nadnárodních korporací, institucí a vlivných lidí. Příčinou vzrůstající globalizace jsou globální rozhodnutí, politika a její praktiky, které jsou často ovlivňovány a fakticky vedeny těmi nejbohatšími a nejmocnějšími-těmi můžou být představitelé bohatých zemí nebo jiní hráči na tzv. globálním poli, jako jsou nadnárodní korporace a instituce nebo vlivní lidé. Vlády těch nejchudších zemí jsou tak vystaveny obrovskému vlivu z venčí, proti kterému jsou však naprosto bezmocní. V globálním kontextu to znamená, že pár vyvolených zbohatne, zatímco většina trpí. Většina lidí na světě žije je s pár dolary na den. Vysokou úroveň nerovnosti lze pozorovat jak u těch nejchudších, tak u těch nejbohatších národů. Nejchudší lidé mají samozřejmě nejmenší přístup ke zdravotní péči, ke vzdělání a dalším službám. Ti nejchudší jsou většinou nejvíce postižení hladem, podvýživou a nemocemi. Ti, kteří jsou postihnuti chudobou,

jsou také nejvíce marginalizováni ze společnosti a mají jen velice nepatrné možnosti zastoupení nebo právo vyjádřit se ve veřejných debatách nebo v politice, tím se stává ještě složitější vymanit se z chudoby. Naproti tomu lze konstatovat, že čím více je člověk bohatší tím více může ovlivňovat ekonomiku a politiku státu. Peníze, které jsou celosvětově vynakládány za armádu, finanční pomoc různým oblastem společnosti a další společenské sféry, které mají prospěch z prosperity státu obecně v porovnání s částkou, která je přímo určena pro boj s chudobou a má za úkol řešit problémy s ní spojené, jsou ohromující.

2.4 Chudoba – definice a měření

Ačkoliv koncept chudoby je ve společenskovědních disciplínách postupně nahrazován konceptem sociální exkluze, pro jeho schopnost přesněji zachytit příčiny i následky života na okraji společnosti, neměl by být sociálně ekonomický jev chudoby zcela opomíjen. Jeho vymezení, možnosti měření a zkoumání může přispět k porozumění prožívání, chování a jednání lidí žijících v chudobě nebo na hranici chudoby. Tedy přispět také k úpravě postupů sociální práce, jejímž hlavním úkolem je právě sociálnímu vyloučení předcházet, případně pomáhat exkludovaným vracet se zpět do společnosti. (Gojová a kol., 2014, s. 8)

Uchopit chudobu a zvládnout ji předpokládá jednak, že jsme schopni říci, kdo je vlastně chudý, tedy že jsme schopni chudobu definovat, jednak zjistit její proporce, to jest chudobu změřit. Řečeno jinými slovy, má-li sociální politika eliminovat rizika chudoby, musí dokázat identifikovat chudé i bod, ve kterém se lidé chudými stávají. S definicí a měřením chudoby je ovšem stejná potíž jako s definicemi a měřeními řady jiných sociálních fenoménů. Neexistuje žádná správná či vědecká definice chudoby, o níž by se dosáhlo obecného konsensu, stejně jako neexistuje jediný obecně přijatý způsob jejího měření. Měříme vždy jen určitý koncept chudoby a způsob, jímž je chudoba definována, určuje nejen, kdo je chudý, ale i její rozsah ve společnosti. Je to dáno tím, že chudoba je politickým konceptem, sociálním konstruktem s výraznými politickými a normativními konotacemi. Často to, co bohatí nazývají „problémem chudoby“, chudí lidé stejně oprávněně nazývají „problémem bohatství“. (Mareš a Rabušic, 1996, s. 298)

Vedle volby konceptu chudoby je dalším problémem nalézt uvnitř těchto konceptů validní distinktivní znaky chudoby, respektive její validní indikátory odlišující jasně chudé od zbytku společnosti (počínaje rozhodnutím o tom, zda chudobu měřit přímo či nepřímou a zda tak činit před nebo po sociálním transferu). Jednoduché znaky, respektive

indikátory mohou být kombinovány do širších komplexů, aby postihly multidimenzionalitu chudoby, jako je tomu například v různých indexech deprivace (koncept chudoby jako deprivace: přímé měření chudoby). Pak je otázkou nejen výběr znaků neboli indikátorů jednotlivých dimenzí chudoby, které jsou v indexu kombinovány, ale i určení jejich váhy v indexu. Snaha nalézt validní indikátory chudoby je komplikována mnoha nedorozuměními, mezi které patří zejména záměna důsledků za příčiny, záměna chudoby a různých životních stylů, ale i různé jiné simplifikace. To souvisí s rozhodováním o hranicích chudoby, jako je tomu například u příjmové chudoby: proč má být tedy hranicí chudoby zrovna 60 % mediánu příjmového rozložení nebo eventuálně poslední decil či poslední dva decily tohoto rozdělení? Respektive jak je tomu v případě různých indexů deprivace, kde je třeba odůvodnit, proč má hranici chudoby tvořit zrovna určitá hodnota indexu apod. (Mareš, 2004, s. 5)

2.4.1 Primární a sekundární chudoba

Diskuse o chudobě má svoji dlouhou historii, v jejímž průběhu se akcent postupně přesouval od chudoby jako výrazu třídní kulturní stratifikace společnosti k chudobě jako deprivaci životního stylu, ať již zaviněné, tedy primární chudobě nebo zaviněné špatnými výdaji, tedy sekundární chudobě.

První model chudoby popisuje Rowntree již roku 1901. Ve své první studii z Yorku rozlišuje různé stupně chudoby. Primární chudoba znamenala být bez výdělků nezbytného k zachování stavu fyzické funkčnosti. Sekundární chudoba znamenala život ve zjevném nedostatku a bídě z důvodu neefektivního využívání dostupných prostředků. Studie Rowntreeho (Rowntree, 1901; Ringen, 2005, s. 127) je z počátku 20. století, přes tuto skutečnost je hojně citována doposud. Profesor oxfordské univerzity Stein Ringen (2005) však upozorňuje na mylný předpoklad Rowntreeho, že každý člověk je nebo není chudý.

2.4.2 Relativní chudoba a absolutní chudoba

Relativní chudoba znamená uspokojování potřeb na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň a zvyklosti v dané společnosti. Například v evropském regionu jsou realizovány sociální programy, redistribuce hmotných prostředků však přináší sociální izolaci a stav nouze.

Absolutní chudoba je typická nedostatkem prostředků, které neumožňují uspokojovat základní životní potřeby a tím je vážně ohrožena existence člověka, anebo mu hrozí

dokonce smrt. To je patrné zejména v rozvojových zemích, kde chudoba zasahuje do života velkého množství obyvatel. (Mareš in Duková a kol., 2013, s. 185)

Empirické výzkumy ukazují, že oba přístupy mají své limity. Spotřeba a příjem představují objektivní ukazatele, ale chudoba může být měřena také pomocí subjektivních vyjádření, tedy pomoci toho, jak jednotlivci sami vnímají svou situaci. (Gojová a kol., 2014, s. 185)

2.4.3 Objektivní a subjektivní chudoba

Objektivní míry jsou ty, kde je chudoba vymezena faktory nezávislými na mínění těch, kdo jsou pak za chudé považováni. Subjektivní jsou založeny na hodnocení vlastní zkušenosti jednotlivými domácnostmi. Do subjektivních konceptů se promítají i aspirace těchto domácností (z tohoto hlediska jsou i relativními). Některé studie se snaží o kombinovaný přístup k určení chudoby. Příkladem může být studie Halleröda (1995) s konceptem „skutečně chudých“ (z angl. truly poor), kombinujícím kritérium příjmu pod stanovenou hranicí chudoby s kritériem určité hodnoty indexu deprivace. (Mareš a Rabušic, 1996, s. 301)

Ze sociologického hlediska znamená chudoba sociální problém, který má svou objektivní i subjektivní stránku. Tato dvě hlediska jsou nosná pro dva polární typy chudoby – objektivní a subjektivní chudobu. Rozdíl mezi nimi je v pohledu zúčastněných na chudobu – v perspektivě aktérů. Objektivita v tomto případě znamená měřitelnost dle znaků, které si stanoví nejčasněji normativně nebo společenským konsenzem v každém státě jednotlivě. To znamená, že pokud je někdo objektivně chudý v jedné zemi, nemusí být objektivně chudý v zemi jiné, poněvadž každá země má svá vlastní kritéria (nejčastěji procenta mediánu z příjmu nebo životní minimum apod.). Zástupcem objektivního konceptu chudoby je chudoba příjmová, zatímco příkladem subjektivního konceptu chudoby je chudoba pocitová (situační). Objektivní hledisko je rozhodující pro chudobu absolutní, zatímco subjektivní hledisko je spojeno s relativní chudobou. (Gojová a kol., 2014, s. 11)

2.4.4 Preskriptivní chudoba a konsenzuální chudoba

Patří k nim různé spotřební koše, „garantované minimální příjmy“ jako úroveň nějaké vymezené sociální dávky a různě vymezená životní minima jako příjmové hranice zakládající nárok na sociální podporu (z angl. The Legal Poverty Line). Preskriptivní se

týkají vymezení charakteristik chudých prostřednictvím „expertních odhadů“.

Konsensuální jsou založeny na konsensu společnosti nebo vládnoucí elity o tom, koho za chudého považovat. Je určitý rozdíl mezi tím, jaký minimální příjem považuje veřejnost za hranici chudoby a mezi tím, jakou úroveň minimálního příjmu je připravena hradit svými daněmi. I když lze možnost plného sociálního a politického konsensu na vymezení chudoby považovat spíše za iluzorní, za výraz jistého politického konsensu mohou být považovány rozdílné hranice pro sociální podpory různého typu. (Mareš, Rabušic, 1996, s. 301)

2.4.5 Další způsoby měření chudoby

V posuzování chudoby jde o stanovení nezbytných nejnižších nákladů na uspokojení základních potřeb, původně chápaných spíše jako potřeb fyzických a vymezených jako náklady na jídlo, bydlení (nájemné), vytápění a oděv. Dnes se prosazují i jiné potřeby, které popisují následující přístupy:

- **Přístup k chudobě z hlediska základního spotřebního koše** (z angl. Budget standards), opírající se o uznané minimum výdajů. Spočívá v generování seznamu minimálních potřeb pro domácnosti různé velikosti. Hranice chudoby je počítána jako náklady na jejich uspokojení. Míra chudoby je adjustována pro změny cenové úrovně (inflaci), ale ne pro růst produktivity a s tím spojený růst životního standardu.

- **Přístup k chudobě z hlediska potravinového poměru** (z angl. Food ratio method). Tato míra se opírá o vztah mezi výdaji na potraviny a celkovými výdaji. Podle některých amerických autorů jsou jako chudé označeny rodiny, jejichž příjem je menší než trojnásobek nákladů na „koš základních potravin“, jak byl sestaven podle amerických nutričních standardů pro čtyřčlennou rodinu (zaměstnaný otec, žena v domácnosti a dvě děti). Jinak řečeno, jsou to rodiny, jejichž náklady na jídlo ekvivalentní tomuto koši představují více než jednu třetinu (33 %) jejich příjmů. Relativní míry jsou ty, podle nichž jsou chudí určováni ve vztahu k obecně platným standardům života v dané společnosti. Mezi míry chudoby založené na relativních konceptech patří různé statistické míry (obvykle jsou současně nepřímé, opírají se o hodnocení příjmu):

- **Hranice chudoby Evropské unie** (z angl. European Union Poverty Line) formulovaná jako 50 % průměrného příjmu ekvivalentního k jednočlenné domácnosti či jiné míry vymezené vztahem k nějaké střední hodnotě či příjmového rozložení ve společnosti. Ekvivalenční faktory se používají proto, neboť se zjistilo, že např. ve

dvoučlenné domácnosti nejsou výdaje dvojnásobkem domácnosti jednočlenné, nýbrž jen 0,7násobkem (ekvivalenční faktory pak činí: 1,0 pro prvního dospělého, 0,7 pro každého dalšího dospělého, 0,5 pro každé dítě).

• **Pozice v prvním či druhém decilu příjmové distribuce.** Toto rozložení slouží ke konstrukci známé Lorenzovy křivky a výpočtu Giniho koeficientů příjmové nerovnosti tato míra ovšem neříká nic o reálné úrovni života a o životní zkušenosti těch, kdo příjmem tohoto typu disponují. (Mareše a Rabušic, 1996, s. 299)

2.5 Chudoba – způsoby měření v České republice a Evropě

Sociální politika v České republice užívala na konci 20. století k zjištění úrovně chudoby převážně koncepty objektivní chudoby. Nejužívanější metodou pro stanovení hranice chudoby je standardní metoda OECD, založena na % mediánu příjmu, což potvrzují i mnohé výzkumy realizované v České republice např. Sirovátkou, Kofroněm, Rakoczyovou, Horou atd. viz dále. Jde o mezinárodně srovnatelný ukazatel, což zdůvodňuje jeho převažující použití. V současné době je v České republice za chudého považován ten, kdo nedosahuje 60 % mediánu průměrného ekvivalizovaného disponibilního příjmu na spotřební jednotku. Tento způsob stanovení hranice chudoby taktéž využívá ve výběrovém šetření EUSILC pro popis životních podmínek českých domácností. V evropských zemích se hranice chudoby stanovuje v rozmezí 50–70 % mediánu průměrného příjmu Evropská unie, rovněž reaguje novými nástroji k měření chudoby. Od vstupu nových členských států nabyly na významu zejména indikátory materiální deprivace. Hlavním důvodem je fakt, že nové členské státy mají mnohem nižší úroveň mediánových příjmů než ostatní země EU. V současnosti v Evropě převažující způsoby měření zdůrazňují nepeněžní formy měření chudoby se zaměřením na zjišťování deprivacních indexů. Snaží se naplnit multidimenzionální koncept chudoby i přes nelehkou operacionalizaci vstupních indikátorů. Významnější pro profesionální pomoc lidem v boji proti chudobě by bylo zjišťovat životní strategie obyvatel, kteří jsou na hranici chudoby.

2.5.1 Ekonomická krize v roce 2008

V letech 2008 a 2009 zasáhla Evropskou unii ekonomická krize. V roce 2009 způsobila ve všech zemích EU s výjimkou Polska hospodářský propad. Ekonomická krize vznikla z krize finanční, která byla důsledkem hypoteční krize v USA. Na ekonomickou krizi v Evropě navázala krize veřejných financí, která se projevila především v Řecku.

Finanční krize s sebou přinesla obavu světového hospodářství před dalším vývojem a zpomalením hospodářského růstu. Banky ze strachu před dalším propadem držely peníze a zdráhaly se výhodně půjčovat. To mělo za následek zpomalení tempa nových investic v ekonomikách (na které byly zapotřebí nové půjčky), oslabení poptávky a zastavení hospodářského růstu.

Situaci se jednotlivé státy pokusily usměrnit státními investičními pobídkami (např. stavbou nových dálnic), prémie za podporu určitého segmentu ekonomiky (např. šrotovné – prémie při nákupu nového auta při ekologickém odstranění starého), opatřeními podporujícími zaměstnanost (odklad plateb sociálního pojištění) nebo opatřeními zmírňujícími dopady krize (rekvalifikační programy pro nezaměstnané, zvýšení podpor v nezaměstnanosti). (Evropa 2045, 2016, [online])

2.6 Chudoba v globálním měřítku

Nejvýznamnější institucí, která může ovlivňovat vývoj chudoby na Zemi je Světová banka. Skupina Světové banky (WB) se skládá z celkem pěti institucí a je zdrojem finanční a technické pomoci rozvojovým zemím. Počátek první instituce, Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (IBRD), se váže na Brettonwoodskou konferenci v roce 1944. V roce 1960 pak společně s Mezinárodní asociací pro rozvoj (IDA) položily základ ke vzniku dnešní Skupiny Světové banky. K zmíněným dvěma institucím postupně přibyly International Finance Corporation (IFC), Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID). (Euroskop, 2015, [online])

Podle zprávy OSN z 7.10.2015 oznámila Světová banka, že výskyt extrémní chudoby ve světě v roce 2015 pravděpodobně klesne pod 10 procent. Prezident skupiny Světové banky Jim Yong Kim konstatoval, že nynější generace je první v historii lidstva, která může extrémní chudobu vymýtit. Světová banka používá aktualizovaný mezinárodní ukazatel chudoby 1.90 dolaru na den. Tento ukazatel vychází ze současných údajů o životních nákladech v různých zemích. Na jeho základě vypracovala Světová banka projekci, podle které by měl počet chudých obyvatel světa z 902 milionů osob (12,8 % světové populace v roce 2012) již v roce 2015 klesnout na 702 milionů. Skoncování s chudobou je hlavním cílem Agendy udržitelného rozvoje 2030, přijaté 25. září 2015 všemi 193 členy Valného shromáždění. Generální tajemník OSN Agendu přivítal jako „agendu pro lidi, pro vymýcení chudoby ve všech jejích formách – agendu pro planetu, náš společný domov.“ Prezident Světové banky optimismus šéfa OSN sdílí. Podle něj

„svět stojí před nesmírně příznivou příležitostí odstranit do roku 2030 extrémní chudobu a zlepšit životní vyhlídky rodin s nízkými příjmy“, avšak práce, kterou je třeba ještě vynaložit pro tento vývoj bude velice náročná. Prognóza Světové banky ukazuje, že chudoba se koncentruje v subsaharské Africe a jižní Asii. Světová banka konstatuje, že během několika uplynulých desetiletí se přibližně 95 procent světové chudoby soustředilo do tří regionů: východní Asie a Tichomoří, jižní Asie a subsaharská Afrika. Představitelé Světové banky také uvádějí, že se v současné době ve všech regionech chudoba snižuje, ale prohlubuje se a zakořeňuje v zemích, ve kterých buď probíhají konflikty, nebo jsou extrémně závislé na vývozu komodit. Vzrůstající koncentrace světové chudoby v subsaharské Africe je velmi znepokojivé. Ve své regionální prognóze pro rok 2015 uvádí Světová banka pokles chudoby ve východní Asii a Tichomoří na 4,1 procenta populace (ze 7,2 procent v roce 2012); v Latinské Americe a Karibiku poklesne chudoba na 5,6 procenta ze 6,2 procenta v roce 2012; v jižní Asii se sníží chudoba na 13,5 procenta oproti 18, 8 procenta v roce 2012; a v subsaharské Africe dojde ke snížení na 35,2 procenta v porovnání s 42,6 procenty v roce 2012. (OSN, Světová banka: extrémní chudoba se sníží pod 10 %, 2015, [online])

2.7 Společnost orientovaná na konzum

Již ve Starém zákoně v příběhu o Adamovi a Evě nalézáme paralelu k touze po něčem víc, než potřebujeme. Je to zvědavost, touha, přehnaná poptávka a zvědavost, která lidstvo nutí pořizovat si další a další věci, i když mají všeho dostatek a jejich potřeby jsou uspokojeny. Říká se, že touha a zvědavost jsou sestry. I ten plod ze stromu v zahradě Eden byl pěkný na pohled, stejně jako reklama, která musí být líbivá, a která často apeluje na naše mimoracionální aspekty. Dal by se tedy tento příběh interpretovat, tak že první boží neuposlechnutí mělo konzumní charakter?

Reklama nám často napovídá, po čem máme toužit. Probouzí v nás touhu určitý produkt vlastnit. Někteří autoři tvrdí, že je tato touha spojená s poznáním, že necivilizovaný člověk, je pouhým zvířetem, a že každý krok v lidském vývoji rozšiřuje škálu potřeb, spolu se způsoby jejich uspokojení. Z této touhy se tedy stává nespokojenost, že něco nemáme a vlastně to ani nepotřebujeme. Právě tato nespokojenost ale lidi žene neustále dál a dál, je nám motorem pokroku, vývoje a růstu. Snaha chtít stále víc a mít se lépe se zdá jako přirozený jev, který je zakotven v celé civilizaci. Je snad v samotné povaze člověka být tím nespokojenější čím lépe se má? Kdyby lidé neměli neustále potřebu zvyšovat HDP a produktivitu, nemuseli by se neustále honit za vyššími pracovními

výkony. Ten kdo je neustále nespokojený, zvyšuje výkon svého pomyslného motoru, ale nesmí si zároveň stěžovat, že není spokojený. Ani nemůže být spokojený, protože jeho pohonem je nespokojenost. Kdyby byl spokojený ustal by růst a vývoj společnosti. Domněnka, že uspokojení lidských přání je otázkou saturace potřeb, se ukázala jako lichá. Lze totiž pozorovat, že dnešní společnost je sice velice materiálně bohatá, ale zároveň také předlužená. Poptávka jednoduše tvoří další poptávku, replikuje se. Poeticky by se dalo říct, že pocit štěstí se často skrývá v samotné honbě, tedy spíše v hledání než nalézání.

Existují dva protichůdné postoje, které se staví dichotomicky k pojetí touhy a saturaci lidských potřeb. Prvním konceptem je učení hedonistů, kteří radí: zjisti, co chceš, a pak usiluj o dosažení tohoto cíle. Toto je v podstatě shrnutím výše popsaných idejí. Druhým konceptem je učení stoiků, kteří radí usměrnit poptávku na minimum. Úkol se to zdá být snadný, jde však o náročné psychologické cvičení už z toho pohledu, že člověk je ve své přirozenosti neustále nespokojený. Tato filozoficko-morální perspektiva nám pomůže lépe pochopit touhy po materiálních i duchovních statcích a vnímání blahobytu a chudoby, viz empirická část práce. (Sedláček, 2012, s. 227-235)

2.8 Kvalita života a životní úroveň

Životní úroveň je vymezena kvantitativně, ekonomicky. Rozlišuje se životní úroveň společnosti a životní úroveň jedince nebo domácnosti. Životní úroveň společnosti je chápána jako její materiální blahobyt. Měří se pomocí ukazatele, který má název hrubý domácí produkt na hlavu (HDP). Definicí HDP je: součet hodnoty všeho zboží a služeb, které občané země vyprodukují za rok, děleno počtem občanů. HDP používá Evropská unie pro srovnání tzv. ekonomického zdraví jednotlivých členských zemí.

Životní úroveň jednotlivce nebo rodiny je chápána jako materiální blahobyt, který se týká především úrovně spotřeby, materiálního vybavení domácností a obecně věcí, které lze koupit a které má člověk k dispozici. Životní úroveň se odvozuje jednak od výše příjmů osob a domácností, jednak od materiální vybavenosti domácností a bytů. Český statistický úřad měří životní úroveň domácností porovnáváním příjmů a výdajů domácností, přičemž na základě rozlišování různých výdajů vytváří tzv. statistiky rodinných účtů. Ze sociologického hlediska se však předpokládá, že vzhledem k příjmové diferenciaci moderních společností se jednotlivci nebo rodiny odlišují svou životní úrovní. V tomto ohledu je pak možné sociologicky analyzovat např. životní úroveň nejchudších vrstev společnosti nebo životní úroveň vrstev s extrémními formami

luxusu a okázalou spotřebou. V tomto ohledu se analyzuje spotřební chování jednotlivých vrstev společnosti. Předpokládá se, že životní úroveň jednotlivců nebo rodin je do určité míry provázána s životní úrovní společnosti, ve které žije. Míra této provázanosti je otázkou empirickou.

Kvalita života jednotlivce nebo rodiny je obvykle chápána jako kulturnost životního stylu, ať se týká trávení volného času, vybavenosti domácnosti nebo výše vzdělání, případně složitosti vykonávané práce. Kvalita života bývá také spojována s problémem autenticity, či odcizení, s problémem smyslu života, se zdravím nebo se spokojeností se životem. Pojem kvalita života na úrovni společnosti je postupně nahrazován pojmem životní úroveň společnosti. Kvalita života se měří za pomoci indikátorů kvalitativní úrovně společnosti. Indikátor měřící úroveň kvality života se nazývá index lidského rozvoje (HDI) a je současně indikátorem stupně modernizace jednotlivých zemí. Tento index je složen z hrubého domácího produktu na hlavu, z indexu očekávané délky života (střední délka života) a z indexu vzdělanosti, který zachycuje míru všeobecné gramotnosti, tak poměr primárního, sekundárního a terciálního vzdělání v populaci. Kvalita života však může být pojímána i ze širšího hlediska jako zajištění příslušné kvality života občanů. V tomto případě se kvalita života týká např. veřejného lidu a bezpečí, dopravy, zdravého životního prostředí, komunikace apod. Tyto a mnohé další atributy kvality života občanů se nazývají služby ve veřejném zájmu. Tyto služby jsou zajišťovány veřejným sektorem politik států. Je zřejmé, že se kvalitou života prolínají jak kvalitativní, tak kvantitativní životní hodnoty. Zatímco problém životní úrovně se vztahuje k ekonomické základně způsobu života a projevuje se ve spotřebě, problém kvality života se váže ke kvalitativní rovině způsobu života a projevuje se např. životní spokojeností, pocity štěstí, pocíťovaným smyslem života apod.

(Kubátová, 2010, s. 20-22)

3. Česká sociální politika

Sociální politika je jednou ze stěžejních součástí politiky státu. Význam politiky v kontextu s hospodářstvím státu a státní politikou je důležitou veličinou pro všechny občany společnosti neméně pak pro studenty sociální pedagogiky a sociální práce. Je důležitým vodítkem pro pochopení základů a principů politiky v sociálním kontextu. Sociální politika formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je subjektem i objektem sociální politiky. Sociální politika čelí sociálním a ekonomickým ohrožením, vytváří příznivé podmínky pro rozvoj jedinců a sociálních skupin.

V definicích sociální politiky jako praktické činnosti nalezneme tři společné znaky:

1. Prospěšnost občanům.
2. Vázanost na ekonomické i mimoekonomické cíle.
3. Užívání nástrojů umožňujících přerozdělování (redistribuci) zdrojů.

Cílem sociální politiky je poskytovat sociální jistoty, umožnit přiměřený životní způsob a realizaci lidských práv zaručených ústavou. Sociální politika vede jednak k ochraně, jednak k osobnostnímu rozvoji lidského potenciálu společnosti. (Francová, Novotný in Duková a kol., 2013, s. 13-14)

Sociální stát usiluje o blahobyt a slušný život občanů. Welfare state je anglický výraz pro takovýto druh státu. Charakterizován je jako stát blahobytu, veřejných sociálních služeb, stát asistenční, stát sociálního zabezpečení, sociálních práv či sociálního kapitalizmu. Tento název byl poprvé použit v roce 1939, s postupem času se uplatňoval pojmenováním pro systémy sociálních politik vyspělých zemí. Systém je provázán s demokratickým zřízením a vyspělou tržní ekonomikou. Sociální stát si klade za cíl usilovat o ekonomické a sociální zabezpečení obyvatel, snížení příjmových rozdílů, ekonomický růst a rozvoj státu. Taktikou je boj proti chudobě, rozvoj vzdělávání, systém sociálního zabezpečení, kontrola a regulace trhu, zajišťování zaměstnanosti. (Francová, Novotný in Duková a kol., 2013, s. 22)

Základní cíle Welfare state:

- Prosperita.
- Snižování chudoby.
- Sociální rovnost.
- Sociální integrace a prevence sociální exkluze.
- Sociální stabilita.
- Nezávislost občanů.

3.1 Podmínky vzniku sociálního státu

- **Proces industrializace** – dochází k poklesu zaměstnanosti v zemědělství u venkovského obyvatelstva. Zvýšená průmyslová činnost způsobuje dlouhodobě zvýšenou nezaměstnanost, úbytek obyvatel na venkově, vytvoření vrstvy námezdních zemědělských dělníků, nároky na kvalifikovanou a gramotnou pracovní sílu, růst zaměstnanosti úředníků, vytvoření střední třídy.

Nezanedbatelnou roli hraje rozvíjející se urbanizace. Nezaměstnanost se stává důležitým negativním sociálním jevem.

- **Růst počtu obyvatelstva s měnící se sociální strukturou** – dochází ke změně formy rodiny, ke způsobu komunity. Dochází k narůstajícím rozdílům mezi skupinami pracujících a nepracujících. Klesá dětská úmrtnost, prodlužuje se délka života. Zvláště nepříznivý dopad na jedince má trh. Stoupá nezaměstnanost.
- **Nárůst významu národních států** – jsou budovány na národním principu, jako je vyšší sounáležitost a společenský konsenzus (shoda), což má vliv na rozvoj sociálních států. Projevuje se centralizace vládnoucí moci a s tím spojený rozvoj profesionálního státního aparátu.
- **Růst politické demokracie a politického občanství** – vývoj si žádá takové kroky jako rozšíření volebního práva, rozvoj sociálně-demokratických stran, kladení důrazu na pozornost sociálních otázek dělnické třídy.
- **Faktory determinující strukturu a obsah sociálního státu** – **socioekonomický rozvoj společnosti** – patří sem již zmiňovaná industrializace a urbanizace, dalším faktorem je institucionalizace jednotlivých typů sociálních států, změna forem rodiny, způsobu života, narůstající rozdíly mezi pracujícími a nepracujícími, zvyšování délky života, pokles dětské úmrtnosti.
- **Faktor prostoru** – závislost na ekonomické rozvinutosti, formě společenského uspořádání, kulturní situaci.
- **Faktor času** – sociálně politická opatření, která dělíme na:
 - **Přítomná:** realizace sociálních práv občanů – právo na práci, ochrana pracovního poměru, vzdělání atd.
 - **Budoucí:** očekávání poskytnutí adekvátní pomoci občanům v případě nepříznivé životní situace – ztráta zaměstnání, invalidita atp.
- **Vnitřní faktory** – vliv politických, demografických, ekonomických, sociálně psychologických faktorů, vliv sociální struktury a nátlakových skupin.
- **Vnější faktory** – rozvoj techniky, kulturních vlivů, mezinárodní spolupráce a standardizace. (Duková a kol., 2013, s. 23-34)

3.1.1 Sociální spravedlnost

Sociální spravedlnost je docela relativní pojem. Pro řešení konkrétní sociální situace je třeba přihlížet k různým hlediskům a okolnostem.

Principiálně se dodržuje následující postup:

- Každému stejně.
- Každému podle jeho potřeb.
- Každému podle jeho zásluhy.

Při posuzování sociální spravedlnosti se řídíme následujícími hledisky:

- Zásluhy a výkon.
- Rovnost.
- Rovné příležitosti.
- Sociální potřebnost.
- Vstupy a výstupy a soulad mezi nimi.

Ve vyspělých zemích se používá označení pro sociální spravedlnost termín „model pevného dna a otevřeného stropu“. Znamená to v zásadě, že každý občan si svou sociální situaci může zlepšit s pomocí vlastních sil a zdrojů, pokud tak nelze, přichází stát, který jej nenechá spadnout na dno. (Duková a kol., 2013, s. 25)

3.2 Historie sociálního státu České republiky

V historii až do konce 19. století měl stát spíše omezenou pravomoc, neboť významnou úlohu v té době hrála šlechta a její zájmy. V průběhu 20. století nastává zásadní změna, je klade důraz na regulační zásahy státu v sociální a ekonomické oblasti. Silící role státu zaznamenává tři priority – důraz na dobré zdraví, dobré vzdělání, zajištění obyvatel nezbytnými příjmy s cílem vyrovnat šance při vstupu do života. (Duková a kol., 2013, s.13)

Politické změny v roce 1989 ukončily čtyřicet let trvající model socialistické společnosti. Do roku 1990 téměř vůbec neexistovala sociální politika v našem státě ve smyslu moderních trendů. Fungovala skrytost sociálních problémů, které socializmus údajně odstranil. Namísto toho vládla politika řízené zaměstnanosti, monopolní realizátor v sociální politice byl stát. Sociální politika byla omezena aktivitami státu. Stát byl jediným zaměstnavatelem a provozovatelem národního hospodářství, plánovalo se v pětiletých horizontech. Využití pracovního potenciálu však bylo nízké a málo produktivní. Toto období bylo typické vysokou zaměstnaností žen, z toho důvodu byl

děti umístěvány do kolektivních zařízení (jeslí) již v útlém věku. Kompenzací měl být dřívější odchod do důchodu.

Mzdy byly určovány centrálně, často bez ohledu na kvalifikační předpoklady, výkonnost zaměstnance, efektivitu atp. Občan se stal pouze pasivním příjemcem dávek a služeb. Docházelo také k záměrnému potlačení role dalších sociálních subjektů (občan, rodina, princip subsidiarity) nebo jejich úplnému vyloučení (církve, charita). Typickým rysem této éry je rovnostářství – všem stejně. Existovalo více než 60 sociálních dávek, některé byly řešeny duplicitně, na některé se zapomínalo, některé typy dávek v systému chyběly např. vdovecký důchod, neexistovaly také valorizační mechanismy. Financování probíhalo výhradně ze státního rozpočtu. Nezaměstnanost neexistovala, protože byla povinnost pracovat, a pokud některý občan nepracoval, byl stíhán pro trestný čin. Velké sociální systémy – školství a zdravotnictví fungovaly relativně dobře, byly však svázány solidaristickými prvky tak, že se staly neúnosně ekonomicky nákladnými, projevovala se nadměrná uniformnost. (Krebs in Duková a kol., 2013, s. 20-21)

Zakořeněná očekávání však přetrvávala i po roce 1989. Otevřely se však nové možnosti. Teoreticky se nabízelo převzetí tří možných variant sociálního státu:

1. Univerzalistický či sociálně-demokratický režim, který je blízký socialismu v tom, že stát funguje jako „zaměstnavatel první instance“.
2. Institucionální nebo korporativistický sociální režim, v němž sociální zabezpečení slouží pro uchování a reprodukci rozdílů ve statusu a příjmech občanů. Stát má větší zájem na rodině než na zaměstnanosti a vstupuje na scénu jako „kompenzátor první instance“.
3. Liberální nebo reziduální sociální režim, kde stát spoléhá hlavně na trh, na kterém si každý sám nalezne nejlepší způsob svého sociálního zajištění, stát potom vystupuje jako „kompenzátor poslední instance“.

V počátcích reformního procesu se český stát ocitá na rozmezí alternativních cest. S odstupem času se liberální myšlenky a koncept „trhu bez přívlastků“ Václava Klause vyzdvihl do popředí reziduální systém po vzoru Velké Británie. Zpětně se však objevil názor, že by české společnosti vyhovoval spíše skandinávská typ sociálního státu. Česká společnost nicméně tradičně patřila do okruhu korporativistického systému, který se zrodil v Bismarckově Německu. Na uvedených alternativách si vybuďovaly své programy i tehdejší politické strany:

liberální občanské strany, konzervativní křesťanská demokracie a socialistická sociální demokracie.

V 90. letech se počátky reformace odehrávaly pod sociálně-liberálním Občanským fórem (1990-1992), které řešilo především otázky zaměstnanosti, ochranu před nezaměstnaností a budování záchranné sociální sítě. Bylo zavedeno sociální pojištění a připravováno vytvoření dobrovolných penzijních fondů. Systém se adaptoval do korporátní podoby a přizpůsobil se otevřenému trhu práce, navíc nezaměstnanost byla velmi nízká a neobjevily se jiné vážnější problémy. Po volbách v roce 1992 se dostala do vedení Občanská demokratická strana v čele s Václavem Klausem, která pokračovala v reformách po dvouleté pauze zapříčiněné rozdělováním republiky. Druhá fáze více akcentovala liberální prvky, kladla důraz na odklon od paternalistického státu směrem k individuální odpovědnosti.

Transformace dokončená v původních intencích tzv. Scénáře sociální reformy včetně některých nově zavedených prvků, učinila systém přehlednějším a jasně členěným. Sociální pojištění bylo nadále určeno na pokrytí předvídatelných situací jako nezaměstnanost, nemoc a stáří. Zjednodušeny a nově formulovány byly dávky státní sociální podpory, které řeší případy finančních potřeb souvisejících s mateřstvím, péčí o děti a invaliditu. Sociální pomoc pak řeší individuální případy hmotné nouze, přičemž příslušné dávky vyplácejí místní úřady.

Hlavní kroky byly ukončeny v polovině 90. let a dále se toho v sociálně sféře příliš mnoho neodehrálo. Některé klíčové úkoly zůstaly nenaplněny. Jedním z nich byla reforma penzijního systému, která by předvídavě reagovala na stárnutí obyvatelstva a postavila jej na vícezdrojovém financování, druhým bylo posílení motivující distance mezi životem z práce a životem z dávek, jež by zamezila tzv. pasti nezaměstnanosti či reprodukci sociální závislosti. Obecně šlo tedy spíše od ideologické debaty na nejvyšší politické úrovni než o výraz zájmu o společenské potřeby opřené o tehdejší analýzy. Stagnaci sociálních reforem lze vysvětlit dlouhotrvajícím politickým patem a obavami ze ztráty voličské podpory, pokud by se reformy prosazovaly příliš vehementně. (Sirovátka, 2006, s. 50-53)

3. 3 Státní sociální podpora České republiky

- Sociální dávky mají pomáhat lidem, kteří se ne vlastní vinou dostali do obtížné životní situace. Případně pomáhat rodičům se zabezpečením péče o dítě. První pilíř jsou dávky státní sociální podpory. Pro lidi ve finanční a majetkové nouzi

jsou určeny dávky v hmotné nouzi, které vyplácejí obecní úřady. Do sociálního systému ovšem patří i starobní důchody či invalidní důchody. Zařadit do něj lze i dávky vyplácené ze systému nemocenského pojištění – tedy nemocenské dávky a mateřskou neboli peněžitou pomoc v mateřství.

- Dávky státní sociální podpory tvoří přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné. Výše přídavku na dítě je odstupňováno podle věku dítěte. Rodičovský příspěvek se vyplácí rodičům malých dětí po mateřské dovolené. Rodiče si mohou vybrat, jak dlouho chtějí rodičovský příspěvek pobírat. Sociální příplatek může pobírat rodina s nízkými příjmy, která má děti. Příspěvek na bydlení pomáhá domácnostem s nízkými příjmy platit výdaje na bydlení. Dávky pěstounské péče jsou příspěvek na zaopatření svěřeného dítěte a také odměnou pěstounovi za péči o dítě. Porodné se vyplácí za každé narozené dítě v pevné výši. Nárok na pohřebné vzniká pouze u pohřbu nezaopatřených dětí.
- Dávky v hmotné nouzi jsou určeny pro domácnosti, které nemají dostatečné příjmy a majetek, aby pokryly základní životní potřeby. O jejich přidělení rozhodují obecní úřady. Ty stanovují i výši dávky. Po stanovené době přezkoumají, zda žadatel má na dávky v hmotné nouzi stále nárok. Podmínkou pro výplatu dávek je snaha žadatele vydělávat či získat práci a fakt, že nemá žádný majetek, který by mohl prodat. Mezi dávky v hmotné nouzi patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc, kterou mohou obecní úřady vyplatit například i rodinám, kterým živelní katastrofa zničila dům či byt. V České republice je hranice absolutní chudoby upravena částkami životního minima, která demonstuje minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních a osobních potřeb. Ze životního minima osob se vychází při výpočtu tzv. živobytí, které je vypláceno formou příspěvků na živobytí. Stav, při kterém příjem osoby nedosahuje jejího živobytí, se nazývá hmotná nouze.
- Důchodový systém je v České republice postaven na průběžném financování. To znamená, že to, co se vybere na důchodovém pojištění, zároveň slouží jako zdroj pro výplatu důchodů. Existují starobní důchody, invalidní důchody, sirotčí důchody a vdovské důchody. Důchod se skládá z pevné částky, která je stejná pro všechny a procentuální výměry, která se odvozuje od doby pojištění a předchozího příjmu.

- Dávky z nemocenského pojištění upravuje zákon o nemocenském pojištění. Patří mezi ně dávky v nemoci, které nahrazují příjem po dobu pracovní neschopnosti, peněžitá pomoc v mateřství, která se vyplácí matkám v prvních šesti měsících po porodu (v případě porodu jednoho dítěte), ošetřovné, které se vyplácí při péči o nemocného člena domácnosti nebo o dítě do deseti let, jehož škola je dočasně uzavřena. Poslední nemocenskou dávkou je vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, který slouží jako kompenzace při převedení ženy na jinou práci s nižším platovým ohodnocením.
- Celkem tvoří sociální dávky více než třetinu ze všech výdajů státního rozpočtu. Nejvíce peněz směřuje na důchody, a to necelá třetina celkových výdajů státního rozpočtu. Dávky státní sociální podpory tvoří necelá čtyři procenta státních výdajů. Dávky nemocenského pojištění představují necelá tři procenta celkových výdajů státního rozpočtu. (Peníze, 2016, [online])

4. Finanční gramotnost

Množství exekucí v posledních letech enormně narůstá, jejich počet se každoročně blíží jednomu milionu. Zadlužení se již netýká pouze těch nejchudších, do dluhové pasti padá stále více lidí ze střední třídy. S přibývajícím dlužníky se na trhu objevuje stále více společností, které na této situaci vydělávají. Důsledky hospodářské krize jim zaručí dostatek klientů. V České republice např. působí okolo třiceti čtyř tisíc poskytovatelů nebankovních úvěrů, mezi kterými je mnoho neseriózních společností, které mají svůj byznys postaven daleko více na vymáhání penále z prodlení než na finančních službách jako takových. Rozhodčí řízení, extrémně vysoké úroky z prodlení, zpoplatněné upomínky, nepřehledné smluvní podmínky – to jsou jen některé ze zbraní, které používají. Na zadlužení však vydělávají i další subjekty. Mezi ně patří např. zdánlivě oddlužovací agentury, které sice slibují oddlužení, avšak v konečném důsledku dlužníkovu situaci ještě zhorší. (Člověk v tísní, 2016, [online])

8. září bylo v roce 2011 vyhlášeno jako Den finanční gramotnosti. Od roku 1966 je 8. září připomínáno jako Mezinárodní den gramotnosti s cílem podporovat boj mezinárodního společenství s negramotností lidí. V České republice a dalších vyspělých státech je obecná negramotnost pouze okrajovým problémem, týkajícím se méně než 1 % populace. Finanční negramotnost obyvatel České republiky se pohybuje v rozmezí 56 do 65 % (dle výzkumu OECD z května 2011), nad 50 % například v Polsku více než 65 %, ve Velké Británii 65 až 56 % či v Německu a Maďarsku 56 až 51 %. Iniciátoři

vyhlášení dne Finanční gramotnosti (OSN, respektive UNESCO) se domnívají, že tento den dodá váhu potřebě zvyšovat finanční gramotnost obyvatel ekonomicky vyspělých zemí. 8. září má být také apelem na občany, firmy a vlády, aby investovali do řešení tohoto problému více úsilí i prostředků. (Den finanční gramotnosti, 2016, [online])

4.1 Vymezení pojmu finanční gramotnost

Finanční gramotnost byla v České republice, na rozdíl od jiných gramotností, definována v roce 2006 v rámci činnosti mezirezortní Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání. Na této definici se shodly Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Česká národní banka, ve spolupráci se spotřebitelskými a profesními sdruženími. Citovaná definice finanční gramotnosti je převzata z dokumentu Národní strategie finančního vzdělávání, která je ústředním dokumentem pro finanční vzdělávání v České republice.

Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní či rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.

Finanční gramotnost je specializovanou součástí širší ekonomické gramotnosti, která navíc zahrnuje např. schopnost zajistit si příjem, zvažovat důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientaci na trhu pracovních příležitostí, schopnost rozhodovat o výdajích apod. Nedílnou součástí finanční gramotnosti jsou také nezbytné makroekonomické aspekty a oblast daňová, a to zejména vzhledem k tomu, že se významně podílí na finančních zdrojích jednotlivců i domácností, a má tedy významný vliv na peněžní toky v soukromých financích. Finanční gramotnost jako součást ekonomické gramotnosti formuje znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, které by měl občan mít, aby se dokázal uplatnit v současné společnosti.

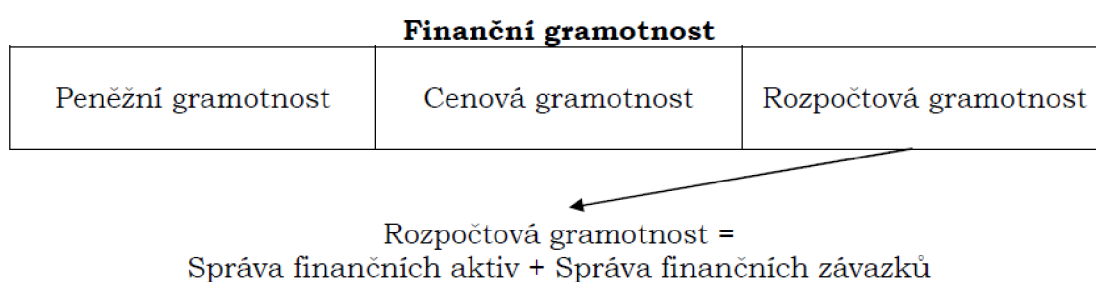
S finanční gramotností se dále pojí zvláště gramotnost numerická (z hlediska gramotnosti finanční se to týká především využití matematického aparátu k řešení numerických úloh se vztahem k financím), gramotnost informační (jako schopnost vyhledat, použít a vyhodnotit relevantní informace v kontextu) a gramotnost právní (jako orientace v právním systému, přehled o právech a povinnostech a také možnostech, kam se obrátit o

pomoc). Rozvoj těchto gramotností je současně prostředkem k vytváření a posilování ekonomického, právního a politického myšlení občanů.

Definice finanční gramotnosti je strukturovaná. Finanční gramotnost jako správa osobních/rodinných financí zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou.

- Peněžní gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.)
- Cenovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci.
- Rozpočtovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu (např. schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů) a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost zahrnuje vedle výše popsané obecné složky také dvě složky specializované: správu finančních aktiv (např. vkladů, investic a pojištění) a správu finančních závazků (např. úvěrů nebo leasingu). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci. (RVP Metodický portál, 2016, [online])

Obrázek 1. Složky finanční gramotnosti

Zdroj: MŠMT, 2007, [online]

4.2 Finanční gramotnost ve školách

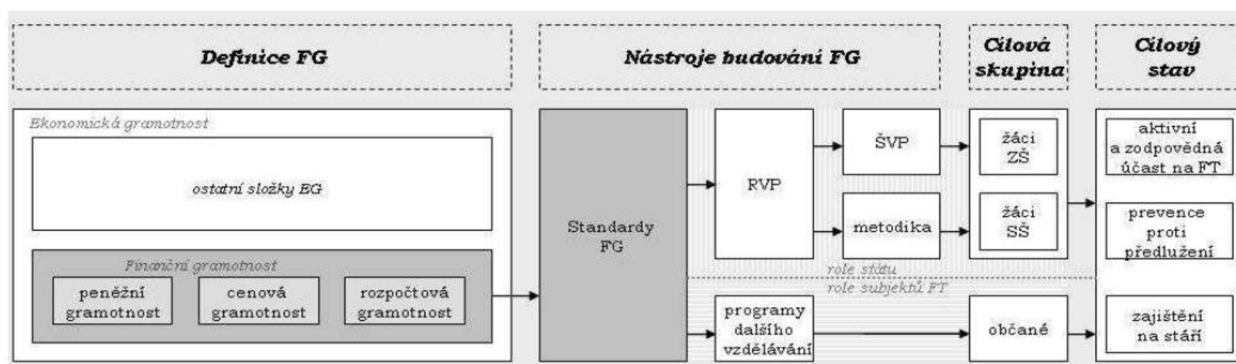
Každodenní realita ukazuje, jak nezbytné finanční vzdělávání je. Patrně i proto se finanční gramotnost stala součástí mezinárodního programu hodnocení výsledků PISA v rámci OECD, který sleduje výsledky patnáctiletých žáků. Finanční gramotnost

byla do tohoto programu zařazena v roce 2012 jako alternativní komponenta vedle gramotnosti matematické, čtenářské a přírodovědné. Do pilotního testování se zapojila i Česká republika. Na finanční vzdělávání není na našich školách kladen takový důraz, jaký by si tato problematika zasloužila. Výuka finanční gramotnosti může být u mnohých pedagogů spojována s obavami, málokterý učitel se totiž doposud mohl setkat s finančním vzděláváním během své pregraduální přípravy. Navíc pojem finanční gramotnost v zásadních kurikulárních dokumentech nenajdeme. Přesto se najdou učitelé, kteří věnují svůj potenciál přípravě zajímavých hodin a projektů, ve kterých rozvíjejí finanční gramotnost svých žáků. Zveřejněné příklady dobré praxe jsou jedním z důkazů toho, že se finanční gramotnost začíná ve školách prosazovat.

9. 7. 2014 byly zveřejněny výsledky finanční gramotnosti z mezinárodního šetření PISA, které se uskutečnilo v roce 2012. Šetření finanční gramotnosti probíhalo poprvé, zúčastnilo se ho 18 zemí. V České republice bylo do šetření zapojeno 297 škol a zhruba 1200 žáků. Výsledky českých žáků jsou nadprůměrné-zařadili jsme se mezi 7 nejúspěšnějších zemí. (RVP Metodický portál, 2016, [online])

Uvedená definice viz kapitola 1.4 Vymezení pojmu finanční gramotnost se stala podkladem pro Standardy finanční gramotnosti, které jsou součástí Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Standardy finanční gramotnosti vymezují cílový stav úrovně finanční gramotnosti pro základní vzdělávání a pro střední vzdělávání.

Obrázek č. 2 Role standardů finanční gramotnosti

Zdroj: MŠMT, 2007, [online]

4.3 Dluhy a předluženost v České republice

„Každých sedm let odpustí věřitel všechny dluhy svým dlužníkům“ (Kniha Genesis, 2017, 15.1) Biblický výrok, bude možné aplikovat v budoucnu na proces exekučního řízení v České republice po chválení novely insolvenčního zákona, která má upravit podmínky vpuštění více osob do osobního bankrotu.

Z výsledků našeho dotazníku vyplývá, že 74,2 % respondentů je zadlužených, avšak 58,8 % respondentů by nevědělo, na koho se obrátit v otázce spravování svých financí a 52,6 % respondentů by nevědělo, na koho nebo kam se obrátit v případě hrozících nebo nastalých finančních problémů. To jsou celkem vysoká čísla, na která by se mělo celospolečensky pohlížet a pracovat s nimi i na úrovni sociální pedagogiky, jelikož tento jev se může odrážet v dalších společenských tématech, která sociální pedagogika řeší.

V České republice existují dva oficiální rejstříky exekucí. Jedná se o Centrální evidenci exekucí, kterou vede, provozuje a spravuje Exekutorská komora České republiky a Rejstřík zahájených exekucí spravovaný Ministerstvem spravedlnosti. Ani jeden z uvedených rejstříků ale neeviduje exekuce správní a daňové, a tak v ČR zásadně chybí informace o skutečném celkovém počtu vedených exekučních řízení. Žádná z veřejných institucí aktuálně nepracuje komplexně s exekučními daty, ani je nijak neanalyzuje, natož aby je využívala při své činnosti. Vzhledem k závažnosti problému včetně všech jeho negativních sociálních i ekonomických dopadů, je to zjištění minimálně zarážející a k zamyšlení hodné. Jedním z nedostatků problematiky evidence exekucí spočívá v nenaplnění logiky kauzality. Každá příčina vyvolává svůj následek. Skutečnost posledních několika let se nesla v duchu odstraňování druhotných následků.

Samozřejmě bez pochopení příčiny a řešení prvotních následků. Významným negativem také je, že ačkoli exekutorské úřady znají oprávněného, nezapisují tuto informaci do Centrální evidence exekucí, neboť to není ze zákona povinné. Tento nedostatek velmi komplikuje jednak analýzu dat, jednak snahu dlužníka zorientovat se ve své situaci a efektivně ji řešit, protože chybí zásadní informace o tom, komu vlastně dluží. Tyto informace musí tedy získat z jiných zdrojů (soudní spis, dotazem na exekutorský úřad atp.). Zároveň není možné analyzovat strukturu zadluženosti domácností ani lépe rozklíčovat aktivity jednotlivých subjektů zapojených do obchodu s dluhy. (Mapa exekucí, Dostupnost dat v oblasti exekucí, 2018, [online]).

Jedním z politických nástrojů, které řeší předlužení českých domácností je novela insolvenčního zákona, která má umožnit vstup do procesu oddlužení i lidem, kteří

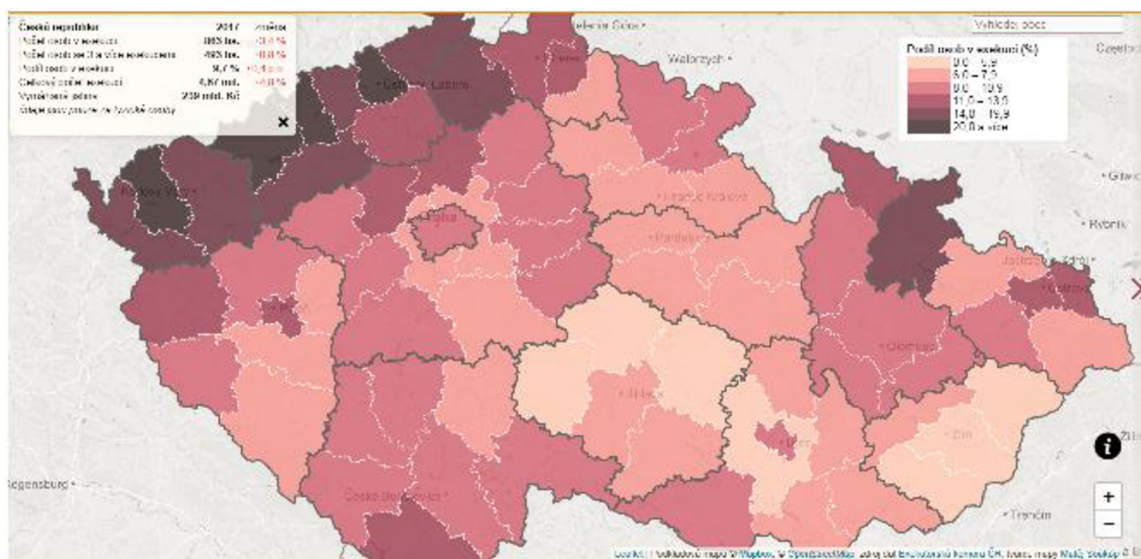
nejdou dlouhodobě schopni splácet své dluhy, nachází se v dluhové pasti a aktuální podmínky oddlužení nesplňují. Nové parametry insolvenčního zákona:

- nově 3 pásma v procesu oddlužení: 3 roky při splacení 50 % a více hodnoty pohledávek, 5 let při splacení 30 % – 49 % a 7 let při splacení méně než 30 %,
- nově kombinace prodeje majetku a splátkového kalendáře,
- některé dluhy nelze odpustit a zůstávají i po skončení oddlužení (například výživné, náhrada škody a jiné),
- zůstává povinnost hradit pravidelně náklady insolvenčního řízení (procesu oddlužení), při 7leté variantě se jedná celkem o 92 tisíc korun.

Očekávané společenské přínosy:

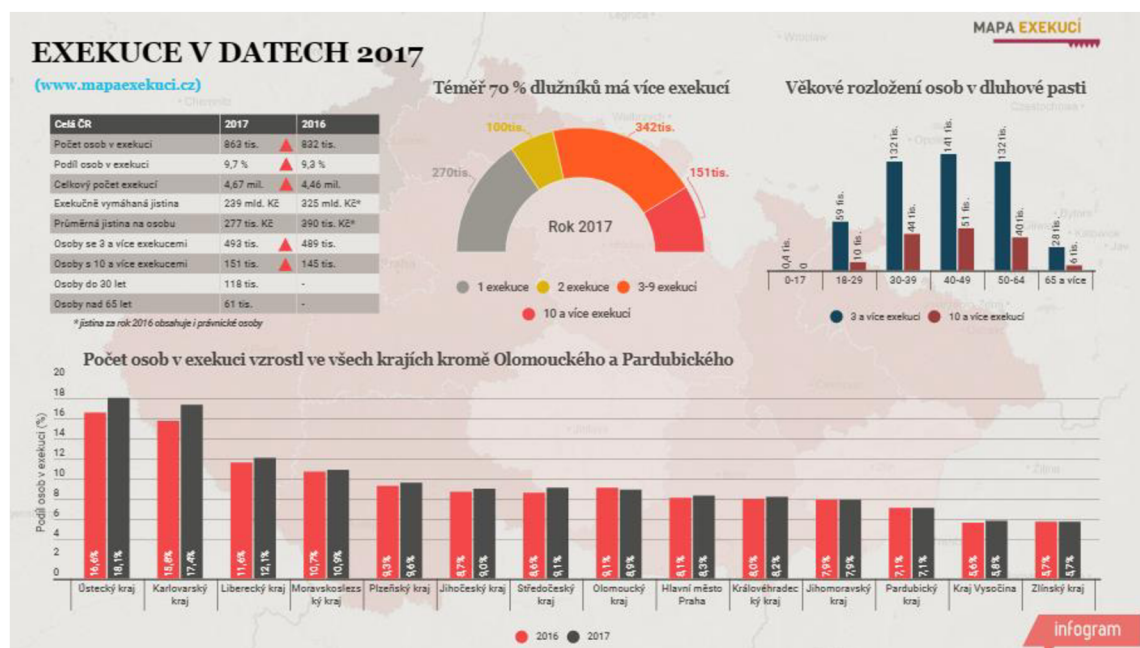
- snížení práce na černo a růst zaměstnanosti (návrat osob do ekonomicky aktivního života),
- zvýšení příjmů státního rozpočtu z daní a sociálního pojištění,
- snížení výdajů státního rozpočtu na sociální dávky, zdravotní péči, prevenci a řešení následků kriminality aj.,
- snížení recidivy,
- ochrana dětí vyrůstajících v beznadějně předlužené domácnosti,
- snížení frustrace a sociálního napětí ve společnosti vedoucí ke snížení radikalizace a extremismace,
- návrat osob do bankovního systému (odblokování účtů),
- vyšší produktivita práce a lepší využití lidského kapitálu (a jeho potenciálu) k růstu HDP,
- výrazné snížení administrativní zátěže pro zaměstnavatele (oproti exekucím),
- růst počtu nových podnikatelů a start-upů,
- zvýšení příjmů věřitelů z nedobytných pohledávek (zejména z dlužníků s více exekucemi). (Mapa exekucí, Novela insolvenčního zákona, 2018, [online]).

Obrázek č. 3: Mapa zadluženosti osob v České republice

Zdroj: Mapa exekucí, 2018, [online].

Obrázek č. 4: Exekuce v datech 2017

Zdroj: Mapa exekucí, 2018, [online].

4.4. Řešení finančních problémů

Celkem 22 občanských poraden ze sítě Asociace občanských poraden je zapojených do projektu dluhového poradenství. Na webových stránkách Asociace občanských poraden lze podle kraje najít občanskou poradnu v daném místě.

Základním pravidlem řešení neschopnosti splácet dluhy, je neodkladně začít situaci řešit. Nevyplácí se samozřejmě v této situaci vyčkávat a přehlížet upomínky ke splácení. Pokud se jedná o dlouhodobější nemoc nebo ztrátu zaměstnání, lze se domluvit s institucí, která půjčku poskytla na odložení splátek nebo na splátkovém kalendáři. V takových situacích je instituce obvykle ochotná se na individuálních podmínkách splácení domluvit.

V chvíli, kdy dojde k situaci, že dlužník není schopen své dluhy platit, je nutné začít s věřiteli komunikovat, opět platí zásada-čím dříve, tím lépe, tak se dá předejít tomu, aby se věřitel obrátil na soud nebo na exekutory. V případě, že dojde na exekuci a dlužník obdržel soudní rozhodnutí o exekuci, měl by se obrátit na poradnu, jak dál postupovat, pokud to sám neví. V tomto bodě se zjišťuje, jestli je exekuce izolovaná nebo je aktivních exekucí více. Je nutné informace o dlužích konsolidovat a následně i samotné půjčky. Je nutné snížit nepotřebné výdaje na minimum. Součástí soudního rozhodnutí o exekuci jsou informace o zahájení exekuce a o podmínkách dobrovolného splacení dluhu do konkrétního termínu, v tomto případě dochází ke snížení odměn exekutora. Často jsou ale příčiny vzniku exekuce problémy s bydlením a následné nepřebírání pošty, důsledkem toho je, že se dlužník o takové skutečnosti včas nedozví a nemůže ji řešit. Pokud je dluhová situace pro dlužníka nezvládnutelná a kritická, lze vyhlásit za určitých podmínek tzv. osobní bankrot, který může dlužníkovi pomoci se jednou pro vždy dluhů zbavit. Osobní bankrot je však krajním řešením – dlužná osoba musí být ochotná žít pět let při životním minimu a veškeré příjmy (včetně mimořádných příjmů – prémie, dědictví, prodej majetku apod.) poskytnout na uhrazení dluhů. (Dluhové poradenství, Asociace občanských poraden, 2018, [online]).

Empirická část

„Důležitost výzkumu chudoby je v českých zemích umocněna některými historickými rysy, které vyostřují problémové rozhraní mezi ekonomickou efektivností a sociální štědrostí – jsou to především silné sociální a rovnostářské tradice české společnosti, které se promítly do přijímaných politik. Již předválečný systém sociálního pojištění byl relativně vyspělý a velkorysý. Komunistická politika sociálních jistot vedla k plošnému rozšíření a unifikaci tohoto systému, zároveň jej zneužila k totalitnímu ovládnutí společnosti. V polistopadové éře se k zakořeněným očekáváním přidal ještě kontext „sociální Evropy“ s její výraznou přerozdělovací orientací.“ (Večerník, 2011, s. 134)

Ministerstvo práce a sociálních věcí od roku 2004 sestavuje – ve spolupráci se širokým týmem zástupců různých organizací a institucí – „Národní akční plány sociálního začleňování“ s datovými přílohami, jimiž do nich přispívá Český statistický úřad. Součástí téže agendy Evropské unie je rovněž činnost „sítě nezávislých expertů pro sociální začleňování“, kteří každý rok zpracovávají tři národní zprávy popisující různé aspekty chudoby a sociálního vyloučení Evropské unie (za Českou republiku byl od roku 2004 prvním expertem Jiří Večerník, od poloviny roku 2007 je jím Tomáš Sirovátka). Projekty a studie dnes mohou využívat velmi dobrou sociální statistiku, od roku 2005 pak zejména šetření „Životní podmínky“, která jsou součástí programu Evropské unie „Statistics on Income and Living Conditions“ (EU-SILC). Tyto výzkumy dovolují sledovat kromě příjmů také některé subjektivní ukazatele finanční situace a deprivaci v různých oblastech. (Sirovátka, Mareš 2006) Důležitým zdrojem jsou rovněž rodinné účty, s jejichž pomocí sleduje Český statistický úřad spotřební výdaje a vybavenost domácností na souboru zhruba tři tisíce kvótně vybraných domácností, a navíc na doplňkovém souboru domácností s nízkými příjmy.

Statistická šetření nejsou ovšem dostatečná pro prozkoumání fenoménu chudoby, zejména v případech, kdy jsou jí – nebo jejímu riziku – vystaveny specifické skupiny populace. Problémovými skupinami, které se nemohou objevit ve statistických šetřeních, jsou například osoby v pečovatelských zařízeních, bezdomovci nebo cizí pracovníci vykořisťovaní agenturami a mafiemi. K obohacení informací a zachycení specifických skupin slouží sociologické výzkumy a cílená pozorování. Hojně jsou výzkumy zaměřené na romskou populaci, kde se rovněž uplatňují antropologické a etnografické přístupy. Na ni se také zaměřuje činnost nevládních organizací a

soukromých agentur – pokud jde o problémy vyloučených romských lokalit, důležité byly aktivity Socioklubu a naposledy společnosti Ivan Gabal Analysis & Consulting. Občanské sdružení Socioklub působilo v letech 1995–2010 a mezi autory jeho publikací věnovaných sociálním problémům a sociální politice se nacházejí Igor Tomeš, Petr Víšek, Ladislav Průša, Marek Jakoubek a další. Poslední publikace „Kudy ke dnu“ (Prudký, Šmídová 2010) je unikátní analýzou bezdomovectví založenou na sledování 4 600 klientů občanského sdružení Naděje za období 1991–2004. Aktivity výše uvedeného sdružení dále pokračují v rámci Národního centra sociálních studií, o. p. s., které v roce 2011 zřídilo nové středisko pod zavedeným názvem Socioklub, vedené Petrem Víškem. (Večerník, 2011, s. 141-142)

Souvislost sociální pedagogiky s výzkumem zaměřeným na finanční gramotnost a subjektivní vnímání sociálního vyloučení v souvislosti s příjmovou deprivací a dalších faktorů spojených se financemi a hospodařením domácnosti.

Jelikož jsem se začala o téma souvislostí mezi finanční gramotností jednotlivců ale i celých rodin a domácností zajímat již v roce 2015, kdy jsem téma svojí diplomové práce teprve zvažovala, zaujal mě postupný vývoj společnosti, respektive mezinárodní zájem o stejné téma, které je zpracováváno národních (ČSÚ, MPSV, nestátní neziskové organizace Člověk v tísni apod.), ale i mezinárodních výzkumech (Eurostat. OECD apod.)

Z dlouhodobých statistik a politického vývoje především v oblasti sociální politiky lze konstatovat, že sociální systém České republiky dlouhodobě nevytváří dobré pobídky k práci přinejmenším pro část pracovní síly, která je znevýhodněna více než ostatní.

Mluvíme zde o těch, kteří mají například nízké vzdělání, odstává se jim slabé sociální opory-především nefunkční rodina, mají zdravotní, mentální či sociální handicap, lidé nezaměstnaní nebo jakkoliv stigmatizováni.

Postupným zpracováváním tohoto tématu jsem si kladla další otázky, pro které již v této práci nebylo možné nalézt místo. Byla mezi nimi ale mimo jiné i otázka-snaží se občané přejímat zodpovědnost za řešení své nelehké životní situace (způsob bydlení, možnost práce atd.) i ve chvíli, kdy už ji má řešit stát? Tím je především myšleno, že si lidé půjčují peníze na bydlení, protože nemají práci, potřebují si vyřešit svojí životní situaci např. mají v úmyslu se odstěhovat od nevhodného partnera, stěhují se za prací, nemají vhodné zdravotní pojištění, a proto musí financovat dlouhodobou léčbu sebe nebo svého potomka atp., i to byly důvody vzniku dluhů v dotazníku. V dnešní době je, respektive ještě před intervencí Národní banky bylo dle mého názoru až příliš jednoduché získat

hypoteční úvěr a další typy úvěrů od bank, které měli zajišťovat zvýšení životního standardu lidí, ale málo se hledělo na to, jestli lidé budou schopní své závazky dodržet. Proto máme dnes 863000 občanů, kteří jsou v exekuci, od roku 2004 se počet exekucí, které se vztahují na starobní důchody ztrojnásobil tedy z původních 24000 osob to v prosinci v roce 2015 bylo téměř 80000. Jedním s dalších společenským fenoménům, které se v současné době objevují jsou i pracující chudí. Kromě samotné výše příjmů pracujících osob totiž hraje při zjišťování míry chudoby zásadní roli složení domácností, ve kterých tyto osoby žijí, a to z hlediska poměru vyživovaných (nejčastěji závislých dětí) a vyživujících (vesměs pracujících) osob.

(online, Statistika a my 2018)

Ve výsledcích výzkumu jsem se zaměřovala především na subjektivní vnímání vlastní ekonomické situace a pocit sounáležitosti respondentů se společností především proto, že v České republice absolutní chudoba téměř není, objevuje se zde chudoba relativní, která je definována právě touto subjektivní složkou. To znamená, že rodina uspokojuje své sociální potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti a cítí se být z ní vyloučení. Každý máme ale svoji referenční skupinu na základě, které se cítíme být více či méně společností přijímání. Obecně řečeno ale, pokud se omezíme na průměrný příjem, ke kterému se vyloučení ze společnosti vztahuje, lze o tomto ukazateli hovořit jen v zcela relativní rovině, protože na průměrný plat v České republice dosáhne jen 1/3 z celého obyvatelstva.

Téma mě zaujalo především proto, že peníze a způsob, jak s nimi nakládáme se mnoha ohledech odráží ve způsobu vytváření hodnot vlastních, ale i rodinných. Pokud tedy pod pojem sociálního vyloučení chápeme, že hierarchie v občanské společnosti hmotného dostatku není na vertikální ose, je společnost dělena na integrované a na vyloučené ze společnosti, a to právě na základě onoho hmotného dostatku, respektive nedostatku.

Postupnou rešerší jsem dostala k otázkám, které nejsou předmětem tohoto výzkumu, ale přesto stojí za zmínku. Mluvě tedy o sociálním vyloučení není podmínka, aby sociálně vyloučený byl jen ten, kdo je nebo se na základě objektivních kritérií chudým cítí být, ale může se jím stát i bohatý, který se dobrovolně rozhodně odtrhnout od tzv. materiálně smýšlející společnosti, může jím být tzv. disfrutalista.

Tento výzkum by měl sloužit jako teoretické východisko ke zmapování informovanosti občanů České republiky v oblasti finanční gramotnosti, uvědomit si důležitost získání těchto kompetencí a sjednotit informace o možných postupech prevence a řešení finančních problémů jednotlivců i domácností.

5. Metodologie výzkumu

Následující výzkum byl pojatý jako kvalitativní výzkum, z hlediska logického postupu jsem volila deduktivní metodu k dosažení cíle mého bádání.

Znázorněno jako: dedukce = teorie → hypotézy → sběr dat → potvrzení či zamítnutí hypotéz.

5.1 Popis výzkumného problému

5.2 Cíl výzkumu

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký je vztah mezi subjektivním vnímání chudoby a kompetencemi v oblasti finanční gramotnosti osob pečujících o minimálně jednoho nezaopatřeného (nejvýše do věku 26 let) člena rodiny?

Strukturované vymezení cílů:

Teoretické:

Je materiální deprivace vnímána jako jeden z největších sociálních problémů v České republice?

Jak je vnímána současná životní situace a životní úroveň českých domácností napříč společnostmi?

Je příjmová chudoba signifikantní jev v české společnosti?

Jaké jsou specifika chudoby v českých domácnostech?

Dostávají se občané České republiky do stavu objektivní chudoby?

Jaké jsou známe způsoby zvládání chudoby a ohrožení chudobou ve vztahu k finanční gramotnosti?

Výzkumné:

Aplikační - cílem výzkumu je na základě analýzy životní situace domácností rodin s nezletilými dětmi v různých fázích sociální diskvalifikace ve smyslu chudoby, získat informace a podklady pro inovace ve vzdělávání dospělých v oblasti finanční gramotnosti, kteří žijí v chudobě nebo jí jsou ohroženi.

Kognitivní - poznání a pochopení motivace k získávání informací z oblasti finanční gramotnosti. Poznání přenosu kompetencí finanční gramotnosti na děti-učení se v rodině.

Subjektivní-cílem výzkumu je zjistit, jak rodiny subjektivně vnímají chudobu.

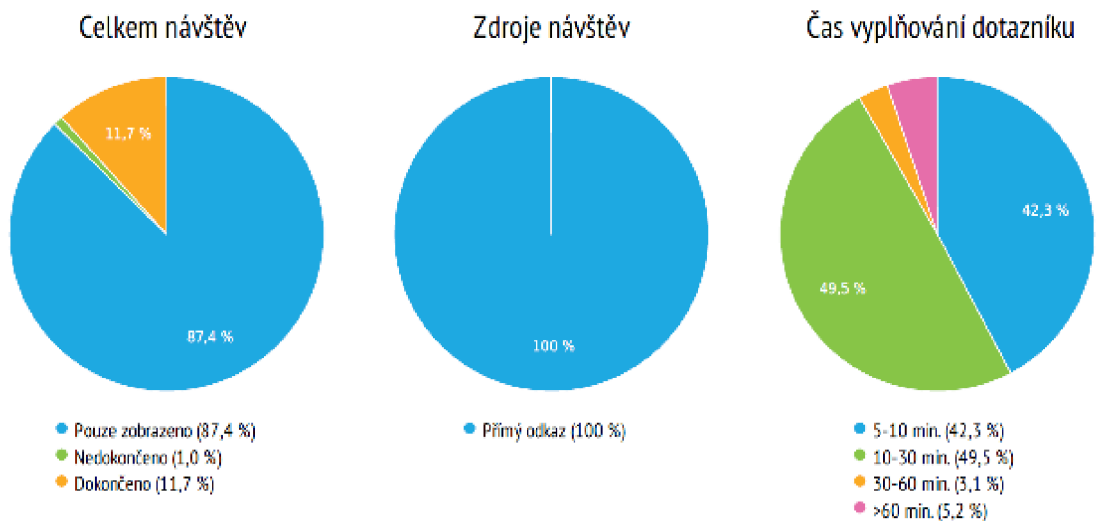
Metodické:

Získání dat k vytvoření a vyhodnocení testu s několika úkoly týkající se finanční gramotnosti.

5.3 Struktura a velikost výběrového souboru

Výběrový soubor byl definován tak, aby korespondoval s cíli výzkumu, klíčovým požadavkem bylo, aby se jednalo o domácnosti rodin s minimálně jedním dítětem nebo nezaopatřeným členem domácnosti maximálně však do 26 let. Dalším požadavkem bylo, aby se jednalo o domácnost, kterou můžeme zařadit do kategorie „chudá“ nebo „ohrožena chudobou“. Respondenti byli osloveni skrze sociální síť Facebook, přes email, rozesláno jednotlivcům, kteří pracují v sociálních službách, kteří přeposílala odkaz na dotazník, kterým jsem vytvořila na serveru Survio. Facebook jsem si vybrala kvůli tomu, že je to jedna z největších sociálních platforem, která dokáže velice rychle a účinně spojovat zájmové skupiny z celého světa. V tomto případě jsem se však omezila na oslovení jedinců, kteří jsou členy českých facebookových skupin jako jsou např. Brněnské Maminky a Tatínci, Bazárek pro maminky z Brna, maminky samoživitelky :-), maminky samoživitelky/tátové samoživitelé (rady trable radosti prodej věcí), maminky maminkám, pražské maminky a tatínkové, plzeňské - ostravské – olomoucké – zlínské a jiné maminky dále jsem se zaměřila na facebookové stránky, které se věnují poradenství v oblasti finanční gramotnosti a vyniklým problémům v oblasti správy vlastních financí, exekucí, insolvenčí apod. Skrze přímý odkaz dokončilo celý dotazník 97 respondentů z 832 návštěv, 8 dotazníků zůstalo nedokončeno a 732 osob si dotazník pouze zobrazila. Data ze všech 97 dotazníků byla po vyčištění od špinavých dat použita k analýze.

Obrázek č. 5: Analýza vyplňování dotazníku

5.4 Metody zpracování dat

Výčet sledovaných proměnných zahrnuje charakteristiky jevu jako je situace členů rodiny na trhu práce, finanční situace rodiny, vycházení s příjmy, finanční gramotnost dospělých členů rodiny, subjektivní hodnocení ekonomické situace domácnosti, právní vztah k bydlení, indikátor blahobytu, pocit chudoby.

Metody získávání dat-teoretická část diplomové práce zahrnuje komplexní přehled nejvýznamnějších dosavadních poznatků v problematice chudoby a její vztah k výuce k finanční gramotnosti. Pro empirickou část výzkumu jsem zvolila formu kvantitativního výzkumu, kde pro získání a interpretaci dat je použita dotazníková metoda, technika sociologické ankety.

Empirická část je tvořena dotazníkem rozděleným na tři části:

1. Demografické identifikační údaje.
2. Subjektivní vnímání chudoby.
3. Otázky zjišťující kompetence v rámci finanční gramotnosti.

V rámci výzkumu jsou ověřovány následující hypotézy:

1. hypotéza

H1: Existuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením

H0: Neexistuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením.

2. hypotéza

H1: Chudoba je asociována s výsledkem testu finanční gramotnosti, který je součástí dotazníku „Životní úroveň a finanční gramotnost“.

H0: Neexistuje asociace mezi skóre v testu finanční gramotnosti a chudobou.

3. hypotéza

H1: Pociťovaná chudoba je asociovaná s nízkými příjmy (absence chudoby je asociovaná s vyššími příjmy).

H0: Pociťovaná chudoba není asociovaná s nízkými příjmy.

Verifikace je provedena pomocí statistického testu významnosti jevů jako je subjektivní chudoba a jak tento jev koreluje s dovednostmi respondentů v rámci finanční gramotnosti. Ve všech hypotézách testujeme pomocí t-testu pro výběrový korelační koeficient.

Analýza dat se vztahuje k finanční gramotnosti rodin žijících v chudobě nebo v ohrožení chudobou. Domácnosti jsou popsány obecně a následně se zhodnocují jejich specifika. Na základě subjektivního pocitu chudoby a objektivních hledisek chudoby jsou popsány základní hodnoty rodin. Míra subjektivní chudoby je porovnávána s výsledky z testu finanční gramotnosti. Analýza dat je zpracována pomocí deskriptivní a analytické statistiky.

Interpretace dat je provedena pomocí zobecňující statistiky.

Výsledky výzkumu jsou zpracovány matematicko-statistickou metodou zpracování získaných dat u kvantitativního výzkumu – sociologické ankety.

6. Výzkum

Jak bylo řečeno v bodě 5.5 hlavní pilířem tohoto výzkumu je dotazník, který zajišťuje sběr informací pro pozdější analýzu. Dotazník byl nazván „Životní úroveň a finanční gramotnost“, vytvořen a distribuován byl prostřednictvím serveru www.survio.cz, který zpětně hodnotím velmi negativně, protože většinu svých služeb má zpoplatněných, a to aniž by uživatel dostal před nebo během vytváření dotazníku nějakou zprávu, že tom tak je. A tak se stalo, jsem musela jako uživatel služeb tohoto serveru v průběhu sběru dat několikrát zaplatit za doplňující služby, bez kterých bych se pozdější analýzu výstupních dat jednoduše neobešla. Více jak polovina vyhodnocení absolutních četností a procentuálních hodnot mi graficky nevyhovovala, a tak jsem si data převedla do programu MS Excel, kde jsem pomocí funkcí dopočítala a v grafech graficky znázornila

dostupná data.

6.1 Prvotní třídění dat – deskriptivní statistika

Otázka č. 1: Jste žena nebo muž?

Graf č. 1:

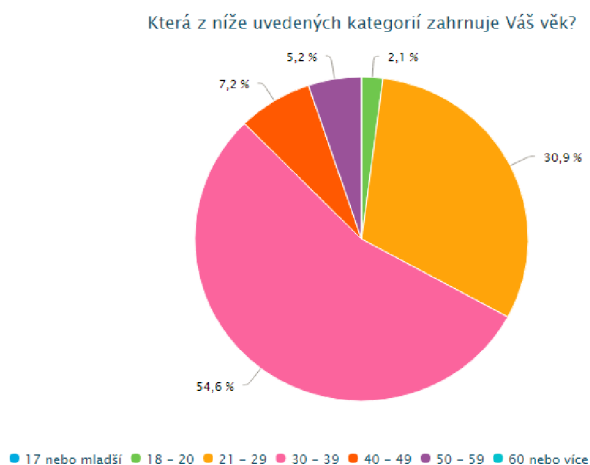
Tabulka č. 1:

Pohlaví	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
žena	92	0,948	94,8
muž	5	0,052	5,2
Suma	97	1	100

V dotazníku s velikou převahou 92:5 odpovídaly ženy. Ačkoliv byla snaha výzkumníka dotazovat se napříč společenskými vrstvami i pohlavím, ochota věnovat svůj čas odpovědím se projevila významněji u žen.

Otázka č. 2: Která z níže uvedených kategorií zahrnuje Váš věk?

Graf č. 2:

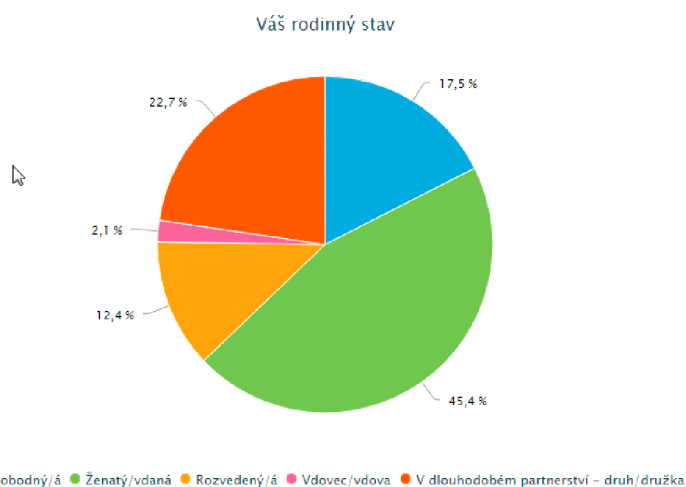
Tabulka č. 2:

Věk	17 let a mladší	18-20 let	21-29 let	30-39 let	40-49 let	50-59 let	60 nebo více let
Absolutní četnost (n)	0	2	30	53	7	5	0
Relativní četnost (p _i)	0	0,021	0,309	0,546	0,072	0,052	0
Relativní četnost (p _i) v %	0	2,1	30,9	54,6	7,2	5,2	0

Nejvýznamněji v dotazníku byla zastoupena věková kategorie respondentů 30 až 39 let a to s četností 53, tedy více jak polovina celkového počtu respondentů. Druhou nejvýznamněji zastoupenou věkovou kategorií je 21-29 let, obě dvě kategorie reprezentují ekonomicky aktivní část obyvatelstva.

Otázka č. 3: Váš rodinný stav.

Graf č. 3:

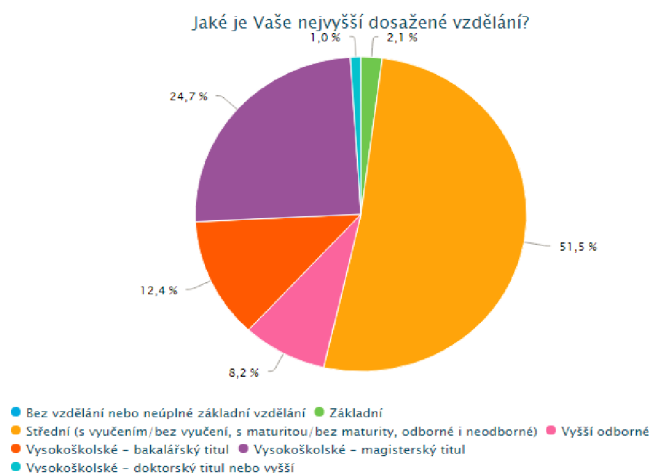
Tabulka č. 3:

Rodinný stav	Svobodný/á	Ženatý/vdaná	Rozvedený/á	Vdovec/vdova	druh/družka
Absolutní četnost (n)	17	44	12	2	22
Relativní četnost (p_i)	0,175	0,454	0,124	0,021	0,227
Relativní četnost (p_i) v %	17,5%	45,4%	12,4%	2,10%	22,7%

Ve vztahu k rodinnému stavu v dotazníku nejčastěji odpovídali respondenti, kteří v domácnosti žili s partnerem či partnerkou – manželem či manželkou, druhem nebo družkou. Domácnosti, ve které žijí manželé byly zastoupeni 45,4 %, domácnost, kterou sdíleli druh s družkou pak v 22,7 %.

Otázka č. 4: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Graf č.4:

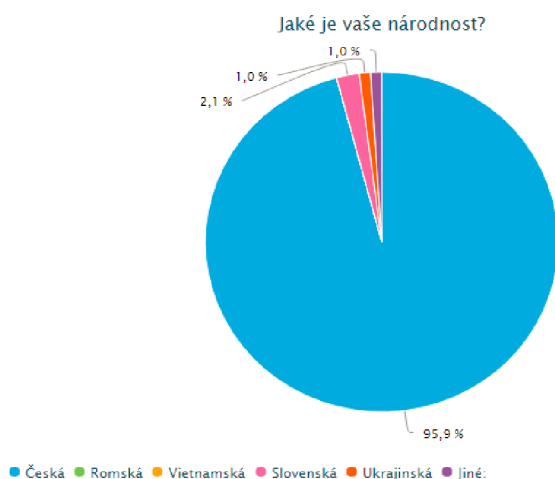
Tabulka č. 4:

Nejvyšší dosažené vzdělání	neúplné základní	základní	střední	vyšší odborné	vysokoškolské - Bc.	vysokoškolské - Mgr.	vysokoškolské - doktorské a vyšší
Absolutní četnost (n)	0	2	50	8	12	24	1
Relativní četnost (p _i) v %	0	2,1	51,5	8,2	12,4	24,7	1
Relativní četnost (p _i)	0	0,021	0,515	0,082	0,124	0,247	0,01

V dotazníkovém šetření se nejčastěji objevili respondenti, kteří dosáhli středního stupně vzdělání a to v 51,5 %, druhou nepočetnější skupinou byli lidé s vysokoškolským magisterským vzděláním v 24,7 %, dále lidé s bakalářským vzděláním s 12,4 % v jednotkách se pak objevili lidé s vyšším odborným vzděláním v 8,2 %, tato skupina však dohromady činí 45,3 % všech respondentů, tedy téměř polovinu v protikladu ke středoškolsky vzdělaným respondentům. Mezi respondenty neobjevilo příliš mnoho osob, které by se dali považovat za ohrožené sociálním vyloučením nebo chudobou na základě jejich nízkého vzdělání.

Otázka č. 5: Jaké je vaše národnost?

Graf č. 5.:

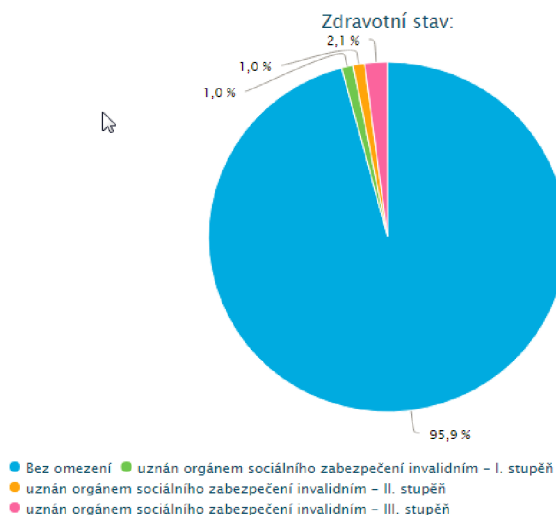
Tabulka č. 5:

Národnost	česká	romská	vietnamská	slovenská	ukrajinská	polská (jiná)
Absolutní četnost (n)	93	0	0	2	1	1
Relativní četnost (p_i)	0,959	0	0	0,021	0,01	0,01
Relativní četnost (p_i) v %	95,9	0	0	2,1	1	1

V dotazníku odpovídali občané české národnosti a to v 95,9 %, dva lidé měli slovenskou národnost, jeden člověk měl ukrajinskou a pro odpověď jiná jeden člověk uvedl národnost polskou. Na základě počtu respondentů, kteří uvedli národnost jinou než českou nelze vysledovat faktor ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením v souvislosti s příslušností k jiné národnosti a s tím souvisejícím možným stigmatem status cizince či menšiny.

Otázka č. 6: Zdravotní stav.

Graf č. 6:

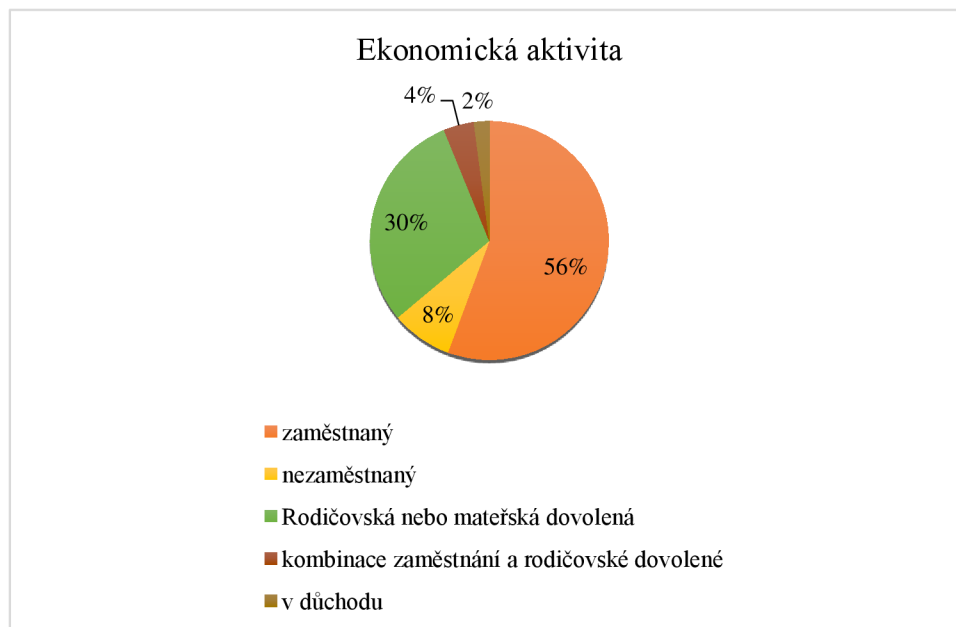
Tabulka č. 6:

Zdravotní stav	Bez omezení	I. Stupeň invalidity	II. Stupeň invalidity	III. Stupeň invalidity
Absolutní četnost (n)	93	1	1	2
Relativní četnost (p_i)	0,959	0,01	0,01	0,021
Relativní četnost (p_i) v %	95,9	1	1	2,1

Z hlediska zdravotního stavu nelze v tomto výzkumu uvažovat o lidech, kteří by se jakkoliv cítili diskriminováni na základě jakéhokoliv zdravotního handicap, protože ve většinu případů odpovídali lidé bez zdravotního omezení a to v 95,9 %. Jedna osoba uvedla, že ji byla uznána invalidita I. stupně, taktéž jedna osoba uvedla, že ji byla přiznána invalidita II. stupně a dvě osoby uvedly, že jim byla přiznána invalidita III. stupně. Nelze tedy hovořit o počtu významném ke srovnávání.

Otázka č. 7: Ekonomická aktivita.

Graf č. 7:

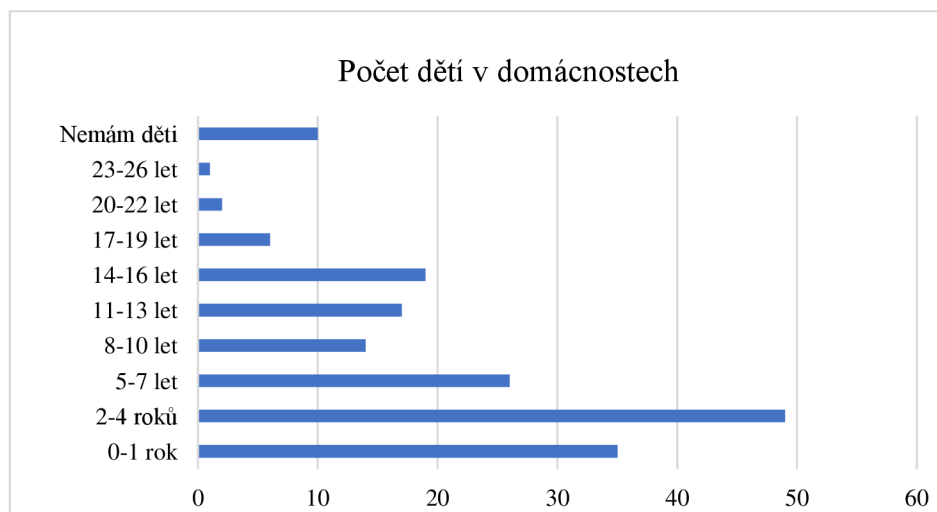
Tabulka č. 7:

Ekonomická aktivita	zaměstnaný	nezaměstnaný	Rodičovská nebo mateřská dovolená	kombinace zaměstnání a rodičovské dovolené	v důchodu
Absolutní četnost (n)	54	8	29	4	2
Relativní četnost (p _i)	0,5567	0,0825	0,299	0,0412	0,0206
Relativní četnost (p _i) v %	55,67	8,25	29,9	4,12	2,06

Polovina všech respondentů uvedla, že v době vyplňování dotazníku byly ekonomicky aktivní, bylo to 55,67 %. Na mateřské nebo rodičovské dovolené v té době bylo dohromady 29 respondentů, tedy 29,9 %, 4 respondenti uvedli, že při mateřské nebo rodičovské dovolené pracují, dají se tedy považovat za další osoby, které zůstávají ekonomicky aktivní i v kombinaci s péčí o nezaopatřené dítě či děti. Pouze dva lidé z celkového počtu respondentů uvedli, že jsou v důchodu.

Otázka č. 8: Počet nezaopatřených členů domácností (dětí) nejvýše do 26 let.

Graf č. 8:

Tabulka č. 8:

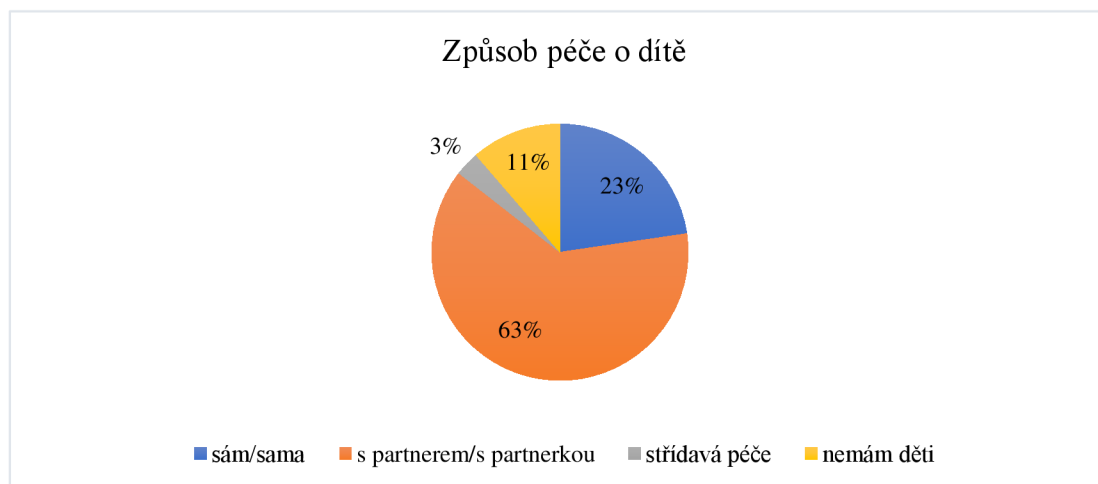
Počet	0	1	2	3	4	5	6	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
0-1 rok		29	1		1			35	0,1955	19,55
2-4 roků		35	7					49	0,2737	27,37
5-7 let		22	2					26	0,1453	14,53
8-10 let		12	1					14	0,0782	7,82
11-13 let		5		1	1	1		17	0,095	9,5
14-16 let		8	1	1			1	19	0,1061	10,61
17-19 let		4	1					6	0,0335	3,35
20-22 let		2						2	0,0112	1,12
23-26 let		1						1	0,0056	0,56
Nemám děti	10							10	0,0559	5,59
								179		

V otázce číslo 8 jsme se ptali, kolik dětí, v jakém věkovém rozmezí v domácnosti žije. Nejpočetnější skupinou byla věková kategorie dětí 2-4 roky, v celkovém počtu 49

převědno na procenta 27,37 %. Druhou nejpočetnější kategorií byly nejmenší děti v počtu 35, převědno na procenta 19,55 %. Okolo deseti procent se pohybovaly věkové kategorie 8-10 let, 11-13 let, 17-19 let. 5,59 % respondentů uvedlo, že děti nemají, jen tři děti starší 20 let byly v dotazníku uvedeny.

Otázka č. 9: Způsob péče o nezaopatřené dítě.

Graf č. 9:

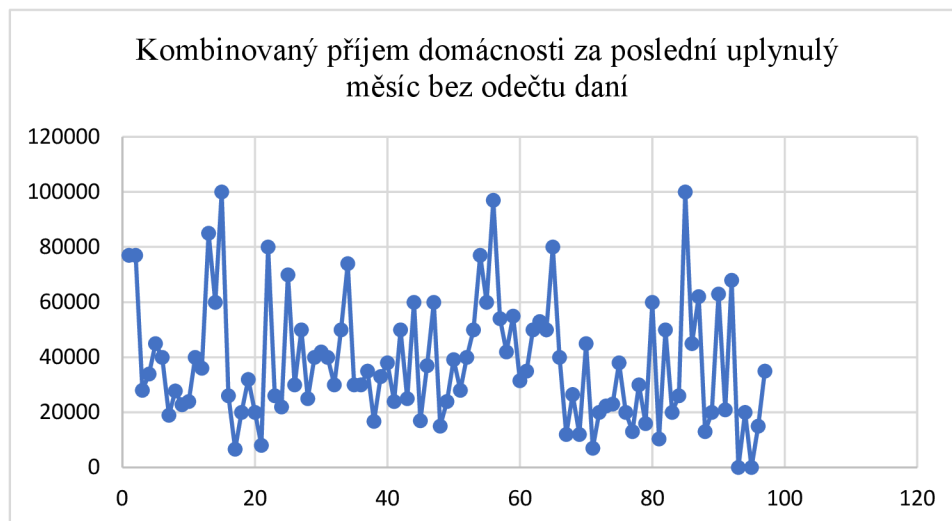
Tabulka č. 9:

Způsob péče	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
sám/sama	22	0,2268	22,68
s partnerem/s partnerkou	61	0,6289	62,89
střídavá péče	3	0,0309	3,09
nemám děti	11	0,1134	11,34

V otázce číslo 9 jsme se ptali na způsob péče o nezaopatřené dítě především proto, že v případě matek samoživitelek nebo otců samoživitelů-jeden z pěti mužů (všichni uvedli, že pečují o alespoň jedno nezaopatřené dítě), kteří odpovídali na dotazník, pečuje sám o své dítě ve věkové kategorii 17-19 let-je větší pravděpodobnost ohrožení příjmovou chudobou. Rodičů, kteří pečují alespoň o jedno nezaopatřené dítě bylo ve výsledcích dotazníků celkem 22, převědno na procenta 22,68 %. S partnerkou nebo partnerem pečovalo v té době o svoje děti 62,89 % respondentů. Jen ve 3 případech byla uvedena střídavá péče jako způsob péče o nezaopatřené dítě, což ale odpovídá celorepublikové statistice, která hovoří o 5 % případů nařizené střídavé péče.

Otázka č. 10: Jak vysoký byl kombinovaný příjem ve Vaší domácnosti za poslední uplynulý měsíc bez odečtu daní?

Graf č. 10:

Tabulka č. 10:

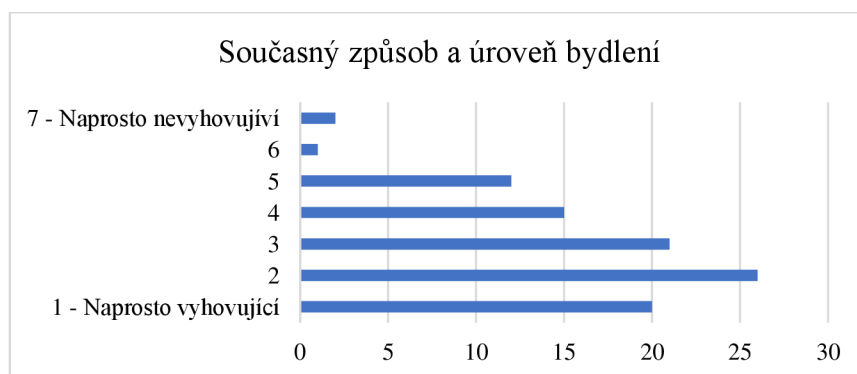
	Celkový příjem v Kč,-	Aritmetický průměr (\bar{x}) v Kč,-	Mo- dus	Me- dián	Absolutní četnost (n)
Domácnost	3714932	38298	2000 0	34000	97
Samoživitel/ka	546600	26028	2000 0	32500	21

V otázce číslo 10 jsem se ptali na kombinovaný příjem domácností za uplynulý měsíc proto, že podle částky, kterou rodina uvede lze zhodnotit, jestli se pohybuje okolo hranice příjmové hodnoty, kterou lze podle tohoto ukazatele určit. Hodnoty naměřené díky této otázce nám posloužili k obodování příjmu pro pozdější potřebu počítání koeficientu pro určení asociací pomocí t-testu a ověřováním hypotéz. V rámci deskriptivní statistiky lze konstatovat, že aritmetický průměr všech příjmů zdaleka nedosahuje dvojnásobku průměrné mzdy ve 3. kvartále roku 2017 dle ČSÚ, kdy hrubá průměrná hrubá měsíční nominální mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství činila celkem 29 050 Kč na osobu, což je o 1 840 Kč (6,8 %) více než ve stejném období roku 2016. Spotřebitelské ceny se zvýšily za uvedené období o 2,5 %, reálně se tak mzda zvýšila o 4,2 %. Objem mezd vzrostl o 8,8 %, počet zaměstnanců o 2,0 %. V dotazníku se objevila v souvislosti s touto otázkou v třech případech tzv.

špinavá data, které byly upraveny podle nejlepší shody s ostatními korelujícími kategoriemi. Odhad střední hodnoty v souboru je 32500 Kč, což je relativně vysoké číslo, ale nejvyšší frekvence měla hodnota 20000 Kč, což je na domácnost podprůměrný příjem.

Otázka č. 11: Současný způsob a úroveň bydlení.

Graf č. 11:

Tabulka č. 11:

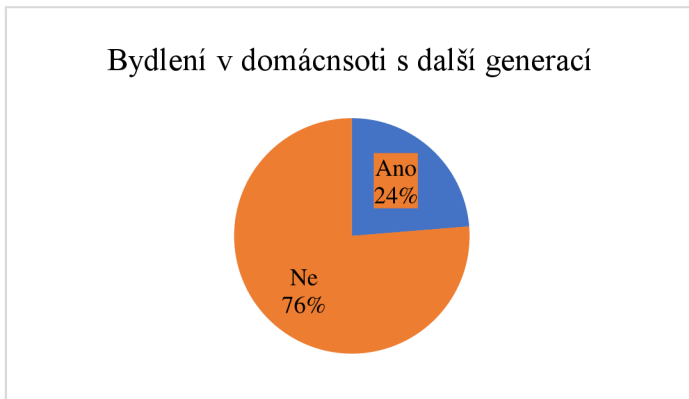
Současný způsob a úroveň bydlení	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i)	Relativní četnost (p_i) v %	Modus	Me-dián
1 - Naprostě vyhovující	20	0,206	20,6	2	3
2	26	0,268	26,8		
3	21	0,216	21,6		
4	15	0,155	15,5		
5	12	0,124	12,4		
6	1	0,062	6,2		
7 - Naprostě nevyhovující	2	0,072	7,2		

V otázce číslo 11 jsem se dotazovali na spokojenost se současným způsobem bydlení. Na škále od 1 do 7 měli respondenti zvolit míru souhlasu či nesouhlasu mezi antonymy „naprostě vyhovující“ a „naprostě nevyhovující“. Většina respondentů zastávala pozitivní postoj k svému současnému způsobu bydlení a hodnotila jej jako vyhovující. 20,6 % respondentů uvedlo, že hodnotí svůj současný způsob bydlení jako naprostě vyhovující, o něco více, 26,8 % respondentů uvedlo druhou nejkładnější hodnotu k hodnocení způsobu bydlení, hodnota 2 označující velmi vyhovující způsob bydlení je i modus, tedy hodnota, která je v tomto souboru zastoupena nejčastěji. Spíše vyhovující způsob bydlení zvolilo 21,6 % respondentů. 15,5 % respondentů se kloní k neutrálnímu postoji ohledně způsobu bydlení. 12,4 procent respondentů hodnotí způsob bydlení jako

nevyhovující, 1 respondent jako velmi nevyhovující a 2 respondenti jako naprosto nevyhovující.

Otázka č. 12: Bydlení s další generací.

Graf č. 12:

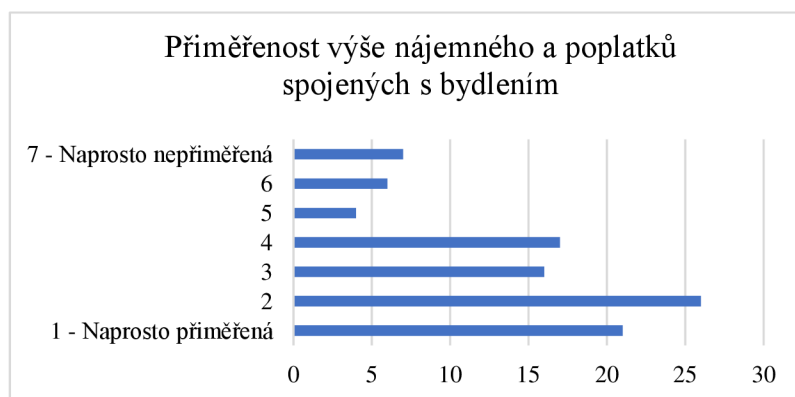
Tabulka č. 12:

Bydlíte v domácnosti s další generací?	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i)	Relativní četnost (p_i) v %
Ano	23	0,237	23,7
Ne	74	0,763	76,3

Na otázku, zdali respondenti žijí v domácnosti s další generací odpověděly téměř 2/3 respondentů, že nežijí a téměř 1/3, že ano z 23 dotazovaných respondentů 8 uvedlo, že o dítě žijící v domácnosti se prakticky starají sami, jedná se tedy nejspíše o trend samoživitelů, neúplných rodin, které nejspíše nalézají azyl u svých rodičů.

Otázka č. 13: Přiměřenost výše nájemného či poplatků spojených s bydlením.

Graf č. 13:

Tabulka č. 13:

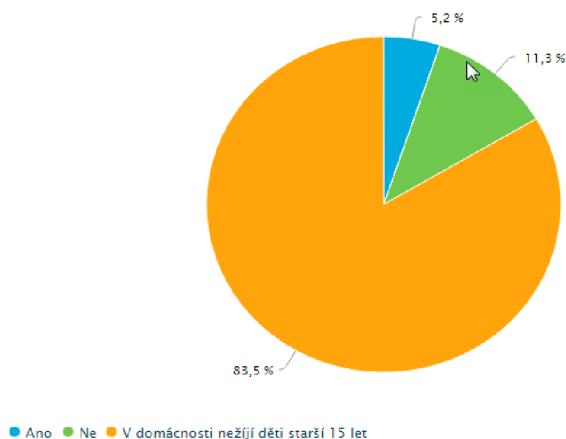
Přiměřenost výše nájemného a poplatků spojených s bydlením	Abso- lutní čet- nost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %	Modus	Medián
1 - Naprosto přiměřená	21	0,216	21,6	2	3
2	26	0,268	26,8		
3	16	0,165	16,5		
4	17	0,175	17,5		
5	4	0,041	4,1		
6	6	0,062	6,2		
7 - Naprosto nepřiměřená	7	0,072	7,2		

Na otázku, zdali se jim poplatky spojené s bydlením zdají přiměřené, respondenti opět odpovídali ve větší míře pozitivně. 21,6 % respondentů hodnotí poplatky spojené s bydlením jako naprosto přiměřené, 26,8 % jako velmi přiměřené, 16,5 jako přiměřené, 17,5 zaujímá neutrální názor, 4,1 % však hodnotí poplatky spojené s bydlením jako nepřiměřené, 6,2 % respondentů jako velmi nepřiměřené a 7,2 % respondentů jako naprosto nepřiměřené, 17,7 % respondentů hodnotí poplatky spojené s bydlením jako nepřiměřené.

Otázka č. 14: Podílí se děti starší 15 let finančně na chodu domácnosti?

Graf č. 14:

Podílí se děti starší 15 let finančně na chodu domácnosti?

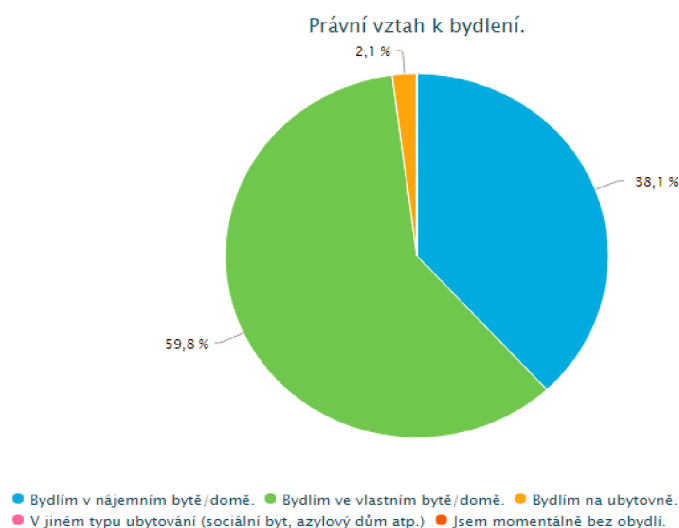
Tabulka č. 14:

Podílí se děti starší 15 let finančně na chodu domácnosti?	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i)	Relativní četnost (p_i) v %
Ano	5	5,2	0,052
Ne	11	11,3	0,113
V domácnosti nežijí děti starší 15 let	81	83,5	0,835

Na otázku zda-li se děti žijící v domácnosti podílí na finančním chodu domácnosti odpovědělo 83,5 % respondentů, že ne, což je důsledkem nízkého věku z celkového počtu dětí viz tabulka č. 8.

Otázka č. 15: Právní vztah k bydlení.

Graf č. 15:

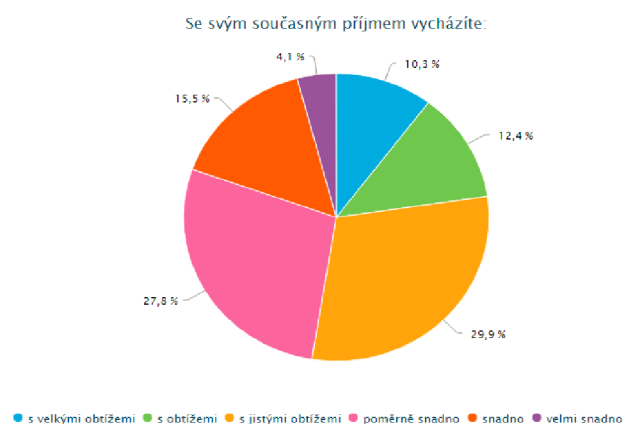
Tabulka č. 15:

Právní vztah k bydlení.	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i)	Relativní četnost (p_i) v %
Bydlím v nájemním bytě/domě.	37	0,381	38,10
Bydlím ve vlastním bytě/domě.	58	0,598	59,80
Bydlím na ubytovně.	2	0,021	2,10
V jiném typu ubytování (sociální byt, azylový dům atp.)	0	0	0
Jsem momentálně bez obydlí.	0	0	0

V otázka č. 15 – právní vztah k bydlení byla zařazena především pro pozdější analýzu a testování hypotézy, která se ověřuje vztah mezi sociálním vyloučením a pocíťovanou chudobou. Bydlení ve vlastním bytě či domě uvedlo 59,8 % respondentů, bydlení v nájemním bytě uvedlo 38,1 % respondentů, jen dva respondenti uvedli, že žijí na ubytovně, bez obydlí nebo v jiném typu ubytování se v našem výzkumu neobjevil žádný případ. Poměr bydlení ve vlastním obydlí a bydlení v nájemním bytě kopíruje trend vztahu k nájemnímu bydlení, který je spíše negativní a v lidech dle průzkumů vzbuzuje nedůvěru, zatímco s vlastnickým bydlením mají Češi většinou kladné asociace. S kombinací levných hypoték se tak vlastní bydlení pro mnoho lidí stává relativně dostupným.

Otázka č. 16: Se svým současným příjmem vycházíte.

Graf č. 16:

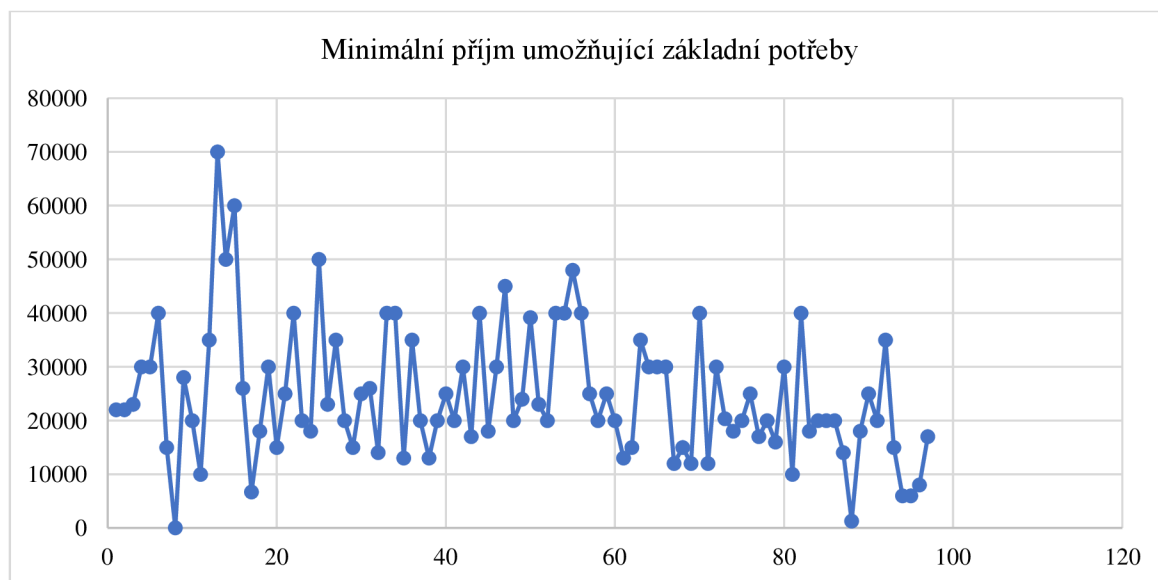
Tabulka č. 16:

Se svým současným příjmem vycházíte.	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i) v %	Relativní četnost (p_i)
s velkými obtížemi	10	10,30	0,103
s obtížemi	12	12,40	0,124
s jistými obtížemi	29	29,90	0,299
poměrně snadno	27	27,80	0,278
snadno	15	15,50	0,155
velmi snadno	4	4,10	0,041

V otázce číslo 16 jsme pro hodnocení vycházení s příjmem zvolili textové vyjádření. Nejačastěji respondenti odpovídali, že se svými příjmy vycházejí s jistými potížemi a to v 29,9 %, což je jedna ze tří negativně zbarvených odpovědí, avšak ta nejmírnější. Další nejčastěji zastoupená odpověď je, že respondenti se svými příjmy vycházejí poměrně snadno s 27,8 %. V 15,5 % vycházejí s příjmy snadno, v 12,4 % s obtížemi a v 10,3 % s velkými obtížemi. Jen 4,1 % respondentů vycházejí se svými příjmy velmi snadno.

Otázka č. 17: Jaký je minimální příjem, který ještě dovolí vaší rodině za daných okolností uspokojit její základní potřeby?

Graf č. 17:

Tabulka č. 17:

Suma pro všechny domácnosti v Kč	Aritmetický průměr (\bar{x}) v Kč	Modus	Medián	Absolutní četnost (n)
2 385 480,00	24 592,58	20000	20350	97

Otázka číslo 17, která se ptala na peněžní částku, která členům domácnosti dovoluje za daných okolností uspokojit jejich základní potřeby má reflektovat stanovené částky životního minima v České republice. Pro názornost je to v Kč:

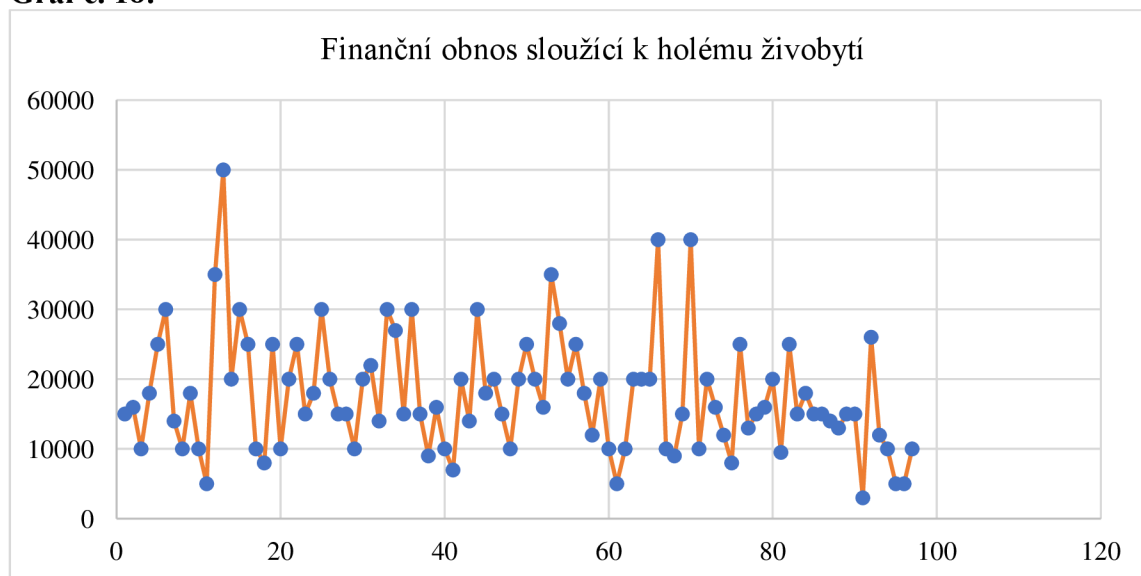
Pro jednotlivce:	3 410
pro první osobu v domácnosti:	3 140
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem:	2 830
pro nezaopatřené dítě ve věku do 6 let:	1 740
pro nezaopatřené dítě 6 až 15 let:	2 140
pro nezaopatřené dítě 15 až 26 let:	2 540.

Životní minimum je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti. Aritmetický průměr sum pro zajištění základních potřeb je 24593 Kč. Odhad střední hodnoty v souboru je 20350 Kč, což je relativně vysoké číslo ve vztahu k nařízeným sumám životního minima v ČR, nejvyšší frekvence měla hodnota 20000 Kč, což

by v situaci, kdy by domácnost měla dostávat dávky sociálního podpory k pokrytí základních životních potřeb nestačilo.

Otázka č. 18: Kolik peněz by potřebovala vaše rodina nejméně měsíčně, kdyby to mělo být jen na holé živobytí a nic víc?

Graf č. 18:

Tabulka č. 18:

Suma pro všechny domácnosti v Kč	Aritmetický průměr (\bar{x}) v Kč	Modus	Medián	Absolutní četnost (n)
1 712 500,00	17 654,64	20000	16000	97

Graf č.18a:

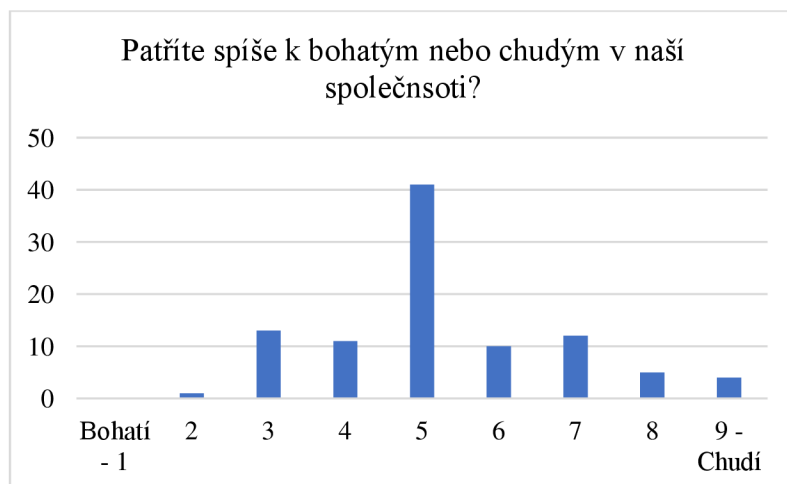

Stanovená sociální dávka existenčního minima v České republice je 2200 Kč. Z výsledků odpovědí vyplývá, že by respondenti na holé živobytí potřebovali v průměru

17655 Kč. Odhad střední hodnoty činí 16000 Kč a nejčastější frekvence je 20000 Kč pro holé živobytí domácností respondentů tohoto dotazníku.

Otázka č. 19: V naší společnosti jsou lidé, kteří patří spíše k bohatým a lidé, kteří patří spíše k chudým. Kam byste se Vy osobně zařadil(a) na následujícím žebříčku?

Graf č. 19:

Tabulka č. 19:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Bohatí - 1	0	0	0
2	1	0,01	1
3	13	0,134	13,4
4	11	0,113	11,3
5	41	0,423	42,3
6	10	0,103	10,3
7	12	0,124	12,4
8	5	0,052	5,2
9 - Chudí	4	0,041	4,1

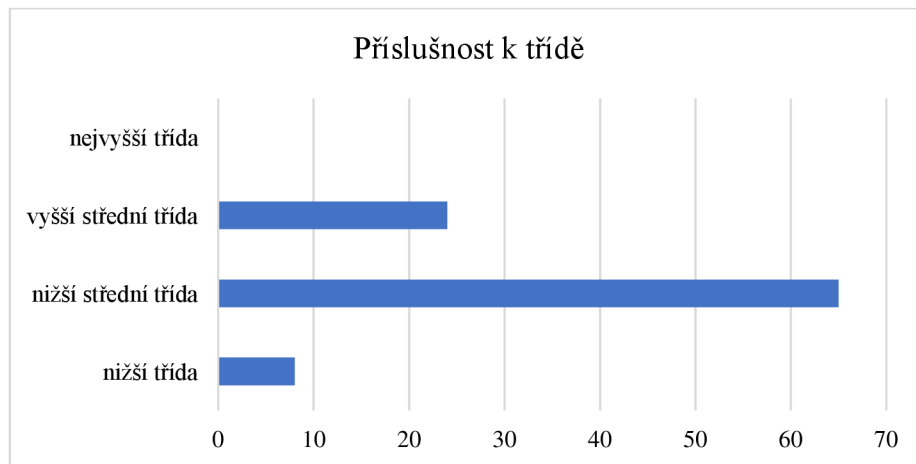
Míra subjektivní chudoby je reflexí samotných subjektů, chudý je ten, kdo se za chudého považuje. Některé ze způsobů měření mají přitom atributy objektivního i subjektivního měření a spojují problém chudoby s problémem sociální nerovnosti. (Mareš, 2006, [online])

Nejvíce respondentů zvolilo odpověď ve středu devítistupňové škály, to znamená, že se necítí být ani chudými ani bohatými a to v 42,3 %. Další odpovědi jsou celkem poměrně zastoupeny od středu nahoru nebo dolů, respektive směrem k pocitu bohatství nebo chudoby po zhruba 10 procentních bodech. Jen jeden člověk se cítí být bohatý, uvažuje-li, že stupeň číslo 1 je velmi bohatý, naproti tomu však 5 respondentů se cítí být chudými a

4 respondenti vybrali nejintenzivnější hodnotu pocitu chudoby.

Otázka č. 20: Do které společenské vrstvy byste Vy sám(a) zařadil(a) svou rodinu či sebe?

Graf č. 20:

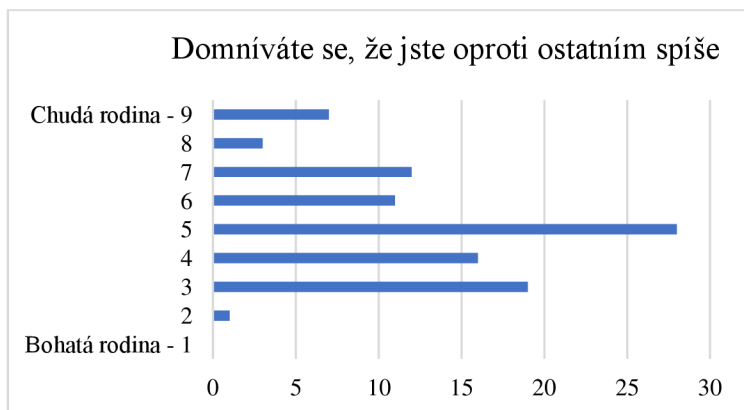
Tabulka č. 20:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i)	Relativní četnost (p_i) v %
nižší třída	8	0,082	8,2
nižší střední třída	65	0,67	67
vyšší střední třída	24	0,247	24,7
nejvyšší třída	0	0	0

Ať už se zabýváme jakýmkoliv sociálním fenoménem, vždy bychom jej měli vidět na pozadí třídních podmínek lidí. Dlouhodobě se vede spor, zda-li jsou současné sociální nerovnosti stále ještě třídně podmíněné či už nikoliv. Jsou socioekonomické nerovnosti odrazem třídních pozic, nebo jsou důsledkem individuálních sklonů a zálib, bez vztahu k třídní pozici člověka? Ptá se Katrňák (2004, s.3) ve své stati "Jsou třídy na úsvitu jednadvacátého století definitivně pohřbené? Třídní versus anti-třídní teorie a analýza". Samotní respondenti zde neměli lehký úkol zařadit sebe a svoji domácnost do příslušné třídy. Nejvíce respondentů odpovědělo, že se cítí příslušníky nižší střední třídy, bylo to celých 67 %. Příslušníky vyšší střední třídy se cítí být 24,7 % respondentů, 8 % respondentů se považuje za příslušníky nižší třídy, nikdo se však nepovažuje za příslušníka nevyšší třídy.

Otázka č. 21: Srovnáte-li vaši současnou životní situaci s ostatními, domníváte se, že jste:

Graf č. 21:

Tabulka č. 21:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Bohatá rodina - 1	0	0	0
2	1	0,01	1
3	19	0,196	19,6
4	16	0,165	16,5
5	28	0,289	28,9
6	11	0,113	11,3
7	12	0,124	12,4
8	3	0,031	3,1
Chudá rodina - 9	7	0,072	7,2

Uchopit chudobu a zvládnout ji předpokládá jednak, že jsme schopni říci, kdo je vlastně chudý, tedy že jsme schopni chudobu definovat, jednak zjistit její proporce, to jest chudobu změřit. Řečeno jinými slovy, má-li sociální politika eliminovat rizika chudoby, musí dokázat identifikovat chudé i bod, ve kterém se lidé chudými stávají. S definicí a měřením chudoby je ovšem stejná potíž jako s definicemi a měřeními řady jiných sociálních fenoménů. (Sociologický časopis, 2006, [online])

Následující otázka byla koncipována jako hodnocení vlastní socio-ekonomické situace ve vztahu k společnosti. Necelá třetina respondentů, téměř 29 %, uvedla, že se necítí ani chudí ani bohatí a zvolili střední hodnotu pro toto vyjádření. Další nejčastější uváděné hodnota je 3, která indikuje třetí z devíti místo na škále pocitu bohatství nebo chudoby s 19,6 %. Třetí nejčastější hodnotou je relativně slabý pocit bohatství, reprezentováno

16,5 %. 11,3 % respondentů uvedlo, že se cítí spíše chudí, 12,4 % respondentů uvedlo, že se cítí velmi chudí, 7,2 % respondentů uvedlo, že se cítí zcela chudobní. Jen jeden respondent uvedl, že se cítí velmi bohatý a žádný respondent se necítil zcela bohatý.

Otázka č. 22: Cítíte se na základě svých příjmů společensky diskvalifikováni?

Graf č. 22:

Tabulka č. 22:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Rozhodně ano - 1	4	0,041	4,1
2	10	0,103	10,3
3	15	0,155	15,5
4	16	0,165	16,5
5	16	0,165	16,5
6	15	0,155	15,5
Rozhodně ne - 7	21	0,216	21,6

Otázka č. 22 tvoří jako jedna z několika dalších pilíř pro operacionalizaci výpočtů pro určení skóre chudoby a pocitu diskvalifikace na základě svých příjmů, které jsou či nejsou asociovány nízkými příjmy, viz 6.3.1.

Na základě svých příjmů se rozhodně necítí diskvalifikováni 21,6 % respondentů. 15,5 % respondentů se téměř necítí diskvalifikováni na základě svých příjmu, 16,5 % se necítí diskvalifikováni na základě svých příjmů. Stejný počet respondentů zvolilo odpověď neutrální. 15,5 % respondentů se cítí diskvalifikováno na základě svých příjmů, 10,3 % respondentů se cítí o něco více diskvalifikováni na základě svých příjmů a 4 respondenti z celkového počtu, tedy 4,1 % se rozhodně cítí diskvalifikováni na základě svých příjmů.

Otázka č. 23: Děláte si průběžný rozpočet domácnosti?

Graf č. 23:

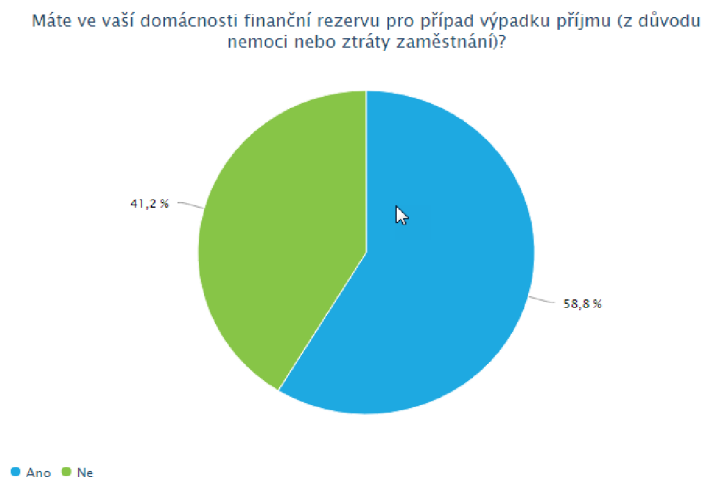
Tabulka č. 23:

Průběžný rozpočet	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	49	0,505	50,5
Ne	48	0,495	49,5

Následující otázky se zaměřovali na kompetence v oblasti finanční gramotnosti. Téměř dichotomicky lze interpretovat odpovědi na otázku, jestli si respondenti dělají průběžný rozpočet domácnosti je vidět, že se respondenti dělí na dvě skupiny, ti co si průběžný rozpočet tvoří 50,5 %, a ti co ho netvoří 49,5 %.

Otázka č. 24: Máte ve vaší domácnosti finanční rezervu pro případ výpadku příjmu (z důvodu nemoci nebo ztráty zaměstnání)?

Graf č. 24:

Tabulka č. 24:

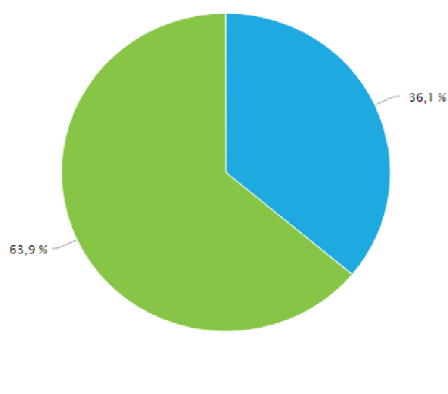
Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	57	0,588	58,8
Ne	40	0,412	41,2

V zásadě existují dvě možnosti, jak vyrovnávat nesoulad mezi příjmy a výdaji-snižovat výdaje nebo zvyšovat příjmy. Ideální je pak samozřejmě určitá kombinace obojího. Finanční rezerva by se měla tvořit 10 % příjmu, musí být likvidní tzn., že musí být co nejrychleji v plném rozsahu k dispozici, měla by být ve výši šestiměsíčního obratu rodinného rozpočtu. Toto se lehkou řečeno, ale v případě, že domácnost není schopná s příjmy vyjít se rezerva jen těžko vytváří. Toto odráží i odpovědi v našem dotazníku. Téměř 59 % respondentů si finanční rezervu tvoří a 41,2 % si finanční rezervu netvoří. Zajímavé by bylo zeptat se, jakým způsobem si lidé finanční rezervu tvoří a co pro ně vlastně finanční rezerva znamená, dle definice je to totiž při částce 30000 Kč měsíčních výdajích domácnosti finanční rezerva 180000 Kč.

Otázka č. 25: Podepsal/a jste někdy smlouvu, aniž jste si ji podrobně přečetl/a?

Graf č. 25:

Podepsal/a jste někdy smlouvu, aniž jste si ji podrobně přečetl/a?

Tabulka č. 25:

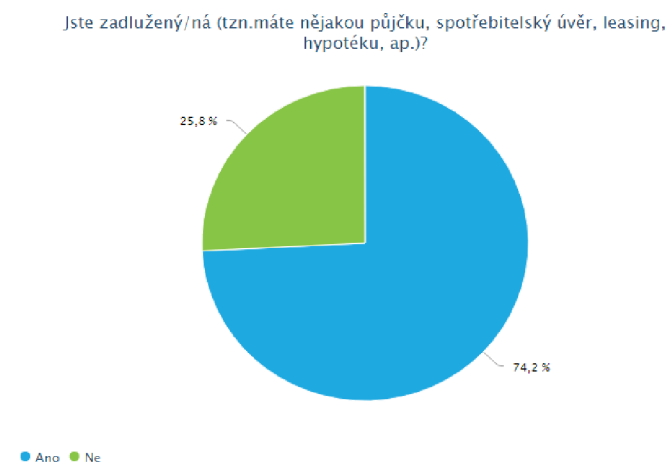
Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	35	0,361	36,1
Ne	62	0,639	63,9

Smlouvy jsou od toho, aby se dodržovali, to je povinnost všech stran, které spolu smlouvu uzavírají. Další povinností je si smlouvu důkladně přečíst, ne vždy tomu tak je. Minimálně jedna ze stran často důvěřuje, že podmínky ve smlouvě jsou takové, jaké se ujednaly ústně nebo se tak alespoň předpokládá.

V dotazníku na otázku, jestli si respondenti důkladně přečtou smlouvu, než ji podepíší odpovíděli v 63,9 %, že ano, v 36,1 % ne.

Otázka č. 26: Jste zadlužený/ná (tzn. máte nějakou půjčku, spotřebitelský úvěr, leasing, hypotéku, ap.)?

Graf č. 26:

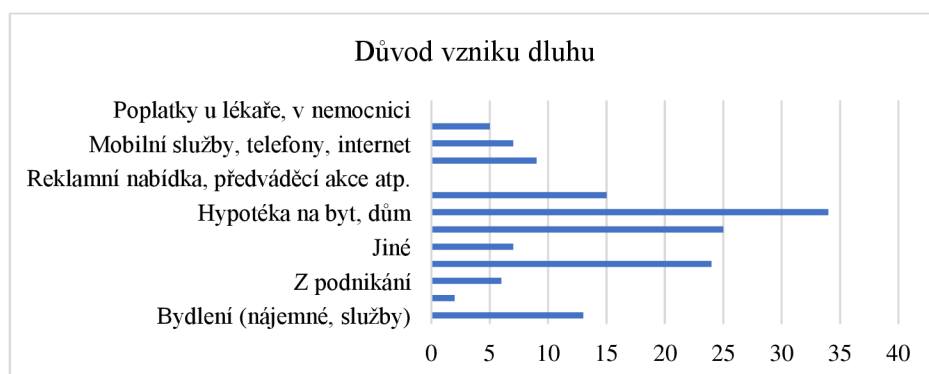
Tabulka č. 26:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p_i)	Relativní četnost (p_i) v %
Ano	72	0,742	74,2
Ne	25	0,258	25,8

Téměř dvě třetiny respondentů mají nějaké dluhy, jedna třetina respondentů dluhy vůbec nemá. Dluhy českých domácností v roce 2017 proti roku 2016 vzrostly o 106,8 miliardy korun. Celkově domácnosti dlužily v říjnu 1,5156 bilionu korun. Dluhy domácností rostou od února 2016.

Otázka č. 27: Z čeho Vám Vaše dluhy vznikly?

Graf č. 27:

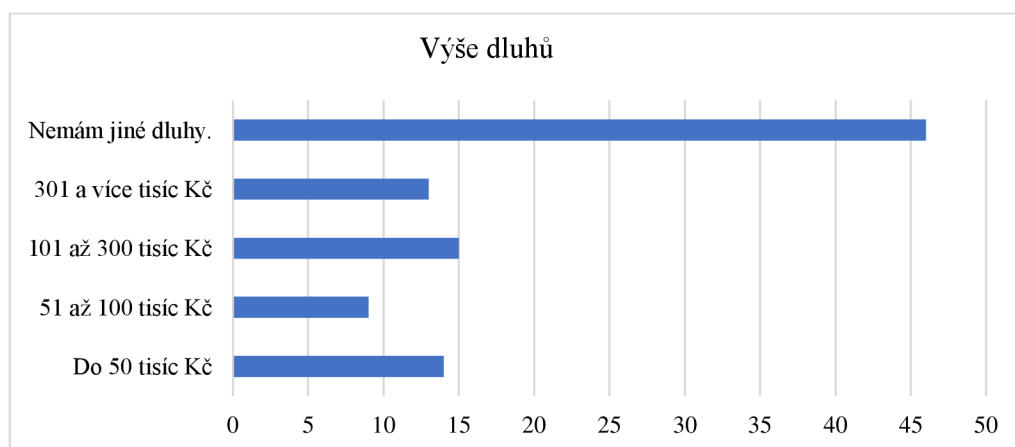
Tabulka č. 27:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Bydlení (nájemné, služby)	13	0,135	13,5
Výživné	2	0,021	2,1
Z podnikání	6	0,063	6,3
Nemám dluhy	24	0,25	25
Jiné	7	0,073	7,3
Rekonstrukce bytu, domu	25	0,26	26
Hypotéka na byt, dům	34	0,354	35,4
Půjčka (Vánoce, dovolená, vybavení domácnosti)	15	0,156	15,6
Auto (půjčka, leasing)	9	0,094	9,4
Mobilní služby, telefony, internet	7	0,073	7,3
Zdravotní pojištění	5	0,052	5,2

Respondenti uvádí, že nejčastější důvod vzniku jejich dluhu je hypotéka na dům či byt a to v 35,4 %. Druhou nejčastější a nejvíce kritickou půjčkou jsou dluhy ze spotřebních úvěrů v 15,6 %. V 13,5 % respondenti také uvedly dluhy spojené s neplacením výdajů za bydlení nebo služby spojené s bydlením.

Otázka č. 28: Jaká je výše Vašich dluhů (KROMĚ hypotéky)?

Graf č. 28:

Tabulka č. 28:

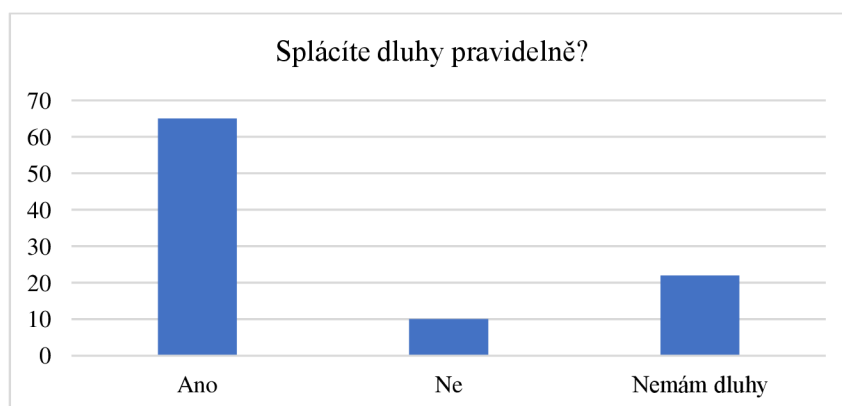
Výše dluhů	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Do 50 tisíc Kč	14	0,144	14,4
51 až 100 tisíc Kč	9	0,093	9,3
101 až 300 tisíc Kč	15	0,155	15,5
301 a více tisíc Kč	13	0,134	13,4
Nemám jiné dluhy.	46	0,474	47,4

Dluhy, které nebyly označeny jako hypotéka na byt či dům se nejčastěji pohybovali v rozmezí 101000 až 300000 Kč v 15,5 %, 301000 Kč a více má 13,4 % respondentů.

Dle ČNB se oproti minulosti zlepšila platební morálka dlužníku, avšak výše dluhu všech dlužníku v České republice se mezitím neustále zvyšuje.

Otázka č. 29: Splácíte své dluhy pravidelně?

Graf č. 29:

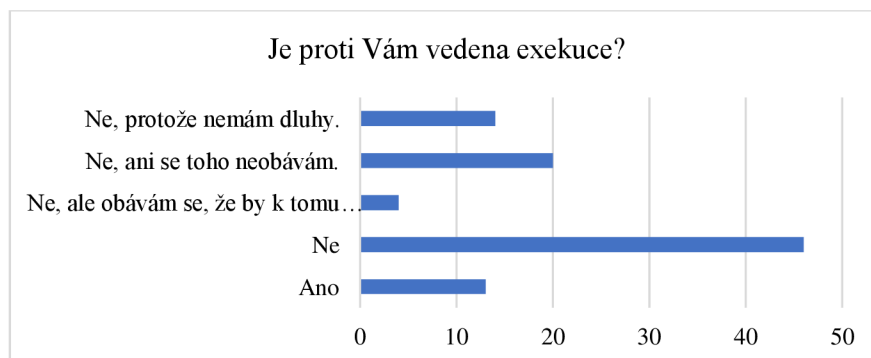
Tabulka č. 29:

Splácíte pravidelně	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	65	0,67	67
Ne	10	0,103	10,3
Nemám dluhy	22	0,227	22,7

Jako bylo uvedeno u otázky č. 28 platební morálka se v České republice v roce 2017 oproti minulému roku zlepšila, tomu by odpovídal i výsledek odpovědí respondentů našeho dotazníku. 67 % respondentů své dluhy splácí pravidelně, 10,3 % respondentů uvedlo, že s pravidelností splácení svých dluhů mají problém a 22,7 % problém neřeší vůbec, protože dluhy nemají.

Otázka č. 30: Je proti Vám vedena exekuce?

Graf č. 30:

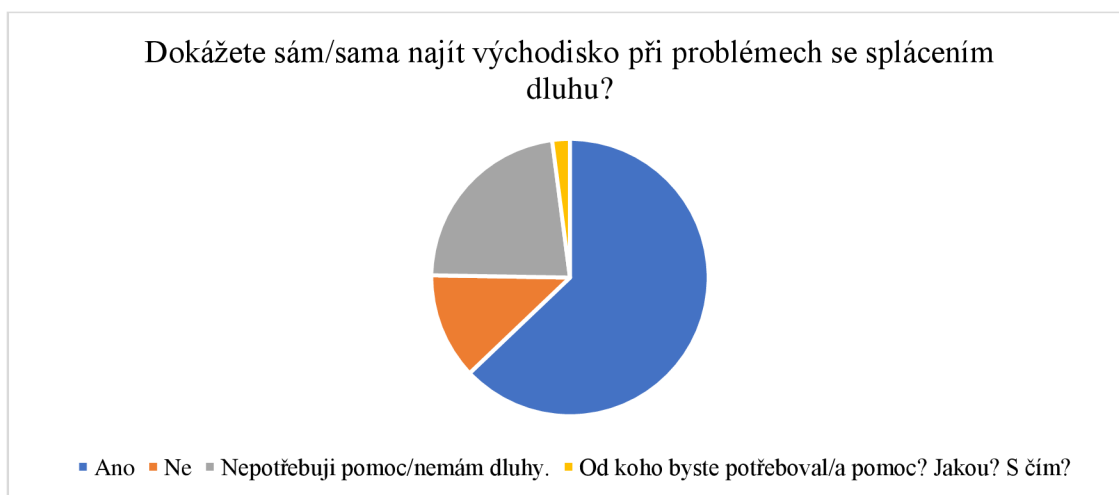

Tabulka č. 30:

Exekuce	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	13	0,134	13,4
Ne	46	0,474	47,4
Ne, ale obávám se, že by k tomu mohlo dojít.	4	0,041	4,1
Ne, ani se toho neobávám.	20	0,206	20,6
Ne, protože nemám dluhy.	14	0,144	14,4

Na otázku, zda-li je proti respondentovi vedena exekuce (nucený výkon exekučního titulu, který spočívá ve vymožení peněžité částky od dlužníka pro věřitele) uvedlo 13,4 % respondentů odpověď ano, ostatní se vyjádřili negativně. V roce 2017 bylo v exekuci vedeno 863000 občanů České republiky, oproti roku 2016 to bylo o 3100 lidí více. Ačkoliv je ekonomika České republiky na vzestupu, je rekordně nízká nezaměstnanost a lidé mají vyšší platy, oproti roku 2016 je v exekuci o 3,4 % více lidí. Vyšší platy lidem bohužel nezaručí vymanění se dluhové pasti, protože inflace stoupá a oni stále musí platit úroky a sankce.

Otázka č. 31: Splatit dluh nemusí být jednoduché. Dokážete najít sám/sama východisko z této situace?

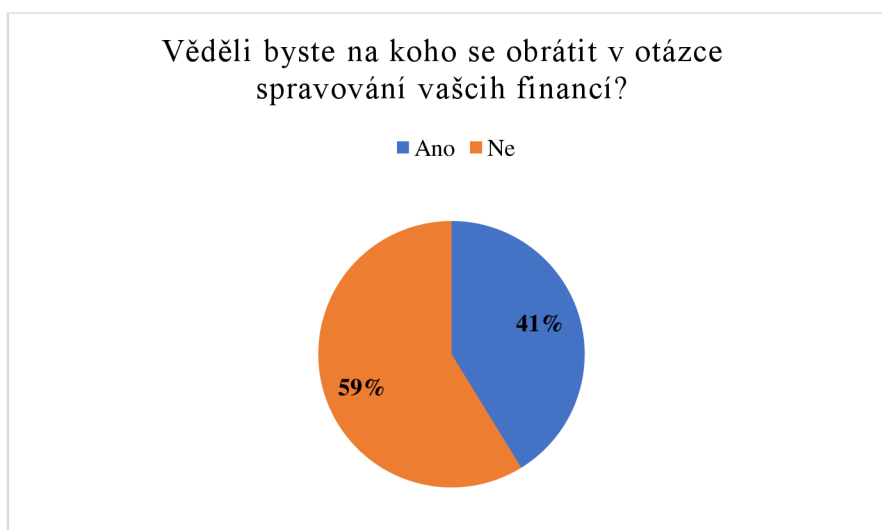
Graf č. 31:

Tabulka č. 31:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	61	0,629	62,9
Ne	12	0,124	12,4
Nepotřebuji pomoc/nemám dluhy.	22	0,227	22,7
Od koho byste potřeboval/a pomoc? Jakou? S čím?	2	0,021	2,1

V otázce, zda-li by respondenti dokázali sami najít východisko v případě nastalých finančních problému odpovědělo pozitivně 62,9 % respondentů ano. Odpověď, že respondent nepotřebuje v současné chvíli pomoc, protože žádné dluhy nemá, odpovědělo 22,7 % respondentů. Odpověď, že by respondenti sami nedokázali sami najít východisko ze situace, kdy si při finančních potížích neví rady, zvolilo 12,4 % respondentů.

Otázka č. 32: Věděli byste na koho nebo kam se můžete obrátit v případě, že potřebujete informace ohledně spravování vašich osobních financí?

Graf č. 32:**Tabulka č. 32:**

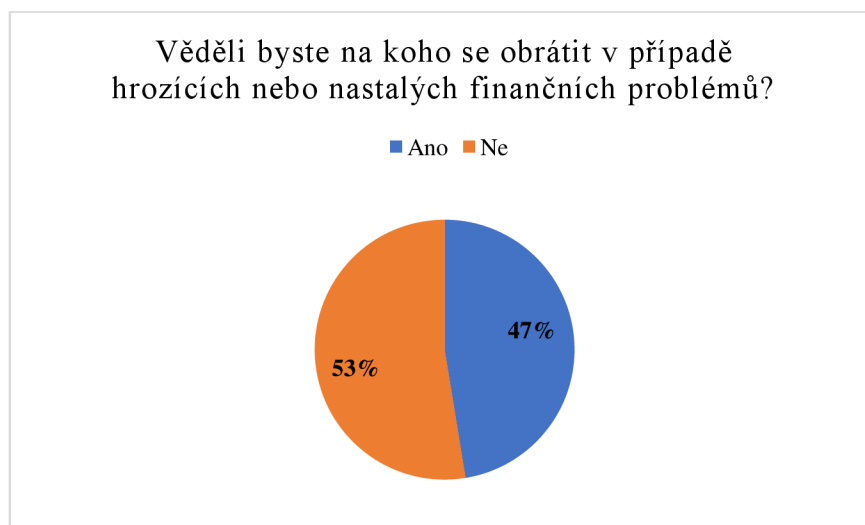
Možnosti odpovědí	Abso- lutní čet- nost (n)	Relativní čet-nost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	40	0,412	41,2
Ne	57	0,588	58,8

V otázce č. 32 jsem se ptal, jestli by respondenti věděli na koho a kam se mnoho obrátit v otázce spravování jejich financí. 58,8 % respondentů odpovědělo ne, že by nevěděli, na koho se mají v této situaci obrátit. Je to více jak polovina respondentů a je to významně vysoké číslo oproti otázce č. 26, kde jsem se ptal, jestli jsou osoby zadlužené, v 72 případech tomu tak bylo, 32 lidí z těchto 72 lidí tedy 44,44 % by nevědělo, na koho se obrátit v případě pomoci se spravováním jejich finance.

Ostatní, kteří odpověděli na otázku kladně nejčastěji uváděli, že by obrátili téměř ve všech případech na finančního poradce, jako další možnost uvedli banku, rodinu nebo přátele.

Otázka č. 33: Věděli byste na koho nebo kam se můžete obrátit v případě hrozících nebo nastalých finančních problémů?

Graf č. 33:

Tabulka č. 33:

Možnosti odpovědí	Absolutní četnost (n)	Relativní četnost (p _i)	Relativní četnost (p _i) v %
Ano	46	0,474	47,4
Ne	51	0,526	52,6

V otázce číslo 33 jsem se ptal, jestli by respondenti věděli, na koho se mají obrátit v případě, že jim komplikace s financemi již vznikly. Respondenti ve větším míře 52,6 % odpověděli, že by nevěděli na koho se mají se svými finančními problémy obrátit. 19 osob ze 72 zadlužených tedy 26,39 % by nevědělo, na koho se můžou obrátit v případě nastalých finančních komplikací. V případě, že respondent věděli, na koho se v této

situaci mají obrátit, měli možnost uvést příklad. Respondenti uváděli, stejně jako v předešlé otázce, že by se v tomto případě obraceli na finanční poradce, banku, rodinu nebo přátele.

Následující část dotazníků byla koncipována jako test finanční gramotnosti.

Respondenti měli odpovědět na otázky č. 34 až 40, kde vybírali jednu správnou odpověď ze tří možných odpovědí. Otázka č. 41 má 10 částí, kde respondenti volili, zdali je výrok správný nebo ne.

Tabulka č.34:

Číslo otázky	Otázka	Správná odpověď
34.	Kreditní karta umožňuje:	Využít úvěr úročený vyšší úrokovou sazbou.
35.	Co znamená RPSN?	Vyjadřuje celkový roční náklad na úvěr v procentech (%).
36.	Jaká je podmínka osobního bankrotu?	Dlužník musí být schopen splatit během 5 let alespoň 30 % hodnoty závazku.
37.	V případě, že má dluhy někdo z domácnosti, co podléhá exekuci?	Pouze majetek dlužníka.
37.	Kdy můžete odstoupit od smlouvy?	Jen v zákonné lhůtě nebo v případě, že smlouva neobsahuje všechny náležitosti ohledně půjčky.
37.	Důchodová reforma znamená, že:	si můžete dobrovolně sjednat doplňkové penzijní spoření a penzijní připojištění, pokud jste účastníkem transformovaných fondů.
38.	Co znamená rozhodčí doložka?	Spory, které by mohly být mezi stranami z důvodu porušení smlouvy o půjčce vedeny, jsou vyňaty z působnosti obecných soudů.
39.	Co je to směnka?	Dlužnický závazek, který dává majiteli směnky nesporné právo požadovat ve stanovenou dobu stanovenou částku.
40.	Je možné splatit půjčku předčasně bez dodatečných poplatků?	Ano, ale jen u některých bank.
41. a	Debetní platební karta není platební karta, kterou lze čerpat (platit u obchodníka nebo vybírat z bankomatu) peníze z vlastních úspor.	NE
42. b	Refinancování hypotéky znamená, že stávající úvěr zaplatíte úvěrem novým.	ANO
42. c	Proti neschopnosti platit pohledávku (dluh) je možné se pojistit.	ANO
42 d	Všechny dále vyjmenované možnosti zřízení zástavního práva, ručení a bianko směnka lze využít jako prostředek k zajištění půjčky.	ANO
42. e	insolvenční řízení je typ soudního řízení, které zjišťuje schopnost dlužník a splácet dluhy. Návrh na jeho zahájení může podat jak dlužník, tak jeho věřitelé.	ANO
42. f	Exekutor může vymáhat dlužnou částku, i když dlužník nepřevzal/a žádnou písemnost.	ANO
42. g	Dluhová past je reklamní nabídka, ve které nebankovní instituce láká na levné a rychlé půjčky.	NE
42. h	Konsolidace úvěrů znamená sloučení půjček do jedné.	ANO
42. i	Splátka je částka, kterou dlužník postupně splácí půjčený obnos bance nebo jiné finanční instituci. Splátka neobsahuje úroky, poplatky a případné pojistné, které si spotřebitel sjednal při uzavření smlouvy o poskytnutí půjčky.	NE
42. j	Registr dlužníků obsahuje údaje o uzavřených úvěrových smlouvách, o řádném a včasném splácení půjček. O tom, že se Vaše jméno v případě nesplácení, v takovém rejstříku objeví, Vás musí firma předem upozornit ve smluvních podmínkách.	NE

Výsledky testu, absolutní počet správných a špatných odpovědí a úspěšnost respondentů.

Tabulka č. 35:

Test fin. gram.	Správná odpověď	Špatná odpověď	Skóre	Skóre v %					
Respondent č.1	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.50	11	8	0,5789474	57,89
Respondent č.2	19	0	1	100,00	Respondent č.51	12	7	0,6315789	63,16
Respondent č.3	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.52	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.4	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.53	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.5	18	1	0,9473684	94,74	Respondent č.54	12	7	0,6315789	63,16
Respondent č.6	16	3	0,8421053	84,21	Respondent č.55	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.7	8	11	0,4210526	42,11	Respondent č.56	15	4	0,7894737	78,95
Respondent č.8	13	6	0,6842105	68,42	Respondent č.57	18	1	0,9473684	94,74
Respondent č.9	14	5	0,7368421	73,68	Respondent č.58	17	2	0,8947368	89,47
Respondent č.10	9	10	0,4736842	47,37	Respondent č.59	11	8	0,5789474	57,89
Respondent č.11	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.60	12	7	0,6315789	63,16
Respondent č.12	14	5	0,7368421	73,68	Respondent č.61	12	7	0,6315789	63,16
Respondent č.13	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.62	15	4	0,7894737	78,95
Respondent č.14	13	6	0,6842105	68,42	Respondent č.63	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.15	14	5	0,7368421	73,68	Respondent č.64	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.16	12	7	0,6315789	63,16	Respondent č.65	18	1	0,9473684	94,74
Respondent č.17	14	5	0,7368421	73,68	Respondent č.66	15	4	0,7894737	78,95
Respondent č.18	11	8	0,5789474	57,89	Respondent č.67	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.19	7	12	0,3684211	36,84	Respondent č.68	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.20	16	3	0,8421053	84,21	Respondent č.69	9	10	0,4736842	47,37
Respondent č.21	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.70	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.22	12	7	0,6315789	63,16	Respondent č.71	15	4	0,7894737	78,95
Respondent č.23	10	9	0,5263158	52,63	Respondent č.72	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.24	7	12	0,3684211	36,84	Respondent č.73	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.25	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.74	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.26	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.75	19	0	1	100,00
Respondent č.27	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.76	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.28	16	3	0,8421053	84,21	Respondent č.77	17	2	0,8947368	89,47
Respondent č.29	17	2	0,8947368	89,47	Respondent č.78	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.30	12	7	0,6315789	63,16	Respondent č.79	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.31	13	6	0,6842105	68,42	Respondent č.80	17	2	0,8947368	89,47
Respondent č.32	18	1	0,9473684	94,74	Respondent č.81	15	4	0,7894737	78,95
Respondent č.33	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.82	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.34	13	6	0,6842105	68,42	Respondent č.83	13	6	0,6842105	68,42
Respondent č.35	8	11	0,4210526	42,11	Respondent č.84	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.36	7	12	0,3684211	36,84	Respondent č.85	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.37	14	5	0,7368421	73,68	Respondent č.86	13	6	0,6842105	68,42
Respondent č.38	16	3	0,8421053	84,21	Respondent č.87	19	0	1	100,00
Respondent č.39	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.88	17	2	0,8947368	89,47
Respondent č.40	10	9	0,5263158	52,63	Respondent č.89	10	9	0,5263158	52,63
Respondent č.41	16	3	0,8421053	84,21	Respondent č.90	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.42	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.91	16	3	0,8421053	84,21
Respondent č.43	14	5	0,7368421	73,68	Respondent č.92	17	2	0,8947368	89,47
Respondent č.44	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.93	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.45	11	8	0,5789474	57,89	Respondent č.94	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.46	13	6	0,6842105	68,42	Respondent č.95	15	4	0,7894737	78,95
Respondent č.47	15	4	0,7894737	78,95	Respondent č.96	17	2	0,8947368	89,47
					Respondent č.97	14	5	0,7368421	73,68
Respondent č.48	7	12	0,3684211	36,84	Aritmetický průměr (\bar{x})	74,34			
Respondent č.49	13	6	0,6842105	68,42					

Tabulka č. 35a: Správné odpovědi:

Správné odpovědi		
Absolutní četnost (n)	Modus	Medián
1370	14	14

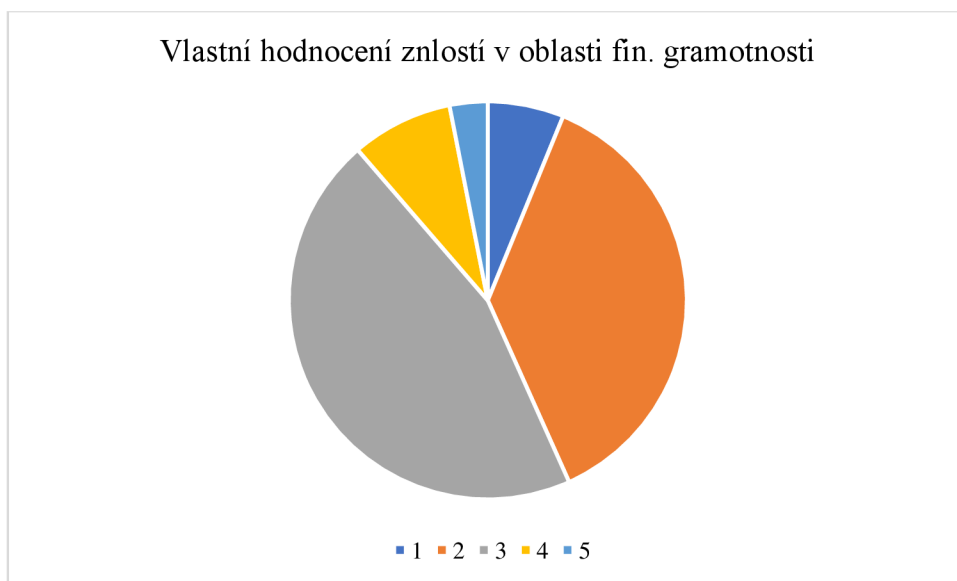
Tabulka č. 35b: Špatné odpovědi:

Špatné odpovědi		
Absolutní četnost (n)	Modus	Medián
473	5	5

Výsledek finanční gramotnosti by pro všechny respondenty v průměrné hodnotě odpovídal známkou 2-3, když aritmetický průměr odpovídá 74,34 %, což je celkem nadprůměrný výsledek vzhledem k očekáváním. Nejčastější hodnota a přibližná střední hodnota správných odpovědí je 14. Nejčastější hodnota a přibližná střední hodnota špatných odpovědí je 5.

Otázka č. 36: Jakou známkou (1- nejlepší, 5 - nejhorší) byste ohodnotil/a svou finanční gramotnost (znalosti problematiky osobních financí), tzn. znalosti výhod, rizik a důsledků využívání finančních produktů a tematiky osobních financí?

Graf č. 36:

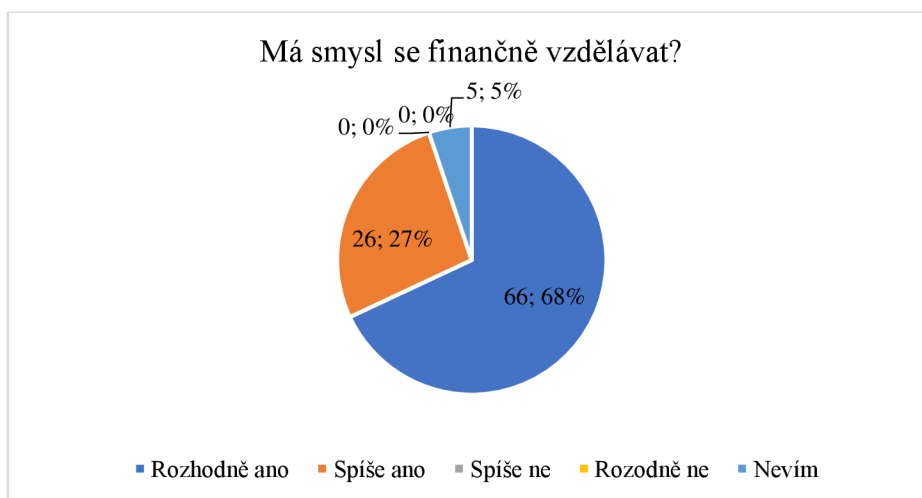

Tabulka č. 36:

Známka	Absolutní četnost	Relativní četnost	Relativní četnost v %
1	6	0,062	6,2
2	36	0,371	37,1
3	44	0,454	45,4
4	8	0,082	8,2
5	3	0,031	3,1

Na závěr dotazníku jsme se ptali, jak by se respondenti obodovali na stupnici od 1 do 5 podobně jako ve škole. Nejčastěji respondenti zvolili známku 3 tedy průměrnou, což odpovídalo celkovému výsledku z testu, viz. tabulka č. 35.

Otázka č. 37: Má, podle Vás, smysl se finančně vzdělávat (rozumět pojmům, orientovat se v nabídkách produktů, půjček i ve vlastních financích, získat informace o výhodách, rizicích a možnostech řešení osobní či rodinné finanční situace apod.)?

Graf č. 37:**Tabulka č. 37:**

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost	Relativní četnost v %
Rozhodně ano	66	0,68	68,0 %
Spíše ano	26	0,268	26,8 %
Spíše ne	0	0	0 %
Rozodně ne	0	0	0 %
Nevím	5	0,052	5,2 %

Na otázku, zdali se respondenti domnívají, že má smysl se finančně vzdělávat, odpovědělo 68 % respondentů, že rozhodně ano. 26,8 % respondentů odpovědělo s

menší intenzitou názoru, že spíše ano a 5,2 % nevědělo.

6.2 Základní statistické závislosti

Ve všech hypotézách testujeme pomocí t-testu pro výběrový korelační koeficient, ten ve své podstatě testuje nulovou hypotézu, tedy že korelační koeficient je roven 0. Nulovost korelačního koeficientu interpretujeme jako nulovou asociaci dvou výběrů (veličin), které porovnáváme. t-test uvažuje asymptotickou normalitu v datech a porovnává hodnotu z dat napočítané testové statistiky „t“ se studentovým t-rozdělením pravděpodobnosti na základě tzv. stupňů volnosti (degrees of freedom = DF), které mají co dočinění s počtem pozorování (dat) a počtem odhadovaných parametrů.

Testujeme zde pomocí p-hodnoty, dle které lze rozhodnout, zdali test vyšel významně nebo nikoliv. V testu máme zvolenou hladinu alfa, tzv. chybu prvního druhu, kterou máme v úmyslu dodržet, podle té se typicky vytvoří interval spolehlivosti. To znamená, že pokud je p-hodnota menší než 0,05, zamítáme nulovou hypotézu (neexistenci asociace) dvěma hodnotami, které testujeme ve prospěch alternativy (tj. korelace je nulová) a můžeme se přiklonit k hypotéze, že asociace existuje.

Test byl proveden pomocí programu „R“, který rovněž udává 95% interval spolehlivosti, kde se vyskytuje pravá hodnota korelace (zde uvedená data, tedy výběr z populace). Výběrový korelační koeficient je odhadem populačního protějšku. Interval spolehlivosti nám s 95% šancí pokrývá hodnotu té pravé (populační, nezjistitelné) korelace.

Lze tedy říci, že je zde testována nulovost korelace (tj. žádná asociace). Zamítáme tedy H_0 a přikláníme se k alternativě H_1 . V tom případě asociace existuje, jaká je míra asociace měříme pomocí programu „R“, který vyhodnotil výsledek v rámci intervalu spolehlivosti s 95% šancí, že populační hodnota korelace se pohybuje mezi čísly, která byla pro účely interpretace korelačního koeficientu v měkkých vědách nejvhodněji navrhnutá Guilfordem následujícím způsobem:

<0.20	zanedbatelný vztah
0.20-0.40	nepříliš těsný vztah
0.40-0.70	středně těsný vztah
0.70-0.90	velmi těsný vztah
>0.90	extrémně těsný vztah.

6.2.1 Operacionalizace příjmu

Do obodování příjmů jsme zahrnuli počet vyživovaných dětí v domácnosti v kategorii do 13 let, v kategorii nad 13 let a museli jsme zařadit kategorii – nemám děti, protože i takové domácnosti měly možnost se dotazníku zúčastnit.

Dalším parametrem bylo, jestli je respondent samoživitel nebo samoživitelka a o domácnost a děti se stará sám/sama, tedy že žij bez manželky či manžela, není v současné době v partnerství, nesdílí domácnost s další generací, děti nejsou ve střídavé péči bývalých partner a partner se nepodílí na finančním chodu domácnosti.

Naproti tomu jsme postavili opačný parametr, že respondent svoje finanční náklady domácnosti s někým sdílí (viz možnosti výše).

Dalším parametrem byly zahrnuty finanční potřeby domácnosti dle parametrům uváděným ČSÚ pro rok 2016 (ČSÚ, Životní podmínky českých domácností, 2017, [online]) následujícím způsobem:

1 rodič samostatně – 10 691,- Kč/měsíc,

pár samostatně bez dětí – 16 036,- Kč/měsíc,

dítě do 13 let – 3206,- Kč/měsíc

dítě od 13 let – 5345,- Kč,-/měsíc.

Vzhledem k tomu, že jsou data z roku 2016, a že máme inflaci a růst cen, zaokrouhlili jsme finanční nároky domácnosti na stokorunu nahoru, abychom alespoň částečně zachytili růst cen.

Dle výše zmíněných úprav parametrů jsme vyčíslili finanční potřeby domácností jednotlivých respondentů. Je nutné zmínit, že respondenti pod číslem 93 a 95 neuvedli, hrubý příjem domácnosti, jsou buď na mateřské nebo pracují v šedé ekonomice.

Nahrazujeme tedy chybějící pozorování podprůměrným hrubým příjmem u respondentky č. 93, která je na mateřské 15 000,- a u respondenta č. 95 hrubý příjem 35 000,-.

Propočtem dat výše zmíněných parametrů jsme sestavili bodovací tabulku:

Příjem - potřeby	Body
<-10000	1
-10000 až -5000	2
-5000 až -2000	3
-2000 až 0	4
0 až 5000	5
5000 až 10000	6
10000 a více	7

Viz. (viz Příloha č. 2, list: OBODOVANI_PRIJMU)

6.2.2 Operacionalizace příjmů a sociálního vyloučení

Pro potřeby verifikace druhé hypotézy potřebujeme již obodovaný příjem, viz podkapitola 6.2.1.

Pro výpočet pocitu sociálního vyloučení jsme použili proměnnou – způsob a úroveň bydlení. Použili jsme reverzní bodování, abychom měli stejně orientovanou škálu (1 – naprosto nevyhovující, 2 – velmi nevyhovující, 3, 4, 5, 6, 7 – naprosto vyhovující).

Bydlení bylo obodováno stejným reverzním způsobem – čím nižší je výsledné skóre, tím větší je míra chudoby.

Právní vztah k bydlení jsme obodovali následujícím způsobem:

Právní vztah k bydlení	Body
Bydlím ve vlastním domě/bytě	5
Bydlím v nájemním dome/bytě	4
Bydlím na ubytovně	3
Bydlím v jiném typu ubytování	2 – nevyskytuje se
Bez domova	1 – nevyskytuje se

Viz (viz Příloha č. 2: Obodování, list: OBODOVANI_PRIJMU_A_SOC_V)

Obodování chudoby necháváme, tak jak bylo uvedeno v dotazníku 1 bodu odpovídá – největší pocit chudoby, více bodů značí menší pocit chudoby.

6.2.3 Operacionalizace chudoby

Obodování chudoby bylo převedeno na stejné škály, u každé proměnné 0 značí maximální projev chudoby. 1 indikuje bohatství čili minimální chudobu.

Pokud měla proměnná např. obodování 1 až 7, tak se body standardizovaly na interval $<0,1>$ (jako obodování respondenta – 1) / (7-1).

Tj. (obodování – min. stupnice) / (max. stupnice – min. stupnice)

Pro třetí hypotézu používáme pojem „pociťovaná chudoba“ pro vyjádření subjektivní chudoby a srovnáváme ji v korelaci s veličinou příjmy (chudoba).

Pociťovaná chudoba obsahuje tzv. parametr „vycházení s příjmem“, postavení ve společnosti, sociální vrstva, srovnání a pocit diskvalifikace (viz Příloha č. 2: Obodování, list: SKORE_CHUDOBA)

Skóre – chudoba zahrnuje i příjmy.

Skóre – chudoba je použito pro první a druhou hypotézu.

Pociťovaná chudoba se vyskytuje ve výpočtu třetí hypotézy, kde ji srovnáváme s příjmy.

6.2.3 Operacionalizace všech parametrů

Všechny škály a bodovací stupnice jsou koncipovány tak, že čím nižšího skóre respondent dosáhl, tím se u něj vyskytl větší projev chudoby, sociálního vyloučení nebo pocitu diskvalifikace na základě svých příjmů.

Jelikož se liší škála právního vztahu k bydlení (1-2-3-4-5) a škály ostatních veličin (1-2-3-4-5-6-7), převedli jsme je na společné měřítko. A sice:

právní vztah k bydlení:

1 -> 7/35

2 -> 14/35

3 -> 21/35

4 -> 28/35

5 -> 35/35

ostatní:

1 -> 5/35

2 -> 10/35

3 -> 15/35

4 -> 20/35

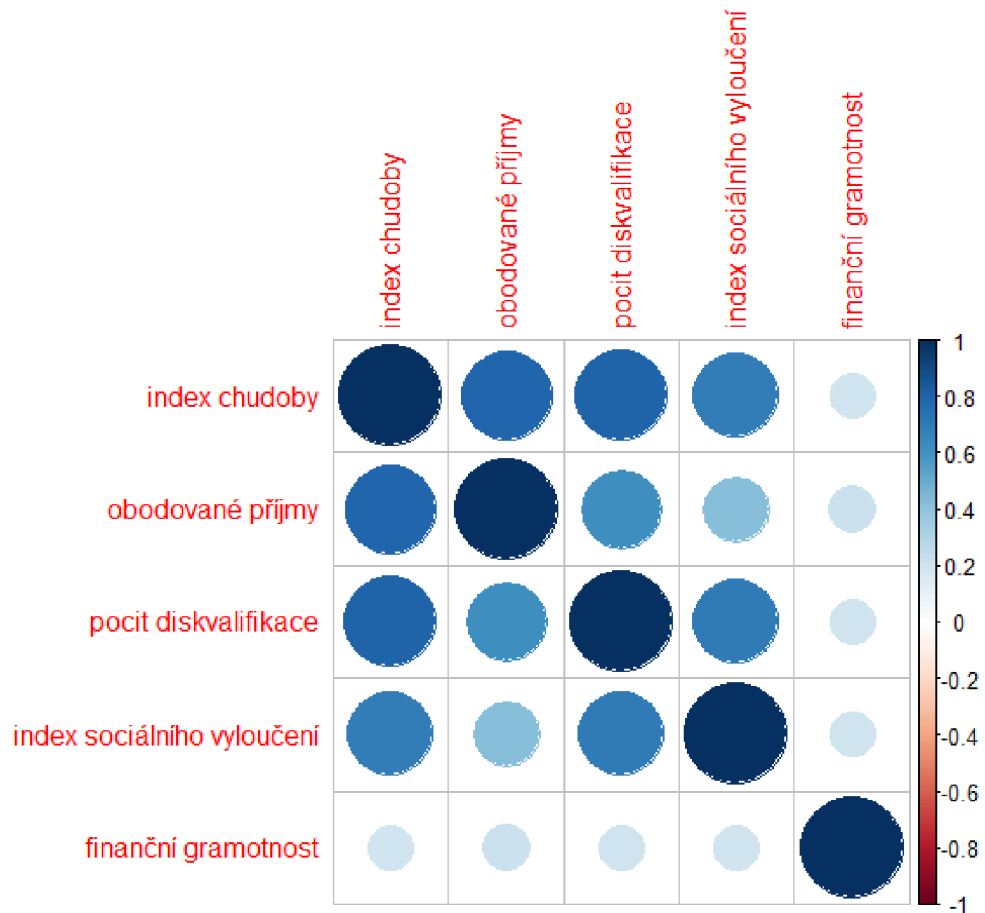
5 -> 25/35

6 -> 30/35

7 -> 35/35.

Celkové body jsou součtem škálovaných bodů a posloužily pro výpočet korelací a testování hypotéz.

Obrázek č. 6: Korelace všech veličin

6.3 Hypotézy

6.3.1 1. Hypotéza – chudoba a sociální vyloučení

V jakém stavu ve vztahu k příjmové chudobě se jednotlivé domácnosti nacházejí bylo testováno a ověřováno hypotézou:

H1: Existuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením.

H0: Neexistuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením.

Zjišťujeme korelaci mezi proměnnou „sociální vyloučení“ (viz Příloha č. 2, list FINALNI_OBODOVANI) a proměnnou „Skóre chudoba“ (viz Příloha č. 2, list: SKORE_CHUDOBA).

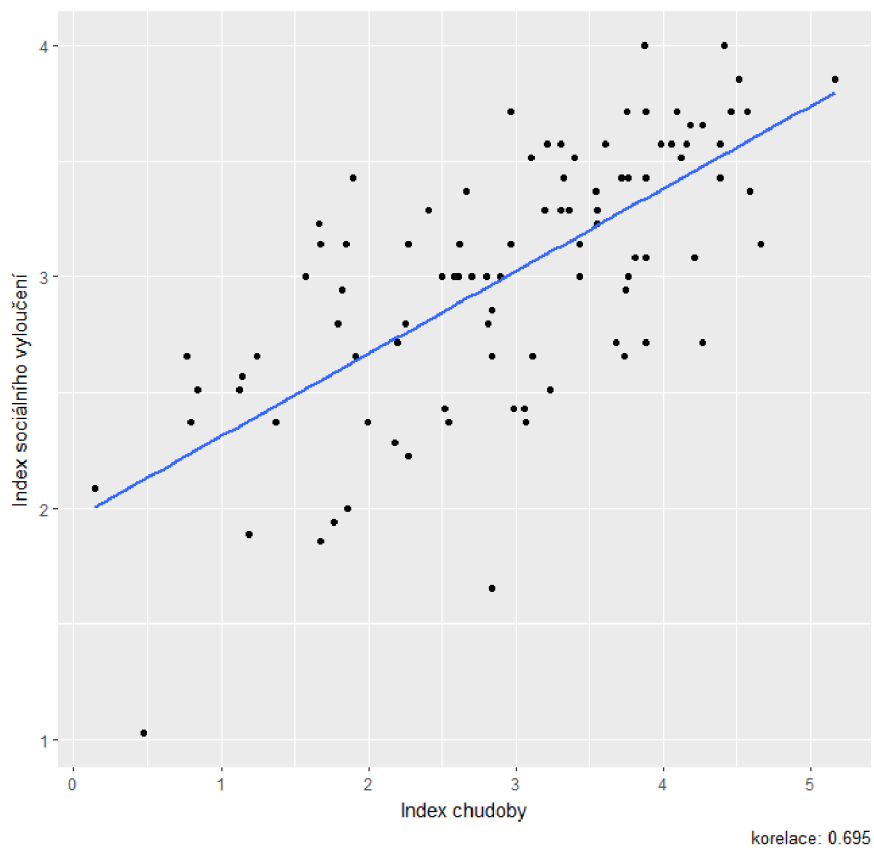
Výsledek měření:

H0 (nulová hypotéza):	Neexistuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením
H1 (alternativa):	Existuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením.
korelační koeficient:	0,6949658
t-statistika	9,4204
DF	9,50E+01
p-hodnota	2,86E-15
95% interval spolehlivosti	< 0.5752552; 0.7855305 >

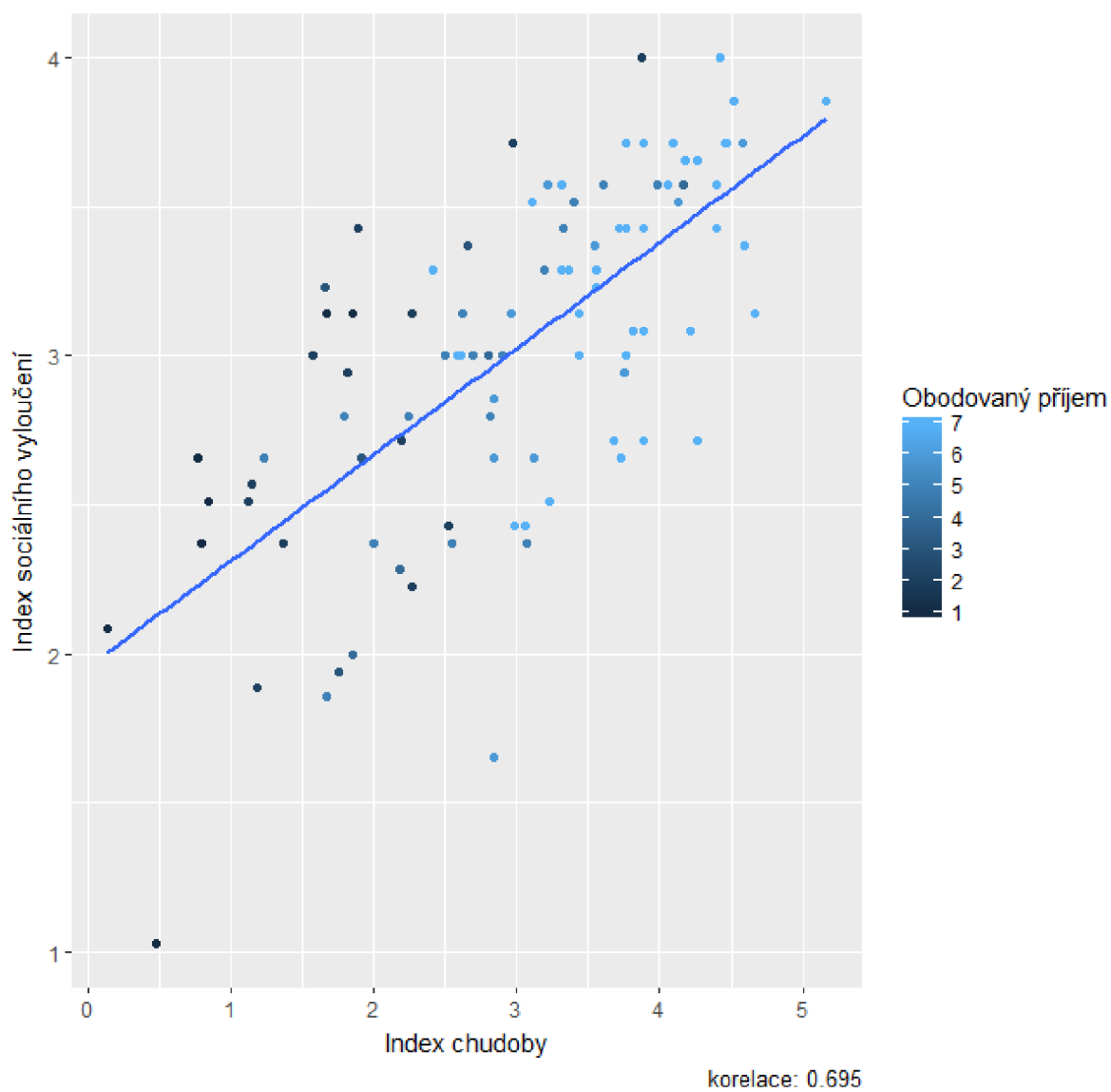
Tj. v tomto intervalu je s 95% jistotou (šancí, pravděpodobností) pravý populační korelační koeficient. Námí odhadovaný koeficient je ne náhodou středem tohoto intervalu. Potvrzujeme tedy H1: Existuje asociace mezi dotazníkem změřenou mírou chudoby a sociálním vyloučením.

Sociální vyloučení, které je v grafech označeno jako INDEX SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ, je pro potřeby tohoto výzkumu vytvořený index (obodování) míry sociálního vyloučení na základě dotazníku.

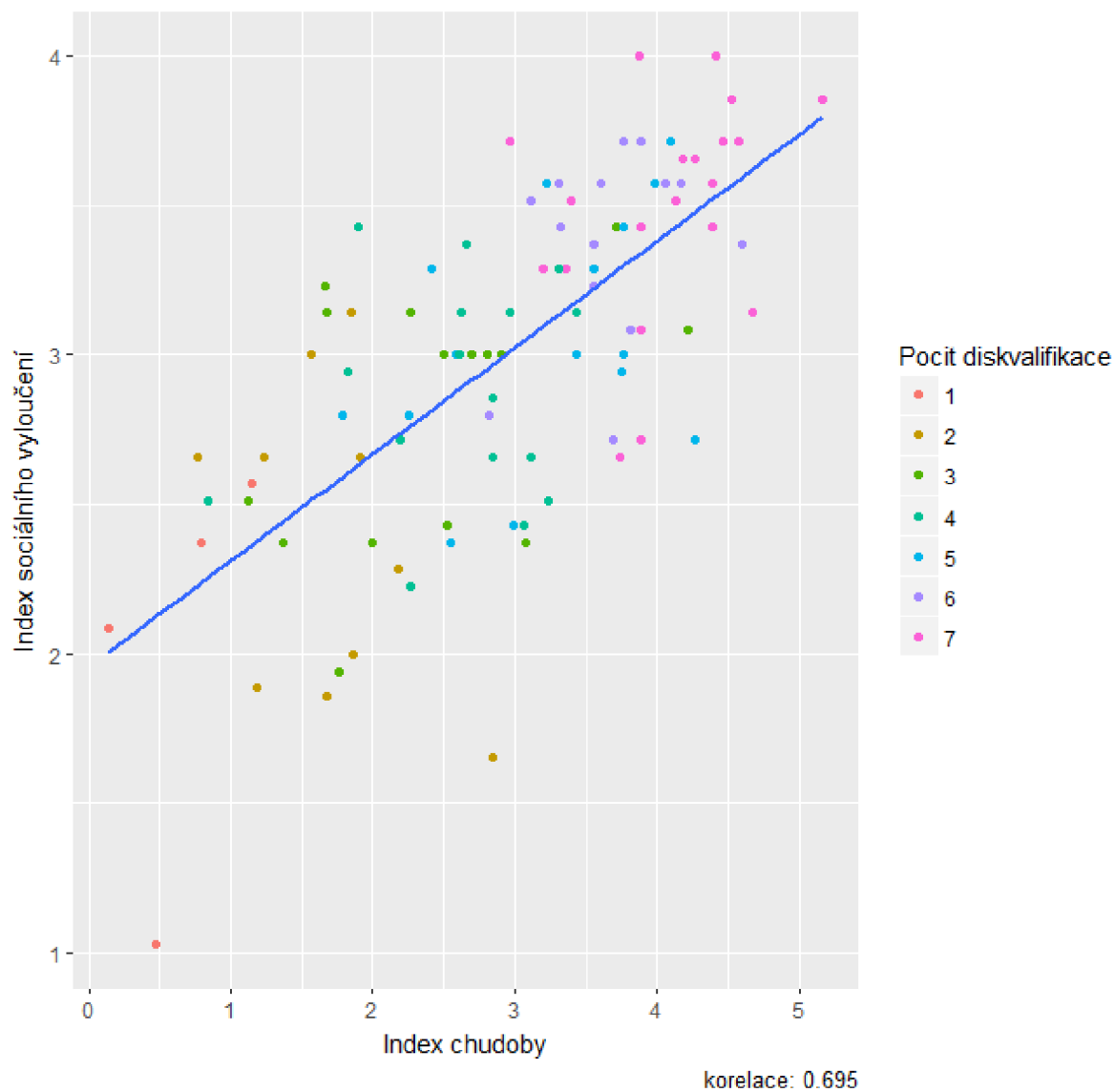
Graf č. 37: Index sociálního vyloučení a index chudoby

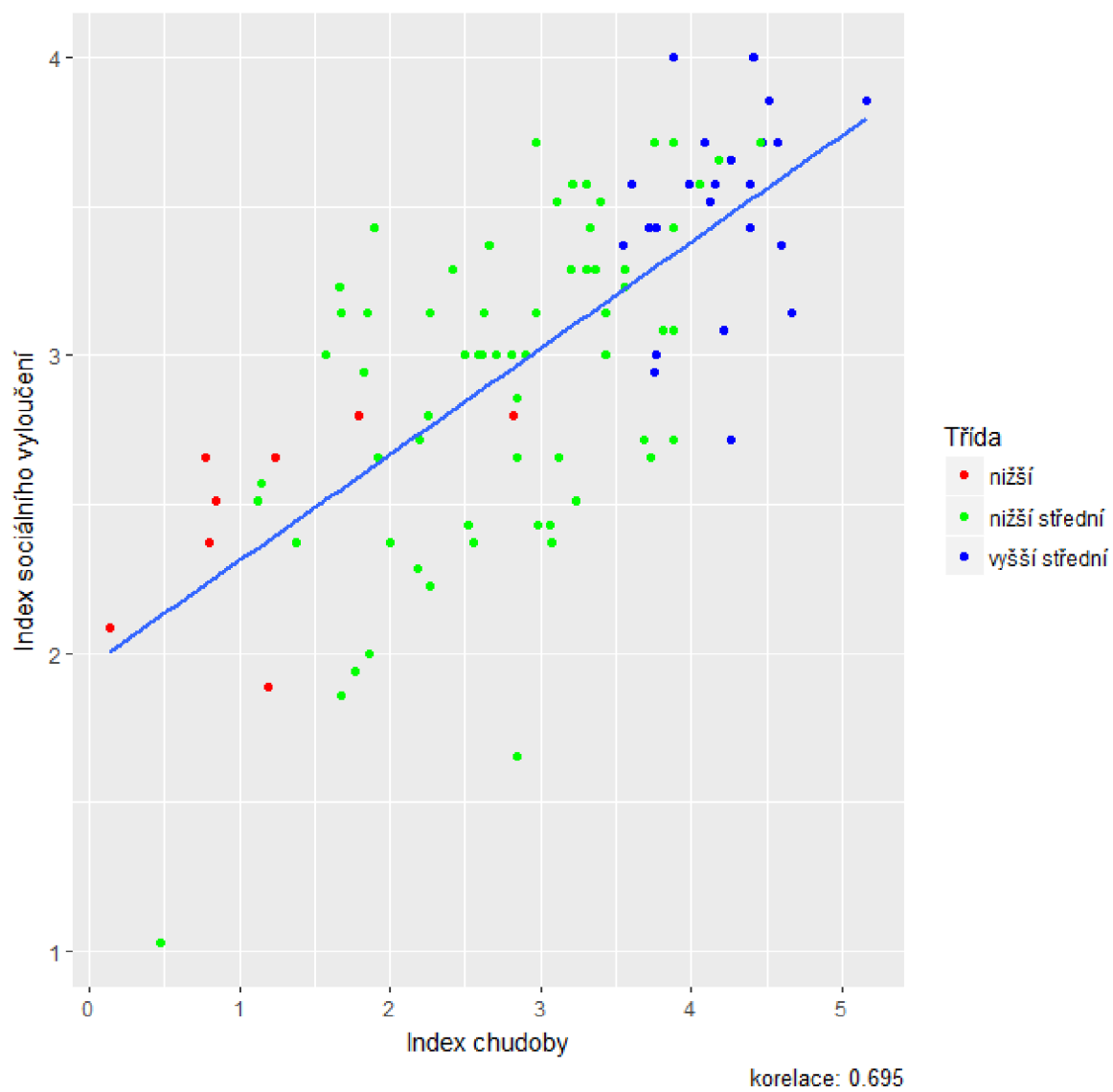
Graf č. 38: Index sociálního vyloučení a index chudoby (obodovaný příjem)

Graf. č. 39: Index sociálního vyloučení a index chudoby (pocit diskvalifikace)

Graf č. 40: Index sociálního vyloučení a index chudoby (příslušnost k třídě)

6.3.2 2. Hypotéza – chudoba a výsledek testu finanční gramotnosti

H1: Chudoba je asociována s výsledkem testu finanční gramotnosti, který je součástí dotazníku „Životní úroveň a finanční gramotnost“.

H0: Neexistuje asociace mezi skóre v testu finanční gramotnosti a chudobou.

H0 (nulova hypoteza):	Neexistuje asociace mezi skóre v testu finanční gramotnosti a chudobou.
H1 (alternativa):	Chudoba je asociována s výsledkem testu finanční gramotnosti.
korelační koeficient:	0,1988603
t-statistika	1,9778
DF	95
p-hodnota	0,05085
95% interval spolehlivosti	<-0.0006092345; 0.3831107634 >

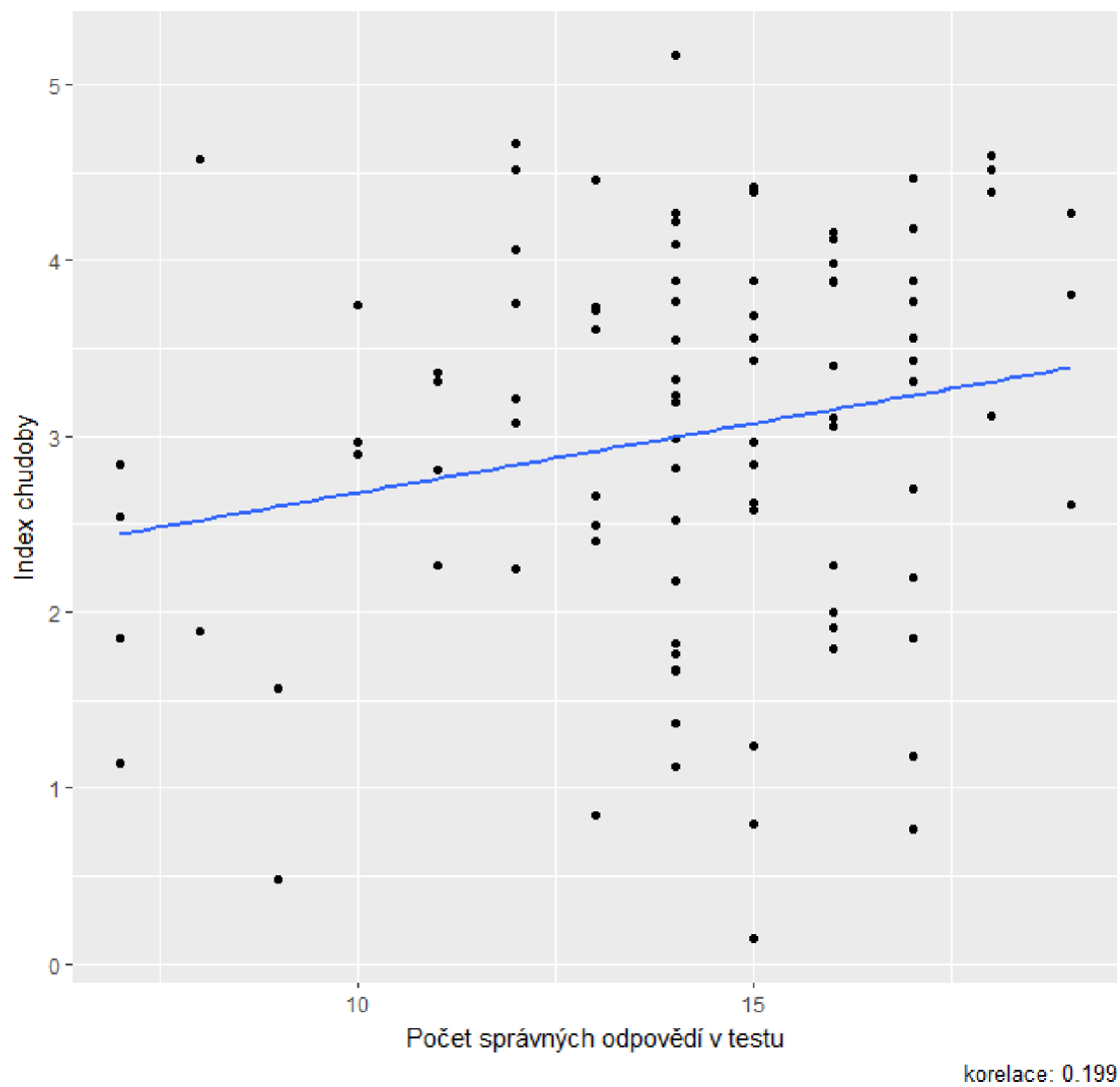
P-hodnota > 0.05 indikuje nesignifikantní, tj. statisticky nevýznamný výsledek, nulovou hypotézu tedy nelze vyvrátit. S velkou pravděpodobností neexistuje asociace mezi skóre testu finanční gramotnosti a chudobou.

Z grafů níže lze ale i tak vyčíst jisté spojitosti s ostatními veličinami.

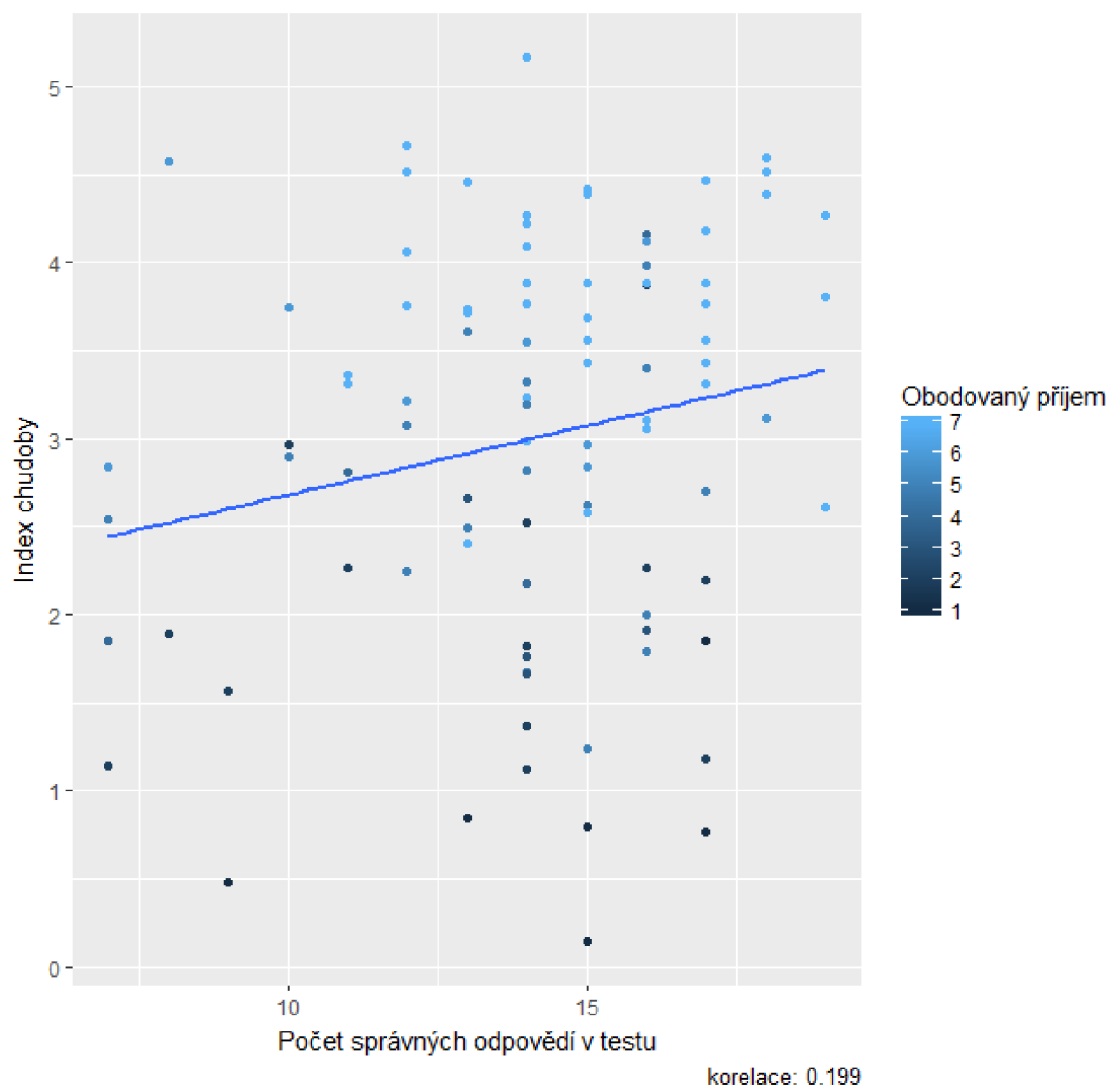
Lze zde pozorovat korelace mezi správnými odpověďmi v testu finanční gramotnosti, tedy ohodnocení finanční gramotnosti, pokud uvažujeme, že čím více správných odpovědí respondent získal, tím menší by měla být chudoba) podle SKORE_CHUDOBA (Příloha č. 2, list SKORE_CHUDOBA)

Taktéž lze pozorovat v grafech INDEX CHUDOBY dle přílohy č. 2, na listu SKORE_CHUDOBA, kde byl pro účely testování vytvořen index - veličina, na jejímž základě bylo normovanými daty z dotazníku a z části také metodikou ČSÚ vypočten vážený příjem na člena domácnosti.

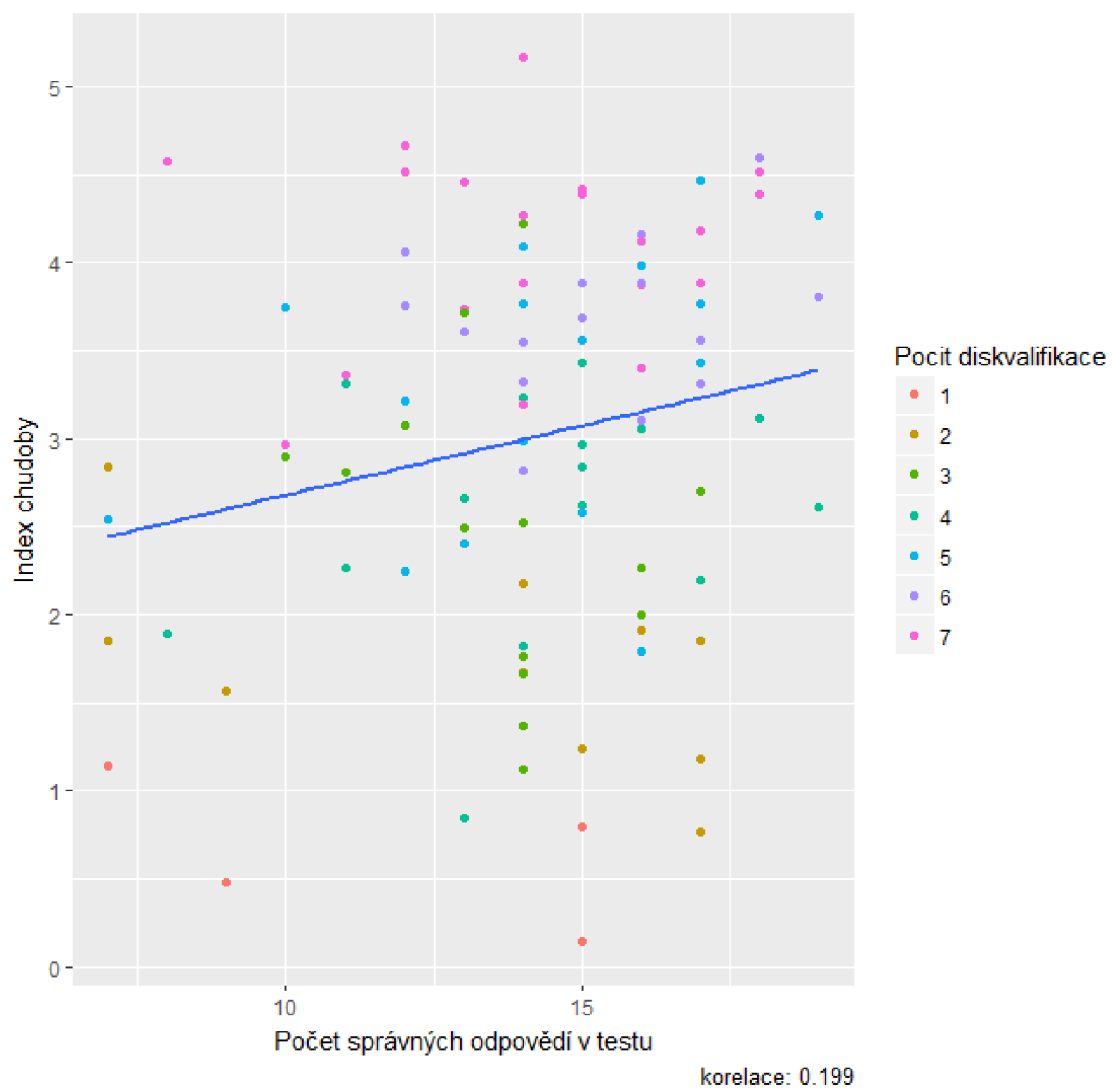
Graf č. 41: Index chudoby a počet správných odpovědí v testu

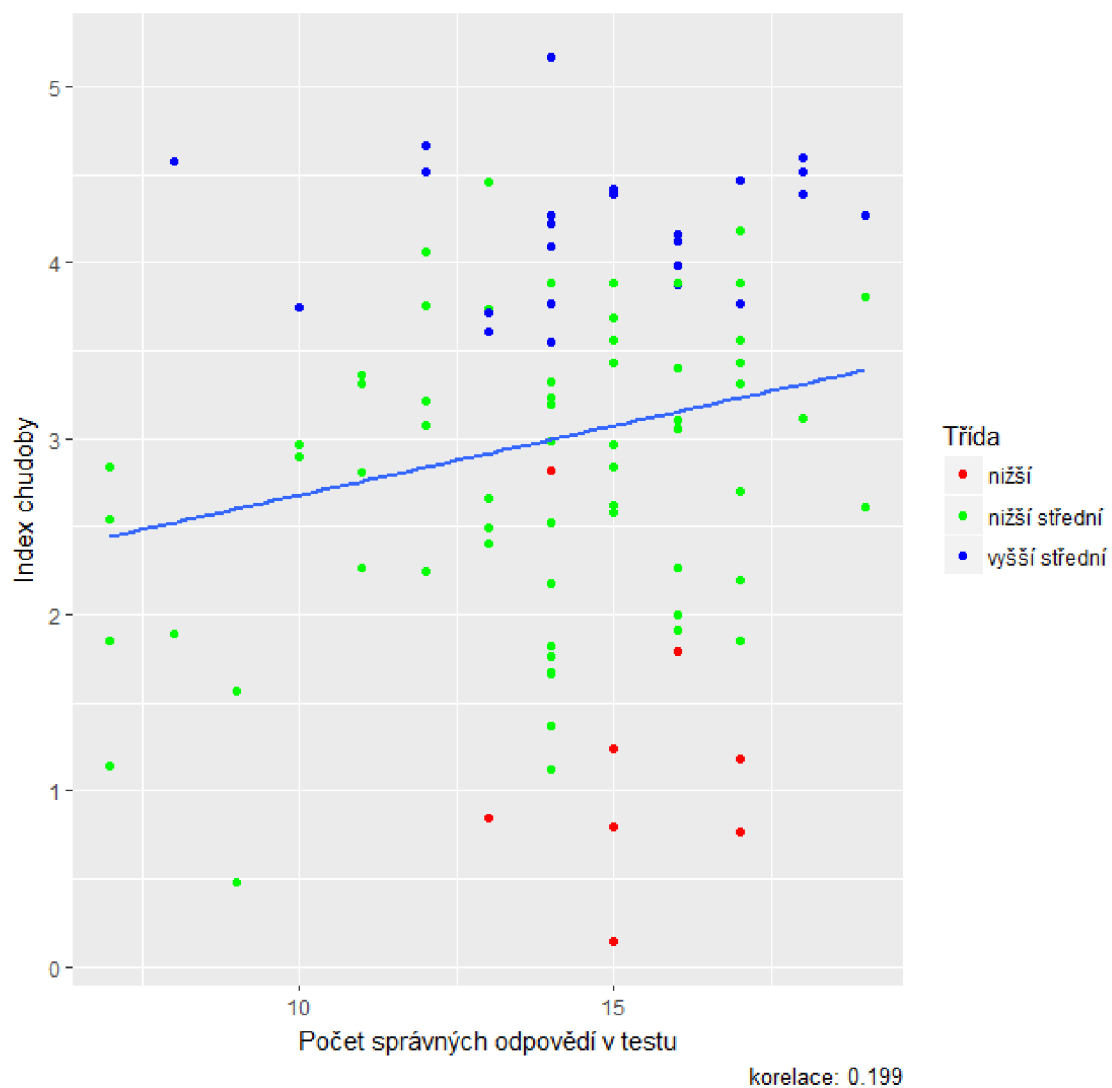
Graf č. 42: Index chudoby a počet správných odpovědí v testu (obodovaný příjem)

Graf č. 43: Index chudoby a pocit diskvalifikace (obodovaný pocit diskvalifikace)

Graf č. 44: Index chudoby a počet správných odpovědí (příslušnost k třídě)

6.3.3 3. Hypotéza – chudoba a příjmy domácností

H1: Pociťovaná chudoba je asociovaná s nízkými příjmy (absence chudoby je asociovaná s vyššími příjmy).

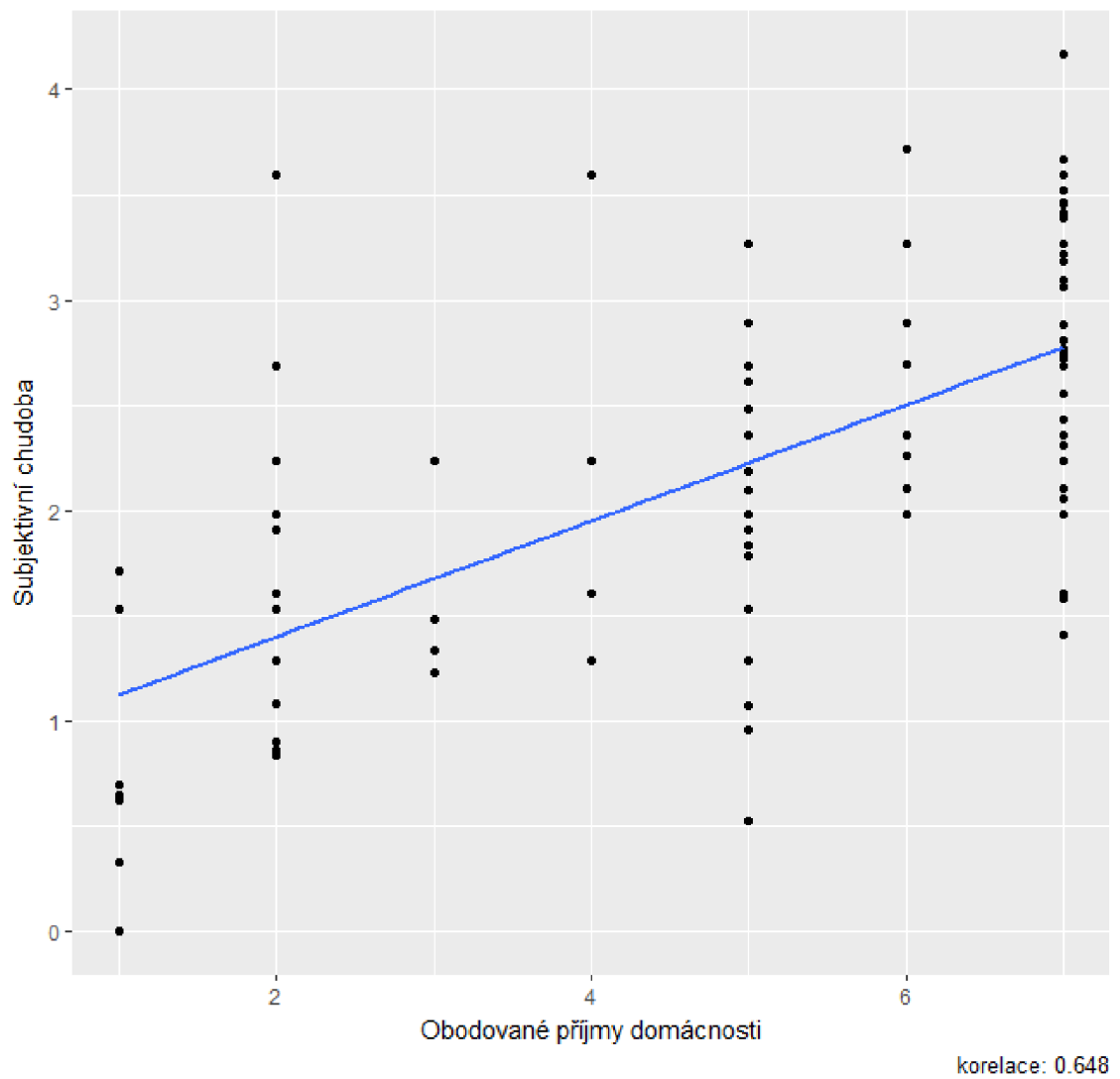
H0: Pociťovaná chudoba není asociovaná s nízkými příjmy.

POCITOVANA_CHUDOBA je v grafu označena jako pociťovaná chudoba, obodované příjmy odpovídají listu "obodovani prijmu", kde se vyskytuje malá tabulka s veličinou (příjmy-výdaje) domácností. Na základě této veličiny byla situace rodiny obodována.

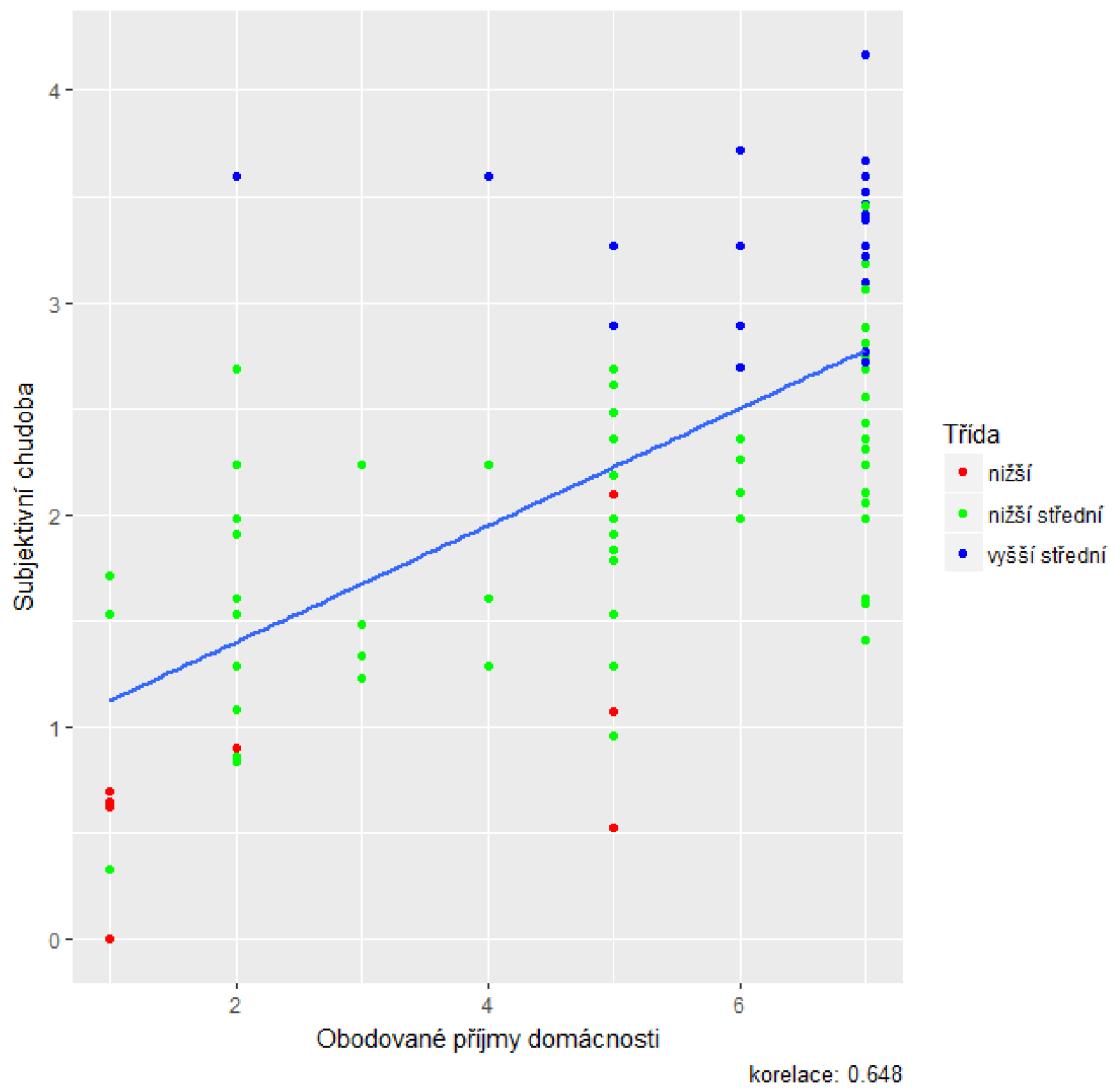
H0 (nulová hypotéza):	Pociťovaná chudoba není asociovaná s nízkými příjmy.
H1 (alternativa):	Pociťovaná chudoba je asociovaná s nízkými příjmy.
korelační koeficient:	0,648
t-statistika	8,298
DF	95
p-hodnota	7,063E-13
95% interval spolehlivosti	< 0.5154460; 0.7506436 >

Potvrzujeme korelaci mezi veličinou POCITOVANA_CHUDOBA a PRIJMY (z listu SKORECHUDOBA). Korelační koeficient 0,648 indikuje středně těsný vztah mezi vypočítanými veličinami příjmů domácností a pociťovanou chudobou. Přikláníme se tedy k alternativě: pociťovaná chudoba je asociovaná nízkými příjmy.

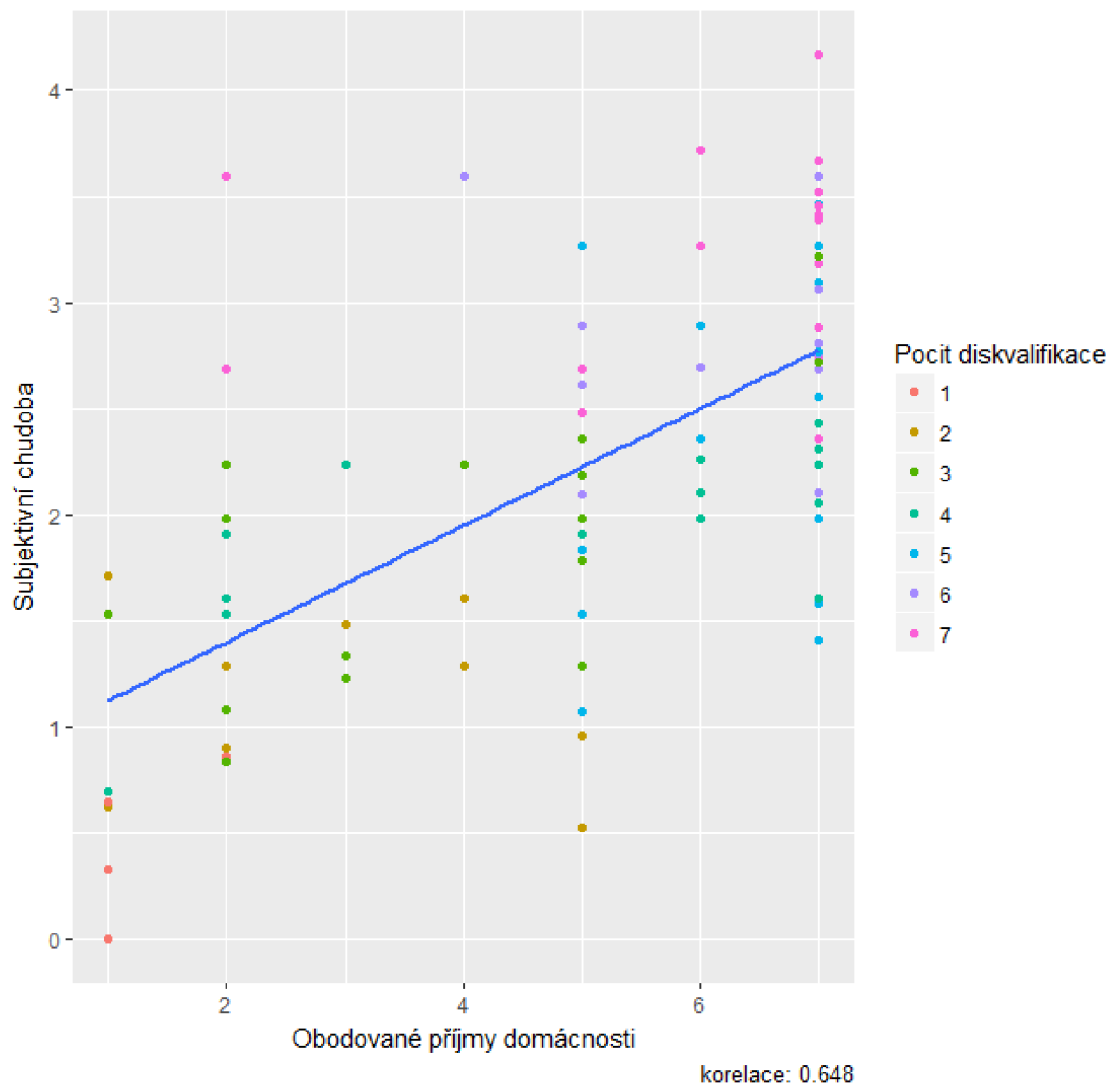
Graf č. 45: Subjektivní chudoba a obodované příjmy domácností

Graf č. 46: Subjektivní chudoba a obodované příjmy domácností (příslušnost k třídě)

Graf č. 47: Subjektivní chudoba a obodované příjmy domácností (pocit diskvalifikace)

Závěr

Z našeho výzkumu pozorujeme tři velmi významné jevy – chudobu, sociální vyloučení a finanční gramotnost respondentů našeho výzkumu. Testovali jsem tři hypotézy.

V první hypotéze jsme se ptali, zdali existuje nebo neexistuje asociace mezi změřenou mírou chudoby a pocitem sociálního vyloučení. Výpočtem jsem docílili skóre, které nám tyto veličiny dokázaly změřit. Tvrdá data nám umožnila poznat společenský trend skrze subjektivní vnímání vlastní chudoby a sociálního vyloučení. Potvrdili jsem, že existuje významná asociace mezi změřenou mírou chudoby a pocitem sociálního vyloučení. Tomu je také věnována kapitola v teoretické části této práce 1.1 širší pojetí pojmu sociální exkluze, které v podstatě hovoří o přesunu od konceptu chudoby ke konceptu sociální exkluze v sociálních vědách, jehož výsledkem jsou snahy zachytit nové rysy chudoby od 80. let našeho století. Pokud se tedy bavíme o chudobě nelze od ní odpojit téma sociální vyloučení. Toto téma se v současné době stalo ještě více populárním než v době, kdy jsem si ho jako téma svojí diplomové práce v roce 2015 přihlašovala. Nejen kraje, stát, ale i mezinárodní výzkumy tyto veličiny měří ve svých výzkumech. Druhá hypotéza nám měla zodpovědět dotazy na náš další výzkumný problém, paradoxně ten, který jsme si určili jako hlavní výzkumný problém, ten který určoval směr celé této práce a je i obsažen v názvu. Chtěli jsme objasnit vztah mezi subjektivním vnímání chudoby a kompetencemi v oblasti finanční gramotnosti osob pečujících o minimálně jednoho nezaopatřeného (nejvýše do věku 26 let) člena rodiny. Z výsledku měření vyplývá, že s velkou pravděpodobností neexistuje asociace mezi skóre testu finanční gramotnosti a chudobou. Lze tedy konstatovat, že ačkoliv je člověk kompetentní v oblasti finanční gramotnosti, aritmetický průměr výsledku z testu finanční gramotnosti byl 74,34 %, žákovskou známkou bychom ohodnotili 2, nejhůře 2-3, nemusí mít velké příjmy a necítit se chudobný. Jinými slovy i ten, kdo umí se svými financemi hospodařit, může být nebo se cítit chudobný. Finanční gramotnost mu nezaručí lepší finanční situaci. Je nutné zaměřit se na jiné způsoby odstranění pocitu diskvalifikace a chudoby.

V případě poslední části empirického výzkumu jsme se pokusili o objasnění vztahu mezi pocíťovanou chudoba a nízkými příjmy. Potvrdili jsem alternativu, tedy že pocíťovaná chudoba je opravdu asociována nízkými příjmy. Jak se ptá Mareš, 1996, kterého často cituji ve své práci, velkou otázkou v demokratické společnosti je, zda se se stanoveným zákonným životním minimem, s touto hranicí chudoby, společnost jako

taková souhlasí. Jak vysoká by byla příjmová hranice chudoby, kdyby její výši neurčovali experti, ale společnost sama? Odpověď na tuto otázku nám přináší subjektivní hranice chudoby, která je někdy chápána jako konsensuální. Viz kapitola 2.4.4. Statistická data bychom tedy měli, jsou ale opravdu k užítku tam, kde bychom to očekávali? Věřím, že nezůstane jen u mojí soukromé iniciativy využít výsledky tohoto výzkumu v praxi sociálního pedagoga a k zaměření na efektivní naložení s financemi domácností a především, jak vyplývá z výsledků tohoto měření, důrazu na rodiny s dětmi a dostatek jejich financí na to, aby si oproti zbytku společnosti, či referenční skupině nepřipadali diskvalifikováni. To je ale spíše na politickou diskuzi.

Použitá literatura

DUKOVÁ, I. DUKA, M. KOHOUTOVÁ, I. Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.

FELCE D., PERRY J. Quality of life: A contribution to its definition and measurement. Vol. 16. No. 1.

GOJOVÁ, A. GOJOVÁ, V. ŠPILÁČKOVÁ, M. ed. O způsobech zvládnání chudoby z perspektivy rodin - podněty pro sociální práci: učebnice pro obor sociální činnost. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-492-4.

HALLERÖD, B. 1995. The Truly Poor. Direct and Indirect Consensual Measurement of Consensual Poverty. Journal of European Social Policy 5: 111-129.

KATRŇÁK, T.: Jsou třídy na úsvitu jednadvacátého století definitivně pohřbené? Třídní versus anti-třídní teorie a analýza. Politologický časopis 11, 2004, 1, 52-71.

KREIDL, M. Percepce příčin chudoby a bohatství pracovní texty: pracovní texty. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997. Sociální trendy. ISBN 80-859-5032-4.

KOZUBÍK, M. Sociálne vylúčené spoločenstvá v kontexte kultúrnych teórií. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011. 99 s. prvný, 1. 978-80-8094-957-0

KUBÁTOVÁ, H. Sociologie životního způsobu. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2456-0.

MAREŠ, P. 2004. Chudoba v České republice v datech (šetření sociální situace domácností). Dílčí studie o možnostech monitorování chudoby v ČR. Praha: VUPSV.

MAREŠ, P., RABUŠIC, L.: K měření subjektivní chudoby v české společnosti. Sociologický časopis, 32, 1996, č. 3, str. 297-315

MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. Sociologický Časopis / Czech Sociological Review Vol. 44, No. 2 (DUBEN 2008), pp. 271-294

RINGEN, S. 2005. Problém chudoby - několik doporučení k definici a měření. Sociologický časopis / Czech Sociological Review 41, 1: 125-139.

ROWNTREE SEEBOHM, B. Poverty: a study of town life. Centennial ed. Bristol: Policy Press, 2000. ISBN 1861342020.

SEDLÁČEK, T. Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi. 2. vyd. Praha: 65. pole, 2012. ISBN 978-80-87506-10-3.

SIROVÁTKA, T. Rodina, zaměstnání a sociální politika. Boskovice: František Šalé - ALBERT, 2006. 279 s. první, 1. ISBN 80-7326-104-9.

Sociologický Časopis / Czech Sociological Review Vol. 44, No. 2 (DUBEN 2008), pp. 271-294

VEČERNÍK, J. 2011. Empirický výzkum chudoby v českých zemích ve třech historických obdobích. Data a výzkum - SDA Info 5 (2): 133-146. ISSN 1802-8152.

VYMĚTAL, J. Lekařská psychologie. 3. vydání. Praha: Portal, 2003. ISBN 80-7178-740-X.

Online zdroje:

Český statistický úřad. Životní podmínky českých domácností. [online]. In: . [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/56281215/csu_tk_silc_prezentace.pdf/ce4dbc80-d746-4f59-aeaa-2449df95ae28?vn=1.0

Člověk v tísní. Dluhy. [online]. [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1>

Den finanční gramotnosti. [online]. In: . [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: <http://www.denfinancnigramotnosti.cz/projekt-dfg>

Dluhové poradenství. Asociace občanských poraden. [online]. In: . [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/Projekty/dluhove_poradenstvi/004_AOP_A4_letak.pdf

Euroskop. Světová banka. [online]. [cit. 2015-10-09]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9145/sekce/svetova-banka/>

Evropa2045. Ekonomické krize. [online]. In: . [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=8&tema=172>

Exekuce. <https://socialnipolitika.eu/2017/03/csu-soudy-naridi-700-tisic-exekuci-rocne/> [online]. [cit. 2018-03-17].

Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu. Džambazovič, R. [online]. In: . [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: <https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/pdf/2004/rodina/Chudoba.pdf>

K měření subjektivní chudoby v české společnosti. [online]. In: . [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/3be1bb3c5a8029f3d271cf095cb426bdb8bb874b_297_297MARAB.pdf

Mapa exekucí. [online]. [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>

MŠMT. Role standardů finanční gramotnosti. [online]. [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>

OSN, Světová banka: extrémní chudoba se snížila pod 10%. [online]. [cit. 2015-10-09]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/svetova-banka-extremni-chudoba-se-snizi-pod-10/>

Peníze. Důchody a dávky – sociální dávky. [online]. [cit. 2016-01-01]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/socialni-davky>

RVP. Finanční gramotnost. [online]. [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>

Sirovátka Chudoba. [online]. In: . [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: [online]. [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/~urbanek/1VF522/MonitorovaniChudobyCR.pdf>

Statistika a my. [online]. [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2017/03/soudy-naridi-700-tisic-exekuci-rocne/>

Životní úroveň a finanční gramotnost. [online]. [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/d/B1Y2K9D5B5A3E9G9T>
Zkopírovat citaci

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník „Životní úroveň a finanční gramotnost“ (formát PDF)

Příloha č. 2: „Obodování“ (tabulky, formát EXCEL)